

VOORUITZICHTEN

Regionale economische vooruitzichten 2023-2028

Juli 2023

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de volgende equipes:

FPB: Delphine Bassilière, Didier Baudewyns, Ingrid Bracke, Nicole Fasquelle, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Peter Stockman, Marie Vandresse, Delphine Van Hoolandt, Filip Vanhorebeek.

Vertaaldienst: Christelle Castelain, Patricia Van Brussel.

Informaticacel: Adinda De Saeger.

BISA: Pierre-François Michiels.

IWEPS: Frédéric Caruso, Olivier Meunier.

Statistiek Vlaanderen: Dirk Hoorelbeke.

Contactadressen:

hermreg@plan.be

pfmichiels@perspective.brussels

f.caruso@iweps.be

dirk.hoorelbeke@vlaanderen.be

Federaal Planbureau

Belliardstraat 14-18, 1040 Brussel

<https://www.plan.be>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, perspective.brussels

Naamsestraat 59, 1000 Brussel

<https://bisa.brussels>

Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique

Route de Louvain-la-Neuve 2, 5001 Belgrade (Namur)

<https://www.iweps.be>

Statistiek Vlaanderen

Havenlaan 88 bus 20, 1000 Brussel

<https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen>

Verantwoordelijke uitgever FPB: Baudouin Regout - Wettelijk depot: D/2023/7433/15

Inhoudstafel

Synthese	1
1. Inleiding	7
2. Nationale macro-economische en sectorale evoluties	8
2.1. Voornaamste macro-economische resultaten	8
2.2. Voornaamste sectorale resultaten	13
3. Regionale macro-economische en sectorale evoluties	19
3.1. Macro-economische en sectorale resultaten	19
3.1.1. Economische activiteit en binnenlandse werkgelegenheid: recente evoluties	19
3.1.2. Vooruitzichten voor de economische activiteit	25
3.1.3. Vooruitzichten voor de binnenlandse werkgelegenheid	28
3.1.4. Productiviteit en lonen	31
3.1.5. Bruto-investeringen in vaste activa	34
3.2. Arbeidsmarkt	37
3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod	37
3.2.2. Grens- en pendelarbeid, werkzame bevolking en werkgelegenheidsgraad	47
3.2.3. Werkloosheid en werkloosheidsgraad	53
4. Inkomensrekeningen van de huishoudens	60
4.1. Primaire inkomens	60
4.2. Sociale uitkeringen	63
4.3. Belastingen op inkomen	66
4.4. Beschikbaar inkomen	66
5. Overheidsfinanciën	70
5.1. Inleiding	70
5.2. Geheel van de gemeenschappen en gewesten	71
5.3. Vlaamse Gemeenschap	72
5.4. Franse Gemeenschap	74
5.5. Waals Gewest	75
5.6. Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	76
6. Broeikasgasemissies	78
6.1. Rijk	78
6.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	79
6.3. Vlaams Gewest	79
6.4. Waals Gewest	79
7. Bijlage	82
7.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid	82
7.2. Verklarende woordenlijst	85

Lijst van tabellen

Tabel 1	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie.....	11
Tabel 2	Voornaamste sectorale resultaten van de nationale projectie	14
Tabel 3	Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale projectie.....	24
Tabel 4	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	26
Tabel 5	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Vlaams Gewest..	27
Tabel 6	Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Waals Gewest ...	27
Tabel 7	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	29
Tabel 8	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) van het Vlaams Gewest	30
Tabel 9	Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) van het Waals Gewest	30
Tabel 10	Scenario voor demografie en arbeidsaanbod	40
Tabel 11	Regionale arbeidsmarktvooruitzichten	58
Tabel 12	Inkomensrekening van de huishoudens - België	68
Tabel 13	Inkomensrekening van de huishoudens - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	68
Tabel 14	Inkomensrekening van de huishoudens - Vlaams Gewest	69
Tabel 15	Inkomensrekening van de huishoudens - Waals Gewest.....	69
Tabel 16	Rekening van de gemeenschappen en gewesten.....	71
Tabel 17	Rekening van de Vlaamse Gemeenschap.....	73
Tabel 18	Rekening van de Franse Gemeenschap	74
Tabel 19	Rekening van het Waals Gewest.....	75
Tabel 20	Geconsolideerde rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.....	76
Tabel 21	Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector.....	80
Tabel 22	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	82
Tabel 23	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Vlaams Gewest.....	83
Tabel 24	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Waals Gewest	84

Lijst van figuren

Figuur 1	Investeringen van de marktakken: volumegroei (links) en investeringsquote tegen lopende prijzen	35
Figuur 2	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	42
Figuur 3	Bijdrage aanbodgedrag (in pp) naar leeftijd - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	42
Figuur 4	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Vlaams Gewest	42
Figuur 5	Bijdrage aanbodgedrag (in pp) naar leeftijd - Vlaams Gewest	42
Figuur 6	Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Waals Gewest	42
Figuur 7	Bijdrage aanbodgedrag (in pp) naar leeftijd - Waals Gewest	42
Figuur 8	Werkzame bevolking - Brussels Hoofdstedelijk Gewest	47
Figuur 9	Werkzame bevolking - Vlaams Gewest	49
Figuur 10	Werkzame bevolking - Waals Gewest	49
Figuur 11	Regionale werkgelegenheidsgraden volgens HERMREG-definitie	51
Figuur 12	Regionale werkgelegenheidsgraden volgens EU2020-definitie	51
Figuur 13	Regionale werkloosheidsgraden	53
Figuur 14	Tekort van de gefedereerde entiteiten	72

Lijst van kaders

Kader 1	Hypothesen voor de ramingen voor het jaar 2022	22
---------	--	----

Synthese

De Vlaamse economie is minder hard getroffen door de crisissen dan die van Brussel en Wallonië en zou sterker blijven groeien.

Het Vlaamse bbp kwam in 2021 in volume 1,5% boven zijn niveau van voor de gezondheidscrisis uit. Het Brusselse bbp daarentegen lag nog 0,4% onder het niveau van voor de crisis en dat van Wallonië nog meer, nl. met 1,4%. In Brussel was dat grotendeels te wijten aan een trager herstel van de tak 'handel en horeca' dan in de andere gewesten. In Wallonië woog vooral de forse daling van de toegevoegde waarde in de bedrijfstak 'intermediaire goederen' op het bbp van het gewest.

De Belgische bbp-groei werd in 2022 aanvankelijk aangedreven door de post-covid-inhaalbeweging, maar werd in de tweede helft van het jaar afgeremd door stijgende grondstoffenprijzen en de internationale onzekerheid. Op jaarbasis bedroeg de Belgische groei 3,2%. Op regionaal niveau was de groei van de economische activiteit het meest dynamisch in Brussel (3,5%), gevolgd door Vlaanderen (3,3%) en Wallonië (2,8%). De economische activiteit in Brussel profiteerde van het latere (maar nog grotendeels onvolledige) herstel van de activiteit in de tak 'handel en horeca' en vooral van de bijzonder sterke groei van de toegevoegde waarde van de 'overige marktdiensten', meer nog dan in Vlaanderen en Wallonië. De Vlaamse industrie hield beter stand (+0,4%) in de ongunstigere internationale context dan de Waalse industrie (-1,1%). Tot slot had de economische activiteit in Wallonië te lijden onder een tragere groei van de toegevoegde waarde van de niet-verhandelbare diensten dan de andere twee gewesten.

Gelijktijdig met de vertraging van de inflatie hernam de Belgische bbp-groei in het eerste kwartaal van 2023 en zou deze in de rest van het jaar vrij dynamisch blijven. Rekening houdend met zwak overloopeffect blijft de Belgische bbp-groei op jaarbasis echter beperkt tot 1,3%. Tegen deze achtergrond van algemene conjunctuurvertraging, zou de groei van de economische activiteit in vergelijking met 2022 dan ook in alle drie de gewesten duidelijk vertragen, tot 1,3% in Brussel, 1,4% in Vlaanderen en 0,9% in Wallonië. De moeilijkheden waarmee de verwerkende industrie te kampen heeft, zouden zwaarder blijven wegen op de Waalse economie, waar de steun van de verschillende takken van de marktdiensten minder sterk blijft dan in Vlaanderen.

De Belgische bbp-groei zou in 2024 aantrekken tot 1,6% onder impuls van de verbetering van de internationale conjunctuur en een lichte groeiversnelling van de binnenlandse vraag. Op regionaal niveau zou de economische groei in vergelijking met het voorgaande jaar versnellen in Vlaanderen (1,7%) en nog meer in Wallonië (1,5%), terwijl hij in Brussel licht zou vertragen (1,2%). De terugkeer van een positieve groeibijdrage van de verwerkende nijverheid ondersteunt de Vlaamse en Waalse economieën, terwijl de vertraging van de activiteit in de tak 'overige marktdiensten' zwaarder weegt in Brussel.

In de periode 2025-2028 zou de Belgische bbp-groei 1,4% per jaar bedragen en ondersteund worden door nagenoeg alle bestedingscomponenten. Tegen deze achtergrond zou de Vlaamse bbp-groei met gemiddeld 1,6% per jaar hoger blijven dan die van Wallonië (1,3%) en Brussel (1,1%). Een groot deel van de sterkere groei in Vlaanderen kan worden verklaard door een grotere bijdrage van de

marktdiensten, vooral in vergelijking met Wallonië, en door een relatief grote bijdrage van de verwerkende nijverheid, in vergelijking met Brussel.

Sterke verhoging van de regionale werkgelegenheidsgraden op middellange termijn, nog meer uitgesproken in Brussel dan in Vlaanderen en in Wallonië.

De gezondheids crisis heeft uiteindelijk slechts een beperkte impact gehad op de binnenlandse werkgelegenheid. Zij ging in 2020 gepaard met een zeer lichte daling van de werkgelegenheid in Brussel en Wallonië, terwijl de werkgelegenheid in Vlaanderen licht bleef stijgen. In 2021 hernam de groei van de binnenlandse werkgelegenheid uitzonderlijk sterk in Vlaanderen en in Wallonië. In Brussel was de herneming in dat jaar bescheidener, met name doordat de werkgelegenheid in de tak 'handel en horeca' verder daalde. Bovendien werd de uitgaande pendel uit Brussel ook veel sterker getroffen door de coronacrisis dan de inkomende pendel, die relatief sterker geconcentreerd is in takken waarin de werkgelegenheid weinig of geen invloed ondervond van de crisis ('overheidsadministratie en onderwijs', 'krediet en verzekeringen').

In 2022 zou de sterke groei van de binnenlandse werkgelegenheid zich voortgezet hebben in Vlaanderen (2,2%) en Wallonië (1,9%). In Brussel zou de jobcreatie aanzienlijk versneld zijn tot een percentage dat dicht aanleunt bij dat van de andere twee gewesten (1,8%), vooral dankzij de dynamiek van de tak 'overige marktdiensten' en de terugkeer naar een positieve groei in de 'handel en horeca'. Daarnaast verbeterde ook het Brusselse pendelsaldo fors.

Ondanks het feit dat in Brussel het herstel dus moeizamer op gang kwam, lag de werkloosheidsgraad er in 2022 fors onder pre-coronaniveau (14,5% tegen 15,6% in 2019), net zoals in Vlaanderen (4,9% tegen 5,9%). In Wallonië was de terugval van de werkloosheidsgraad beperkter (12,0% tegen 12,5%), vooral omdat – door een wijziging in de gewestelijke regelgeving – werkzoekenden zonder uitkering langer gebruik kunnen blijven maken van arbeidsbemiddeling.

Tegen de achtergrond van de conjunctuurvertraging zou de werkgelegenheids groei in 2023 sterk afnemen in de drie gewesten, tot 1,2% in Vlaanderen en 0,8% in Wallonië en Brussel. De meer dynamische groei in Vlaanderen komt vooral van de takken 'handel en horeca' en 'vervoer en communicatie'. Bovendien speelt de uitbreiding van de arbeidsbemiddeling ook dit jaar een rol, vooral in Wallonië, maar nu ook in Vlaanderen. Door die combinatie van factoren neemt de werkloosheidsgraad toe in Vlaanderen (tot 5,1%) en in Wallonië (tot 12,5%), terwijl hij zich stabiliseert in Brussel.

In 2024 zou de binnenlandse werkgelegenheids groei in Brussel nog enigszins vertragen (0,5%). De bijdrage van de werkgelegenheid in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs', die in 2023 nog groot is, daalt er aanzienlijk. In de andere twee gewesten stabiliseert de werkgelegenheids groei zich, maar Vlaanderen behoudt een hogere groei in de tak 'overige marktdiensten', wat een weerslag heeft op de algemene regionale groei (1,1% in Vlaanderen, tegenover 0,8% in Wallonië). In de periode 2025-2028 zou de groei van de binnenlandse werkgelegenheid gemiddeld 0,5% per jaar bedragen in Brussel, 1,0% in Vlaanderen en 0,7% in Wallonië. Het groeiverschil tussen Vlaanderen en Wallonië situeert zich vooral in de tak 'overige marktdiensten', terwijl het verschil tussen Vlaanderen en Brussel zich meer algemeen in de marktdiensten situeert.

De groei van de beroepsbevolking zou in 2024 vertragen in de drie gewesten, omdat de toename van de arbeidsmarktparticipatie in alle leeftijdsklassen verzwakt en – in Wallonië en in Vlaanderen – omdat de uitbreiding van de arbeidsbemiddeling dan op kruissnelheid zou zijn gekomen. De daling van de werkloosheidsgraad zou in dat jaar hernemen, maar met een onderbreking in Vlaanderen en Wallonië tijdens de jaren 2025-2026, wanneer de groei van de beroepsbevolking tijdelijk aantrekt door de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd tot 66 jaar. De daling zou hernemen in beide gewesten tijdens de jaren 2027-2028. De Waalse werkloosheidsgraad zou terugvallen tot 11,8% in 2028 (-0,7 pp t.o.v. 2023), de Vlaamse tot 4,0% (-1,1 pp).

In Brussel zou de werkzame bevolking structureel sterker groeien dan in beide andere gewesten. De pendel van Brussel naar Vlaanderen blijft op middellange termijn immers gevoelig toenemen, meer nog dan die van Wallonië naar Vlaanderen. Daarnaast zou de inkomende pendel in Brussel vanuit Vlaanderen en Wallonië stagneren, in die mate dat het aandeel van Brusselaars in de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid zou blijven stijgen. Bij een licht tragere groei van de Brusselse beroepsbevolking dan in beide andere gewesten, zou de Brusselse werkloosheidsgraad tijdens de periode 2024-2028 dan aanzienlijk blijven dalen (-2,2 pp gecumuleerd), en komt hij in 2028 uit op hetzelfde niveau als in Wallonië (11,8%).

Ook de bevolking op arbeidsleeftijd zou sterker groeien in Brussel (+0,2% per jaar over de periode 2023-2028) dan in Vlaanderen (+0,1%) en Wallonië (-0,1%). Het groeiverschil tussen de gewesten zou echter veel kleiner zijn dan tijdens de jongste twee decennia, vooral vanaf 2024. In dat jaar valt de demografische impuls die het gevolg is van de komst van de Oekraïense vluchtelingen – en die hoger oploopt in Brussel – weg. De sterkere groei van de Brusselse werkzame bevolking zou zich dan ook vertalen in een grotere stijging van de werkgelegenheidsgraad in Brussel (volgens EU2020-definitie: van 65,2% in 2022 tot 68,9% in 2028 of +3,8 pp) dan de toename in Vlaanderen (van 76,7% tot 79,3%; +2,5 pp) of in Wallonië (van 65,7% tot 68,1%; +2,4 pp). Daarbij moet wel de kanttekening gemaakt worden dat personen ouder dan 64 jaar – die niet in rekening worden gebracht in de EU2020-indicator – veel sterker bijdragen tot de groei van de Vlaamse en Waalse werkzame bevolking.

Op middellange termijn zou de groei van de koopkracht van de huishoudens zich in elk gewest normaliseren na de daling van de inflatie.

Vooraf dankzij de steunmaatregelen van de overheid hield de koopkracht van de huishoudens (gedefinieerd als het reëel beschikbaar inkomen per inwoner) globaal genomen goed stand tegen de gevolgen van de gezondheidscrisis. In de periode 2020-2021 zou het gemiddeld met 1,3% per jaar zijn gestegen in Brussel, met 1,2% in Wallonië en met 0,5% in Vlaanderen. In 2022 wogen de historisch hoge inflatie en de vertraagde effecten van de indexering van lonen en sociale uitkeringen sterk op de koopkracht van de huishoudens (-1,8% in Brussel, -1,9% in Wallonië en -2,3% in Vlaanderen). In 2023 zou de situatie omgekeerd zijn, waarbij de indexering deze keer hoger is dan de inflatie, die begint te dalen. Daardoor zou de groei van de koopkracht bijzonder hoog zijn in de drie gewesten en dichtbij het nationale gemiddelde (+4,0%) liggen.

In 2024 zou de groei van het beschikbaar inkomen in elk gewest aanzienlijk vertragen, met name doordat de indexering van de lonen in de privésector lager is dan de inflatie en de steunmaatregelen voor de energiefactuur wegvallen. In de periode 2025-2028 zou de inflatie normaliseren, net als de groei

van de verschillende componenten van het beschikbaar inkomen, maar wel met regionale verschillen. De vergrijzing van de bevolking, die meer uitgesproken is in Vlaanderen en Wallonië, zou de stijging van de pensioenen, veruit de grootste categorie van sociale uitkeringen, verder versterken. Het Brussels Gewest van zijn kant onderscheidt zich door een sterkere groei van het saldo van het primair inkomen, dankzij de dynamiek van zijn werkende beroepsbevolking. Al bij al zou de koopkracht van de Vlaamse, en Waalse huishoudens in de periode 2025-2028 gemiddeld met 1,2% per jaar stijgen en de koopkracht van de Brusselse huishoudens met 1,5%.

Het tekort van de gemeenschappen en gewesten daalt op middellange termijn, maar blijft op een hoger niveau dan vóór de gezondheids crisis.

De Belgische overheidsfinanciën zijn zwaar onder druk komen te staan door de recente opeenvolging van crisissen. Er werden talrijke maatregelen genomen, boven op de automatische stabilisatoren, om de gezondheids- en economische crisis in 2020 aan te pakken, en vervolgens om het hoofd te bieden aan de overstromingen in 2021, de energiecrisis en de opvang van Oekraïense vluchtelingen in 2022 en 2023. Op middellange termijn doven de tijdelijke uitgaven uit, terwijl de rentelasten stijgen. Het tekort van Entiteit I (federale overheid en sociale zekerheid) verslechtert door de toenemende uitgaven voor pensioenen en gezondheidszorg. Het saldo van de gefedereerde entiteiten als geheel verbetert geleidelijk, maar het tekort blijft echter hoger dan voor de coronacrisis.

De verbetering op middellange termijn van de rekening van de Gemeenschappen en Gewesten is vooral toe te schrijven aan de geleidelijke terugloop van de uitgaven voor de relanceplannen van de Vlaamse Gemeenschap en het Waals Gewest. De saldi van de Franse Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertonen weinig verandering op middellange termijn.

Een tijdelijke toename van de uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen en Wallonië door de stillegging van de resterende kerncentrales in 2025 en 2026.

De totale broeikasgasemissies stegen in 2021 in de drie gewesten door de economische heropleving na de coronacrisis. Ze zouden in 2022 gedaald zijn ten gevolge van de energieprijsschok, die de vraag naar energie temperde. De emissies zouden in Vlaanderen en Wallonië relatief sterk toenemen in 2025 en vooral 2026 als gevolg van de stillegging van de resterende kerncentrales, maar daarna terugvallen door de heropening van de twee jongste kerncentrales. In Brussel zou de uitstoot zich nagenoeg stabiliseren gedurende de periode 2023-2028.

Kerncijfers van de regionale vooruitzichten

	2020	2021	2022	2023	2024	2025-2028
1. Bruto binnenlands product in volume (1)						
Rijk	-5,4	6,1	3,2	1,3	1,6	1,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-6,0	6,1	3,5	1,3	1,2	1,1
Vlaams Gewest	-4,9	6,7	3,3	1,4	1,7	1,6
Waals Gewest	-6,0	4,8	2,8	0,9	1,5	1,3
2. Bruto-investeringen in volume (1) (2)						
Rijk	-4,6	4,0	-1,4	4,2	3,2	1,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,6	-4,1	-0,6	2,6	4,4	2,0
Vlaams Gewest	-6,5	4,9	-1,4	3,3	3,1	1,9
Waals Gewest	-4,4	8,4	-2,0	7,9	2,9	0,3
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1)						
Rijk	-5,5	4,2	1,3	0,3	0,7	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-6,1	5,2	2,2	0,7	0,8	0,7
Vlaams Gewest	-5,0	4,5	1,1	0,3	0,6	0,6
Waals Gewest	-6,4	2,7	1,2	0,2	0,8	0,7
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1) (3)						
Rijk	-4,3	1,9	-1,1	3,8	0,7	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-4,0	2,1	-1,8	4,0	0,2	0,8
Vlaams Gewest	-3,9	1,7	-1,1	3,9	0,9	0,9
Waals Gewest	-5,6	2,7	-0,5	3,6	0,4	0,8
5. Binnenlandse werkgelegenheid (1)						
Rijk	0,1	1,9	2,0	1,0	0,9	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,3	0,9	1,8	0,8	0,5	0,5
Vlaams Gewest	0,2	2,1	2,2	1,2	1,1	1,0
Waals Gewest	-0,1	1,9	1,9	0,8	0,8	0,7
6. Werkende beroepsbevolking (1)						
Rijk	0,0	1,8	2,0	1,0	0,9	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	1,5	3,3	1,8	1,2	1,2
Vlaams Gewest	0,1	1,8	1,9	1,0	0,9	0,8
Waals Gewest	-0,1	1,9	1,9	0,8	0,8	0,7
7. Netto beschikbaar inkomen van de huishoudens (in reële termen) (1)						
Rijk	1,2	1,2	-1,5	4,7	1,1	1,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,8	1,3	-1,1	4,8	0,7	1,5
Vlaams Gewest	0,5	1,5	-1,5	4,7	1,2	1,6
Waals Gewest	2,4	0,4	-1,5	4,6	0,9	1,4
8. Netto beschikbaar inkomen van de huishoudens per inwoner (in reële termen) (1)						
Rijk	0,8	0,8	-2,2	4,0	0,7	1,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,4	1,2	-1,8	4,2	0,7	1,5
Vlaams Gewest	0,0	0,9	-2,3	3,8	0,7	1,2
Waals Gewest	2,2	0,2	-1,9	4,2	0,7	1,2

VOORUITZICHTEN

	2020	2021	2022	2023	2024	2028
9. Werkloosheidsgraad (FPB-concept) (4)						
Rijk	9,1	8,4	8,1	8,4	8,0	7,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15,6	15,3	14,5	14,5	14,0	11,8
Vlaams Gewest	6,1	5,3	4,9	5,1	4,8	4,0
Waals Gewest	12,7	12,0	12,0	12,5	12,2	11,8
10. Werkzaamheidsgraad (EU2020-concept)						
Rijk	70,0	70,6	71,9	72,4	73,0	74,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	61,3	62,2	65,2	65,8	66,5	68,9
Vlaams Gewest	74,7	75,3	76,7	77,1	77,7	79,3
Waals Gewest	64,6	65,2	65,7	66,1	66,7	68,1
11. Vorderingsaldo, gemeenschappen en gewesten (in miljoen euro)						
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-1194	-1489	-1157	-1186	-1091	-1175
Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	-12	111	-23	5	-8	6
Vlaamse Gemeenschap (5)	-5419	-3216	-2103	-2842	-1991	-511
Waals Gewest	-1838	-3628	-816	-2080	-2070	-1192
Franse Gemeenschap	-1519	-868	-886	-632	-1124	-1311

(1) Groeivoet in %.

(2) Zonder investeringen in woongebouwen.

(3) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(4) Volgens de FPB-definitie omvat de werkloosheid (administratief concept) ook de oudere niet-werkzoekende werklozen.

(5) Inclusief het Vlaams Gewest.

1. Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de regionalisering van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau¹ voor de periode 2023-2028. Net als de vorige edities is dit rapport het resultaat van een samenwerking tussen het Federaal Planbureau en de studie- en statistiekdiensten van de drie Belgische gewesten (BISA, IWEPS en Statistiek Vlaanderen²). Het multiregionaal en multisectoraal HERMREG-model dat hiervoor wordt gebruikt is een macro-econometrisch model dat een top-downbenadering volgt. HERMREG³ wordt volledig afgestemd op het nationale HERMES-model van het Federaal Planbureau. Dat betekent dat de nationale middellange-termijnvooruitzichten van HERMES worden opgesplitst aan de hand van endogene regionale verdeelsleutels.

De hier voorgestelde regionale vooruitzichten zijn dus coherent met de nationale projectie van juni 2023, die zelf steunt op de economische en budgettaire informatie die op 6 juni 2023 beschikbaar was.

Het rapport levert regionale en sectorale projecties tot 2028 voor de bruto toegevoegde waarden, de werkgelegenheid, de lonen en de investeringen. Demografische projecties, projecties van regionale activiteitsgraden en vooruitzichten betreffende grensarbeid en pendelarbeid tussen gewesten zijn eveneens beschikbaar. Dat maakt het mogelijk om een projectie te maken van de evolutie van de beroepsbevolking, de werkende bevolking, de werkgelegenheidsgraad en de werkloosheid. HERMREG levert ook regionale projecties van het bbp. Het bevat bovendien een module voor de berekening van het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen per gewest, een gedetailleerd blok inzake overheidsfinanciën en een module voor de inkomensrekening van de gezinnen per gewest.

Het HERMREG-model is afgestemd op de meest recente regionale rekeningen.⁴ Die bevatten observaties tot 2020 voor de rekeningen van de investeringen en de inkomens van de huishoudens en tot het jaar 2021 voor de andere aggregaten die in het model zijn opgenomen. De periode waarvoor een projectie moet worden gemaakt, begint bijgevolg in 2021 voor de rekeningen van de investeringen en de inkomens van de huishoudens en in 2022 voor de andere aggregaten.

Het rapport is als volgt ingedeeld. Het tweede hoofdstuk beschrijft de internationale omgeving en de nationale economische context. Het derde hoofdstuk beschrijft de belangrijkste macro-economische en sectorale ontwikkelingen op regionaal vlak (met inbegrip van de arbeidsmarkt). In hoofdstuk 4 worden de geregionaliseerde inkomensrekeningen van de gezinnen voorgesteld. Hoofdstuk 5 is gewijd aan de resultaten voor de overheidsfinanciën. Tot slot komen de resultaten voor de broeikasgasemissies aan bod in hoofdstuk 6.

¹ Federaal Planbureau, Economische vooruitzichten 2023-2028, juni 2023.

² Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique en Statistiek Vlaanderen.

³ De top-downversie van het HERMREG-model wordt beschreven in 'Uitwerking van een regionaal projectiemodel, een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012', Federaal Planbureau, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique en Studiedienst van de Vlaamse Regering, januari 2008.

⁴ Instituut voor de Nationale Rekeningen, 'Regionale rekeningen 2021', januari 2023.

2. Nationale macro-economische en sectorale evoluties

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst van de regionale vooruitzichten aan de hand van de nationale projectie van juni 2023. In de eerste afdeling worden de voornaamste macro-economische resultaten voor de Belgische economie gepresenteerd, met inbegrip van de resultaten voor de overheidsfinanciën. De tweede afdeling geeft een overzicht van de voornaamste sectorale resultaten op nationaal vlak.

2.1. Voornaamste macro-economische resultaten

Internationale omgeving

De oorlog in Oekraïne leidde in 2022 tot recordprijzen voor energie en voor andere grondstoffen in Europa. De koopkracht van de gezinnen werd aangetast, terwijl de ondernemingen geconfronteerd werden met hoge productiekosten. De economie van de eurozone hield beter stand dan verwacht en liet in dat jaar enkel in het vierde kwartaal een licht negatieve groei optekenen. Dat was te danken aan de heropening van de economie na corona, die de vraag naar diensten opdreef, overheidsmaatregelen om de gezinnen en de bedrijven te ondersteunen tijdens de energiecrisis, de terugval van de energieprijzen na de zomer en de robuuste arbeidsmarkt. Op jaarbasis kwam de bbp-groei in de eurozone uit op 3,5% in 2022. Dit jaar zou de groei beperkt blijven tot 1,1% door een groeivertraging van zowel de uitvoer als van de binnenlandse vraag. De investeringen van de gezinnen en de bedrijven worden afgeremd door de rentestijging. De particuliere consumptie zou eveneens weinig dynamiek vertonen doordat de inflatie nog steeds op de koopkracht van de gezinnen weegt en de inhaalbeweging na corona stilaan uitdooft. De bbp-groei zou – mede dankzij de relanceprogramma's en de afkoeling van de inflatie – aantrekken tot 1,6% in 2024 en tot 1,9% in 2025, maar nadien geleidelijk vertragen tot 1,4% in 2028.

Economische activiteit

De Belgische bbp-groei werd in 2022 enerzijds aangedreven door de aanhoudende post-covid inhaalbeweging, maar anderzijds afgeremd door stijgende grondstoffenprijzen, de verstoring van de internationale toeleveringsketens en onzekerheid als gevolg van de oorlog in Oekraïne. De groei hield aanvankelijk goed stand, maar vertraagde sterk in de tweede jaarhelft, al bleef hij licht positief. De economische groei bedroeg op jaarbasis 3,2%.

Parallel met de vertraging van de inflatie hernam de bbp-groei in het eerste kwartaal van dit jaar (0,5%) en zou hij in de rest van het jaar vrij dynamisch blijven (gemiddeld 0,4% per kwartaal). Door een zwak overloopeffect blijft de Belgische bbp-groei op jaarbasis echter beperkt tot 1,3%. Hij wordt afgeremd door een negatieve bijdrage van de netto-uitvoer en de voorraadwijzigingen, maar ondersteund door de dynamiek van de particuliere consumptie en de herneming van de investeringen (met uitzondering van de woningbouw).

De bbp-groei zou in 2024 aantrekken tot 1,6% onder impuls van de verbetering van de internationale conjunctuur en een lichte herneming van de groei van de binnenlandse vraag. Die wordt afgeremd door

een minder uitgesproken groei van de particuliere consumptie (1,8%, na 2,5% in 2023), maar beter ondersteund door de evolutie van de voorraden die zich zouden stabiliseren na een forse afname in 2023. In de periode 2025-2028 zou de bbp-groei zich stabiliseren op 1,4% per jaar en ondersteund worden door nagenoeg alle bestedingscomponenten. Enkel de overheidsinvesteringen vertonen in die periode een lichte krimp.

Inflatie

De Belgische consumptieprijsinflatie is traditioneel zeer gevoelig voor energieprijsbewegingen en piekte op meer dan 12% in oktober 2022, om nadien terug te vallen tot 5,2% in mei 2023. De lagere energieprijzen zullen neerwaartse druk blijven uitoefenen op de inflatie tot en met oktober 2023. De snelle afkoeling van de inflatie verhult echter een nog steeds aanzienlijke onderliggende inflatie. Niettemin zijn er tekenen dat die haar piek heeft bereikt en kan beginnen afkoelen. Die daling zou echter heel traag verlopen; tegen eind 2024 zou de onderliggende inflatie nog steeds 2,5% bedragen.

Op jaarbasis zou de consumptieprijsinflatie afkoelen van 9,6% in 2022 tot 3,3% in 2024. Pas in 2025 duikt de inflatie opnieuw onder de drempel van 2%. De onderliggende inflatie bedraagt dan minder dan 2%, terwijl de evolutie van de energieprijzen nog slechts een beperkte impact heeft.

Broeikasgasemissies

De totale broeikasgasemissies stegen in 2021 met 3,4% tot 111,0 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten door de economische heropleving na de coronacrisis. Ze zouden in 2022 met 3,1% zijn gedaald tot 107,5 Mt CO₂-equivalenten ten gevolge van de energiecrisis. De emissies zouden in 2025 en 2026 relatief sterk toenemen als gevolg van de stillegging van de resterende kerncentrales. In 2027 zouden ze terugvallen door de heropening van de twee jongste kerncentrales. De totale emissies zouden in 2028 ongeveer 25% onder het niveau van 1990 uitkomen.

Loonkosten

Rekening houdend met de loonnorm voor 2023-2024 (nulgroei), de koopkrachtpremies (in 2023) en de sociale akkoorden voor de zorgsector, zouden de brutolonen per uur vóór indexering in 2023 en 2024 met resp. 0,2% en 0,1% stijgen. In de periode 2025-2028 zouden de brutolonen per uur vóór indexering met gemiddeld 0,6% stijgen onder invloed van de productiviteit en de werkloosheidsgraad. Tijdelijke werkgeversbijdrageverminderingen zorgen er in 2023 voor dat de nominale arbeidskosten (7,3%) beduidend minder snel zouden stijgen dan het effect via de indexering (8,1%). De groei van de nominale arbeidskosten per uur zou vertragen tot 3,4% in 2024 en tot gemiddeld 2,5% per jaar in de periode 2025-2028. In vergelijking met 2022, zou het geheel van werkgeversbijdragen en loonsubsidies nauwelijks een impact hebben op de arbeidskosten per uur in de projectieperiode.

Arbeidsmarkt

De werkgelegenheid groeide in de periode 2020-2022 vrijwel even sterk als in de jaren 2017-2019, ondanks de coronacrisis. Bovendien heeft de pandemie geen blijvende sporen nagelaten op de verdeling van de werkgelegenheid over de bedrijfstakken. In de periode 2017-2022 werden uitzonderlijk veel jobs gecreëerd, niet zozeer door een opvallende groei van de activiteit, maar vooral omdat die veel

arbeidsintensiever werd.

Op middellange termijn trekt de productiviteitsgroei per uur aan, terwijl de arbeidsduur licht blijft toenemen. Bij een vergelijkbare groei van de activiteit worden in de periode 2023-2028 minder jobs gecreëerd in de marktsector (gemiddelde jaarlijkse groei van 1%, tegenover 1,5% in de jaren 2017-2022). Dat laatste zou het geval zijn in de verwerkende nijverheid en in de bouwnijverheid, waar de productiviteitsgroei opnieuw hoger komt te liggen dan bij de marktdiensten, in tegenstelling tot wat de jongste zes jaar het geval was. Het zou ook opgaan voor vrijwel alle takken van de marktdiensten, en in nog sterkere mate voor de publieke sector.

De werkende bevolking neemt in de projectieperiode dus minder sterk toe (+276 000, tegenover +416 000 personen in de periode 2017-2022), maar dat is ook het geval voor de bevolking op arbeidsleeftijd (+36 000, tegenover +115 000 personen), die in de jaren 2022-2023 nog een sterke impuls krijgt door de komst van de Oekraïense vluchtelingen, maar vanaf 2024 nog nauwelijks groeit. De werkgelegenheidsgraad van 20-64-jarigen (definitie EU2020) zou dan ook aanzienlijk blijven stijgen, van 71,9% in 2022 tot 74,6% in 2028. Daarbij wordt geen rekening gehouden met de sterke toename van de werkgelegenheid boven 64 jaar.

De werkloosheidsgraad nam af van 12,3% tot 8,1% tussen 2014 en 2022, een daling die slechts kortstondig onderbroken werd op het moment van de corona-uitbraak. Dit jaar zou de werkloosheidsgraad echter stijgen tot 8,4% als gevolg van de verzwakking van de werkgelegenheidsgraad, het feit dat een deel van de Oekraïense vluchtelingen zich inschrijft als werkzoekende en de uitbreiding van de gewestelijke arbeidsbemiddeling naar een bredere doelgroep van niet-uitkeringsgerechtigde personen. Die laatste twee factoren komen volgend jaar op kruissnelheid, zodat, bij een vrijwel ongewijzigde groei van de werkzame bevolking, de werkloosheidsgraad dan afneemt tot 8,0%. Die daling wordt opnieuw onderbroken in de jaren 2025-2026 door het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd tot 66 jaar, waardoor het arbeidsaanbod sneller groeit. Vanaf 2027 zet de daling van de werkloosheidsgraad zich verder tot 7,2% in 2028.

De daling van de werkloosheidsgraad is op middellange termijn dus eerder bescheiden. De toename van de werkgelegenheid put dan vooral uit de groei van de beroepsbevolking. Die laatste wordt in de jaren 2022-2023 ondersteund door de gunstige evolutie van de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen en – in beperkte mate – door de komst van de Oekraïense vluchtelingen. Op middellange termijn steunt hij vooral op de verder toename van de activiteitsgraden op oudere leeftijd.

Overheidsfinanciën

Het overheidstekort stijgt van 3,9% van het bbp in 2022 naar 4,8% in 2023 en valt vervolgens licht terug tot 4,7% in 2024. Daarna neemt het elk jaar licht toe en loopt het bij ongewijzigd beleid op tot meer dan 5% van het bbp vanaf 2026, terwijl het stabiliteitsprogramma tegen dat jaar een tekort van minder dan 3% beoogt.

Tabel 1 Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2017-2022	2023-2028
Economische groei en zijn componenten								
(in reële termen, tenzij anders vermeld)(*)								
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	-8,3	5,5	4,1	2,5	1,8	1,5	1,1	1,7
- Consumptieve bestedingen van de overheid	0,0	4,8	3,2	0,7	0,9	1,3	2,0	1,2
- Bruto-investeringen	-5,1	4,9	-0,8	3,0	3,0	1,5	1,4	2,0
. Ondernemingen	-5,4	3,9	-1,4	3,1	2,4	2,1	1,1	2,3
. Overheid	0,1	5,2	-1,5	11,1	8,2	-1,7	2,8	2,1
. Woongebouwen	-7,1	7,9	1,3	-1,4	2,0	1,3	1,6	0,9
- Voorraadwijziging (bijdrage tot de bbp-groei)	-0,3	0,4	0,5	-0,4	0,0	0,0	0,1	-0,1
- Totale binnenlandse vraag	-5,8	5,6	3,1	1,7	1,9	1,5	1,4	1,6
- Uitvoer van goederen en diensten	-5,0	11,3	5,1	0,2	2,2	3,1	3,4	2,4
- Invoer van goederen en diensten	-5,6	10,7	4,9	0,6	2,5	3,1	3,2	2,6
- Netto-uitvoer (bijdrage tot de bbp-groei)	0,4	0,7	0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,2	-0,2
- Bbp	-5,4	6,1	3,2	1,3	1,6	1,4	1,6	1,4
- Bbp tegen lopende prijzen	-3,9	9,2	9,4	4,9	4,4	3,2	4,3	3,7
- Reëel bruto nationaal inkomen per capita	-5,1	4,4	-0,6	3,0	1,3	0,9	0,4	1,3
Prijzen en rentevoeten (*)								
- Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	0,7	2,4	9,6	3,9	3,3	1,8	3,1	2,4
- Gezondheidsindex	1,0	2,0	9,3	4,3	3,6	1,8	2,9	2,5
- Ruilvoet	0,8	-1,5	-3,8	2,4	0,2	-0,1	-0,8	0,4
- Bbp-deflator	1,5	2,9	5,9	3,6	2,8	1,8	2,6	2,3
- Nominale langetermijnrente (**) (10 jaar, niveau)	-0,1	-0,1	1,7	3,1	3,1	3,2	0,5	3,1
- Nominale kortetermijnrente (**) (3 maanden, niveau)	-0,6	-0,7	0,1	3,2	3,1	2,3	-0,5	2,8
Werkgelegenheid, werkloosheid en productiviteit								
- Beroepsbevolking, definitie FPB								
. in duizendtallen (**)	5478,7	5536,4	5626,9	5701,3	5733,0	5872,9	5485,4	5788,7
. wijziging in duizendtallen	12,5	57,6	90,6	74,3	31,7	35,0	45,8	41,0
. wijziging in %	0,2	1,1	1,6	1,3	0,6	0,6	0,8	0,7
- Totale werkgelegenheid								
. in duizendtallen (**)	4898,2	4989,0	5090,4	5142,5	5191,0	5366,7	4906,5	5254,0
. wijziging in duizendtallen	3,1	90,8	101,4	52,1	48,5	43,9	69,2	46,0
. wijziging in %	0,1	1,9	2,0	1,0	0,9	0,8	1,4	0,9
- Werkgelegenheidsgraad, concept EU2020 (a) (**)								
	70,0	70,6	71,9	72,4	73,0	74,6	70,2	73,5
- Werkloosheid, definitie FPB								
. in duizendtallen (**)	498,1	465,4	454,5	476,8	460,0	424,3	496,4	452,8
. wijziging in duizendtallen	10,6	-32,6	-10,9	22,3	-16,8	-8,9	-23,6	-5,0
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB (**)								
	9,1	8,4	8,1	8,4	8,0	7,2	9,1	7,8
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstacken) (*)								
	4,4	-2,2	-1,0	-0,3	0,3	0,6	0,4	0,4

VOORUITZICHTEN

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2017-2022	2023-2028
Inkomens								
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakken) (*)	3,6	-1,6	-3,1	4,3	-0,2	0,7	-0,1	1,2
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakken) (b) (*)	3,0	0,5	5,8	7,6	3,0	1,9	2,3	3,0
- Loonquote (marktbedrijfstakken) (c) (**)	58,7	57,3	57,0	59,3	59,7	60,3	58,0	60,0
- Rendabiliteitsgraad van de ondernemingen (d) (**)	44,0	45,4	45,1	42,1	42,4	42,6	43,9	42,4
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren (*)	1,3	1,3	-1,3	4,4	1,0	1,5	1,2	1,9
- Spaarquote van de particulieren (**)	20,5	17,0	12,4	14,0	13,3	13,1	14,3	13,4
Overheidsfinanciën								
- Vorderingsaldo								
. in miljard euro (**)	-41,3	-27,9	-21,3	-27,9	-28,6	-37,4	-17,8	-32,4
. in % van het bbp (**)	-9,0	-5,6	-3,9	-4,8	-4,7	-5,5	-3,7	-5,1
waarvan (beleidsniveaus):								
- Federale overheid (**)	-7,1	-4,1	-2,6	-3,5	-3,5	-4,3	-2,9	-3,8
- Sociale zekerheid (**)	0,2	0,3	-0,3	-0,1	-0,0	-0,6	0,1	-0,3
- Gemeenschappen en gewesten (**)	-2,2	-1,8	-0,9	-1,2	-1,1	-0,6	-0,9	-0,9
- Lagere overheid (**)	0,1	0,0	-0,0	-0,1	-0,2	0,1	0,0	-0,0
- Schuld								
. in % van het bbp (**)	112,0	109,2	105,1	105,4	105,9	114,3	104,3	109,1
Verrichtingen met het buitenland								
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland								
. in miljard euro (**)	5,1	2,2	-12,1	-0,7	-1,7	-7,6	-0,9	-3,7
. in % van het bbp (**)	1,1	0,4	-2,2	-0,1	-0,3	-1,1	-0,1	-0,6
Energieverbruik en broeikasgasemissies								
Energie-eindverbruik (*)	-5,1	7,3	-4,8	2,6	0,2	0,0	-0,9	0,5
Broeikasgasemissies (e) (**)	107,3	111,0	107,5	108,2	107,6	110,3	112,8	110,5

(*) Groeivoeten in %.

(**) Einde periode (dus 2028) in de kolom voor 2025-2028.

(a) Volgens concept EU2020 (bron: enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar).

(b) Loonkosten in de marktbedrijfstakken vóór aftrek van de loonsubsidies.

(c) Aandeel arbeidskosten incl. zelfstandigen in % van de toegevoegde waarde.

(d) Bruto-exploitatietoets van de ondernemingen in % van hun toegevoegde waarde.

(e) In miljoen ton CO₂-equivalenten.

Begin 2023 blijft de federale energiesteun voor de gezinnen aanzienlijk en wordt deze aangevuld met een tijdelijke verlaging van de werkgeversbijdragen en met regionale steun voor de bedrijven. De meerdere indexeringen in 2022 hebben dit jaar hun volledige impact op de lonen in de overheidssector en de vervangingsinkomens. De rentelasten hernemen na een daling gedurende meer dan drie decennia. De stijging van de ontvangsten is ontoereikend om deze bijkomende kosten op te vangen. Nochtans is die vrij fors, gelet op de taks op de overwinsten in de energiesector, de nominale stijging van de arbeidsinkomens door de indexeringen, de stijging van de roerende inkomsten en het feit dat de winstgevendheid van de bedrijven enigszins op peil is gebleven ondanks de economische groeivertraging.

In 2024 verdwijnen alle tijdelijke steunmaatregelen die in 2022 en 2023 werden ingevoerd om de inflatie het hoofd te bieden. De krimp van het overheidstekort is echter bescheiden. De ontvangsten hebben te lijden onder een aantal factoren, waaronder de weerslag van de taksen op overwinsten van 2023 en de hervorming van de bedrijfsvoorheffing die op kruisnelheid komt. De overheidsinvesteringen stijgen sterk in lijn met de investeringscyclus van de lagere overheid, de uitvoering van de strategische visie voor Defensie en de timing van de relanceplannen. De sociale uitgaven stijgen sneller dan het bbp en de rentelasten nemen verder toe.

In de daaropvolgende jaren is de economische groei niet sterk genoeg om voldoende ontvangsten te genereren ter compensatie van de stijging van de uitgaven, met name voor pensioenen en gezondheidszorg, en de rentelasten. Daardoor zal het tekort in de periode 2025-2028 licht toenemen, ondanks een gematigde groei van de werkingskosten van de administraties en het wegvallen van de uitgaven voor de relanceplannen. De stijging van het overheidstekort op middellange termijn situeert zich binnen Entiteit I (federale overheid en sociale zekerheid), terwijl het saldo van de gefedereerde entiteiten als geheel geleidelijk verbetert.

De overheidsschuld bedraagt 105% van het bbp in 2023 en loopt op tot 114% van het bbp in 2028. Die stijging is het gevolg van de geleidelijke normalisatie van de inflatie – die de relatieve waarde van de schuld in 2022-2023 aanzienlijk heeft uitgehold –, de stijging van de rentevoeten en de omvang van het primair tekort. De gemiddelde rente op de schuld blijft lager dan de nominale economische groei, wat een opwaartse spiraal van de schuldgraad door de rentelasten (sneeuwbaaleffect) vermijdt.

2.2. Voornaamste sectorale resultaten

In de periode sinds de financiële crisis (2010-2022) groeide de toegevoegde waarde in de marktakken gemiddeld met 1,6% per jaar. Die groei is de jongste zes jaar beduidend arbeidsintensiever geworden: de productiviteit per hoofd groeide met 0,9% per jaar in de periode 2010-2016, maar slechts met 0,2% tijdens de periode 2017-2022, zodat – bij een identieke groei van de activiteit in beide periodes – de werkgelegenheidsgroei verdubbelde (1,5% per jaar versus 0,7% per jaar).

De drie jaar die de coronacrisis voorafgingen (periode 2017-2019) werden gekenmerkt door een bovengemiddelde groei van de activiteit (2,1% per jaar), maar kenden ook een in historisch opzicht zwakke productiviteitsgroei (0,4% per jaar), zodat in die jaren de marktwerkgelegenheid aanzienlijk groeide (met 1,6% per jaar). Tijdens de coronajaren 2020-2022 (forse inzinking in 2020, sterk herstel in de jaren 2021-2022) verzwakte de gemiddelde groei van de marktactiviteit tot 1,2% per jaar. De werkgelegenheidsgroei bleef echter verrassend sterk standhouden in die periode (1,3% per jaar), bij een licht negatieve groei van de productiviteit per hoofd.

De energiecrisis heeft uiteindelijk voor een minder sterke conjuncturele terugval gezorgd dan oorspronkelijk verwacht. Niettemin valt de groei van de marktactiviteit dit jaar fors terug (1,4%) in vergelijking met 2022 (3,5%), toen nog een inhaalbeweging werd gemaakt na de coronacrisis. Ook de gemiddelde arbeidsduur herstelt zich verder van de corona-inzinking en stijgt met 0,7% in 2023, al is dat grotendeels het resultaat van een gunstig overloopeffect.

Tabel 2 Voornaamste sectorale resultaten van de nationale projectie
Groeivoeten in procent

	2020	2021	2022	2023	2024	2025- 2028	Gemiddelden 2017- 2022	2023- 2028
1. Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen, in volume)								
- Landbouw	8,8	-3,8	-11,7	-9,0	1,5	1,4	-1,6	-0,3
- Energie	-4,0	15,3	-0,6	-0,4	0,8	1,1	0,8	0,8
- Verwerkende nijverheid	-2,9	-1,8	0,2	-0,6	1,2	1,3	0,3	1,0
. Intermediaire goederen	1,9	-6,5	-2,4	-3,1	1,2	1,8	0,7	0,9
. Uitrustingsgoederen	-9,8	7,2	6,0	8,4	1,5	0,4	1,2	1,9
. Verbruiksgoederen	-8,3	2,9	2,2	-0,4	0,9	0,9	-0,5	0,7
- Bouw	-4,9	1,6	0,5	2,3	2,3	1,5	0,9	1,8
- Verhandelbare diensten	-6,5	8,0	4,9	2,0	1,8	1,7	2,2	1,8
. Vervoer en communicatie	-8,5	6,2	8,3	0,2	1,9	1,6	2,1	1,4
. Handel en horeca	-13,4	13,9	3,6	1,8	1,4	1,0	0,6	1,2
. Krediet en verzekeringen	-1,1	0,0	0,7	1,0	1,2	1,1	1,1	1,1
. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-10,4	7,2	3,2	1,3	1,9	1,3	0,8	1,4
. Overige marktdiensten	-3,3	7,9	6,0	2,8	2,1	2,3	3,6	2,3
- Niet-verhandelbare diensten	-0,7	3,3	1,5	1,2	0,9	0,8	1,1	0,9
Totaal	-4,9	5,7	3,2	1,4	1,6	1,5	1,6	1,5
2. Werkgelegenheid								
- Landbouw	0,8	1,4	0,1	-0,8	-1,1	-0,2	0,3	-0,5
- Energie	2,0	0,7	0,0	0,9	0,2	-0,1	0,8	0,1
- Verwerkende nijverheid	-1,1	0,5	1,4	0,5	0,4	-0,4	0,5	-0,1
. Intermediaire goederen	0,3	0,9	1,5	0,2	0,1	-0,7	0,7	-0,4
. Uitrustingsgoederen	-2,1	-0,5	1,1	2,0	1,5	-0,6	-0,1	0,2
. Verbruiksgoederen	-2,0	0,6	1,5	0,2	0,3	0,1	0,6	0,1
- Bouw	1,6	2,7	1,6	1,5	1,2	0,9	1,7	1,0
- Verhandelbare diensten	-0,2	2,1	2,4	1,1	1,2	1,2	1,6	1,2
. Vervoer en communicatie	0,1	1,5	2,2	0,9	0,6	0,5	1,4	0,6
. Handel en horeca	-1,5	0,3	2,7	0,7	0,6	-0,0	0,4	0,2
. Krediet en verzekeringen	-1,9	-1,3	-1,3	-0,7	-0,5	-0,8	-1,7	-0,7
. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1,4	1,6	1,6	1,4	1,7	1,9	1,9	1,8
. Overige marktdiensten	-0,1	3,8	3,1	1,5	1,5	1,8	2,6	1,7
- Niet-verhandelbare diensten	0,9	1,6	1,3	0,9	0,5	0,3	1,2	0,4
Totaal	0,1	1,9	2,0	1,0	0,9	0,8	1,4	0,9

De productiviteit per uur maakt echter de tegenovergestelde beweging. Tijdens de acute fase van de coronacrisis werd een surplus aan productiviteit opgebouwd. Door de soepele en ruime invulling van de steunmaatregelen, konden ondernemingen immers vlotter dan gebruikelijk afstand doen van overvloedige arbeidsuren. Bovendien zorgden ook sectorale compositie-effecten (de negatieve impact van de crisis op vooral lagerverloonde activiteiten) voor een tijdelijk opwaarts effect op de productiviteit per uur. Dat surplus begon vanaf de tweede helft van 2021 af te nemen, naarmate zowel de arbeidsduur hernam als de sectorale samenstelling van de werkgelegenheid zich normaliseerde. Slechts in de loop van dit jaar zou de productiviteit per uur aantrekken. In jaargemiddelden daalt zij met 0,3% in 2023. Daaruit resulteert opnieuw een uiterst zwakke groei van de productiviteit per hoofd (+0,3%), zodat over de gehele door corona beïnvloede periode 2020-2023 de productiviteit nauwelijks gestegen zou zijn (per

uur: 0,2% gemiddeld per jaar; per hoofd: 0,0% gemiddeld per jaar). De groei van de marktwerkgelegenheid vertraagt van 2,2% vorig jaar tot 1,1% dit jaar, maar onderging in de loop van vorig jaar al een forse vertraging.

De productiviteitsgroei per uur herneemt tot 0,3% in 2024, stabiliseert zich op 0,6% per jaar vanaf 2025 en komt gaandeweg in lijn met de groei van de reële arbeidskosten per uur. De productiviteitsgroei in de periode 2025-2028 is vergelijkbaar met het gemiddelde dat opgetekend werd sinds de financiële crisis, maar ligt wel substantieel hoger dan tijdens de afgelopen zes jaar. Onderliggend impliceert zij ook een terugkeer naar een meer traditionele bedrijfstakhiërarchie, waarbij de productiviteitsgroei in de bouwnijverheid en in de verwerkende nijverheid hoger ligt dan in de marktdiensten, in tegenstelling tot wat de jongste zes jaar het geval was. Het surplus aan productiviteitsgroei in beide takken t.o.v. de marktdiensten blijft in een langer historisch perspectief wel eerder beperkt.

De gemiddelde arbeidsduur per hoofd blijft toenemen op middellange termijn, maar in steeds mindere mate (+0,4% in 2024, +0,2% in 2025, afnemend tot 0,0% in 2028). Dat is het nettoresultaat van tegengestelde bewegingen. De gemiddelde arbeidsduur bij loontrekkenden wordt nog positief beïnvloed door de inhaalbeweging na de corona-inzinking (vooral in de verwerkende nijverheid)⁵ en de toename van het aantal nevenjobs (vooral via flexijobs, voornamelijk in de handel en horeca). Ook het feit dat het aandeel van deeltijdse arbeid niet langer stijgt (onder meer door de krimp in de stelsels van tijdskrediet, maar ook door sectorale verschuivingen, zoals de stagnering van de dienstenchequewerkgelegenheid) en de structurele toename van de relatieve duur van deeltijdse jobs (die de jongste tijd nog in de hand wordt gewerkt door de toenemende krapte op de arbeidsmarkt) gaan in diezelfde richting. Daar staat tegenover dat in bepaalde bedrijfstakken (gezondheidszorg, dienstencheques) de arbeidsduur onder neerwaartse druk staat door de toename van het aantal langdurig arbeidsongeschikten.⁶ De gemiddelde arbeidsduur bij zelfstandigen voltooit in 2024 nog de herstelbeweging die post-corona op gang kwam, maar daalt vanaf 2025 tendentieel door verschuivingen in de bedrijfstakverdeling ten gunste van takken met een lagere arbeidsduur. Over de statuten heen speelt dan weer een positief compositie-effect door de verdere toename van het aandeel van zelfstandigen in de marktwerkgelegenheid.

In 2024 trekt de groei van de activiteit in de markt takken aan tot 1,7%, maar de productiviteit per hoofd herneemt in dezelfde mate, zodat de groei van de marktwerkgelegenheid 1,0% bedraagt. Die laatste valt in 2025 terug tot 0,9%, omdat de activiteit iets minder sterk groeit (+1,6%) bij een stabiele productiviteitsgroei per hoofd. Ook vanaf 2026 blijft de activiteit in de markt takken in hetzelfde tempo groeien, maar wordt de – eveneens constante – groei van het arbeidsvolume in steeds mindere mate geabsorbeerd door de toename van de gemiddelde arbeidsduur, zodat de groei van de marktwerkgelegenheid een licht oplopend profiel heeft (van 0,9% in 2025 tot 1,0% in 2028). In de periode 2023-2028 groeit de marktwerkgelegenheid gemiddeld met 1,0% per jaar, wat beduidend minder sterk is dan tijdens de afgelopen zes jaar (+1,5% per jaar).

⁵ De definities van de bedrijfstakken die onderscheiden worden in het HERMES-model (en in het HERMREG-model, cf. hoofdstuk 3) zijn terug te vinden in bijlage 7.2.

⁶ Langdurig arbeidsongeschikte personen worden in de nationale rekeningen nog steeds tot de werkenden gerekend, voor zover zij een contractuele band behouden met de werkgever. Hun arbeidsduur valt dan terug op 0.

Dat de marktwerkgelegenheid tijdens de afgelopen zes jaar gevoelig sneller groeide dan in de zes jaar daarvoor, kan vooral toegeschreven worden aan de gunstigere evolutie van de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid en de bouwnijverheid. Zoals hierboven reeds vermeld, ging dat gepaard met een sterke afname van de productiviteitsgroei in die takken. Bij de marktdiensten groeide de werkgelegenheid de jongste zes jaar veel sterker in de tak 'vervoer en communicatie' en – in mindere mate – in de takken 'handel en horeca' en 'overige marktdiensten'. Dat werd gedeeltelijk gecompenseerd door een substantieel verlies aan dynamiek in de dienstenchequetak, een beperkt verlies aan dynamiek in de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en door een sterker verlies aan jobs in de tak 'krediet en verzekeringen'. De binnenlandse werkgelegenheid groeide eveneens dubbel zo sterk als in de zes jaar daarvoor, omdat ook in de niet-verhandelbare diensten de werkgelegenheidsgroei aanzienlijk versnelde.

Hierboven merkten we al op dat de gemiddelde groei van de marktwerkgelegenheid tijdens de coronajaren 2020-2022 weinig moest onderdoen voor de groei in de drie jaren die corona voorafgingen (periode 2017-2019). De werkgelegenheid presteerde iets minder goed in de verwerkende nijverheid (wel nog steeds bijzonder sterk vanuit historisch perspectief), maar dat werd vrijwel goedge maakt door een versnelling van de werkgelegenheidsgroei in de bouwnijverheid. Ook in de marktdiensten lag de groei nauwelijks lager, zelfs niet in de tak 'handel en horeca', die aanvankelijk nochtans zwaar werd getroffen door de uitbraak van de pandemie. Het gros van de vertraging wordt verklaard door de stagnerende groei in de dienstenchequewerkgelegenheid en door een minder uitgesproken dynamiek in de tak 'overige marktdiensten'. Bij de niet-verhandelbare diensten versnelde de werkgelegenheidsgroei zelfs licht tijdens de coronaperiode, zodat voor de binnenlandse werkgelegenheid het groeiverschil tussen beide periodes nog iets kleiner is.

Dat de groei van de marktwerkgelegenheid in de projectieperiode vrij aanzienlijk zou terugvallen in vergelijking met de jongste zes jaar (2017-2022), moet in de eerste plaats toegeschreven worden aan de ontwikkeling in de bouwnijverheid en in de verwerkende nijverheid. In beide takken trekt de groei van de activiteit nochtans fors aan in vergelijking met de jongste zes jaar. Dat geldt echter nog meer voor de productiviteitsgroei, die in het recente verleden nog negatief was in beide takken, maar in de projectieperiode opnieuw in lijn ligt van de gemiddelden die sinds de financiële crisis werden opgetekend. De werkgelegenheidsgroei wordt licht negatief in de verwerkende nijverheid (-0,1% per jaar, verlies van 3 000 banen), in tegenstelling tot de periode 2017-2022 (+0,5% per jaar, winst van 15 000 banen), maar de krimp blijft in historisch opzicht beperkt. In de bouwnijverheid halveert de werkgelegenheidsgroei nagenoeg (+1,0% per jaar groei tegenover +1,7% voorheen; +19 000 banen tegenover +30 000). De groei van de werkgelegenheid wordt er al geruime tijd aangedreven door de zelfstandige arbeid. Ook op middellange termijn is dat het geval. Het aantal loontrekkenden neemt toe met 4 700 personen, het aantal zelfstandigen met 14 700 personen (tegen respectievelijk +12 600 en +17 200 personen tijdens de jongste zes jaar). De verzelfstandiging van de werkgelegenheid in de bouw zet zich dus door: in 2028 vertegenwoordigen de zelfstandigen 31% van de totale werkgelegenheid in de bouwnijverheid.⁷

⁷ Zelfs 40% indien beheerders van vennootschappen die actief zijn in de bouwnijverheid, hier meegeteld worden en niet in de tak 'overige marktdiensten', zoals gebruikelijk in de nationale rekeningen.

In de tak 'handel en horeca' verliest de zelfstandige arbeid structureel terrein, met de coronajaren 2020-2021 als opvallende uitzondering. Op middellange termijn herneemt die negatieve trend en valt het aantal zelfstandigen verder terug (-6 600 personen tegenover -5 000). Bovendien verzwakt de toename van de loontrekkende werkgelegenheid, zodat de globale werkgelegenheid in die tak nu minder sterk stijgt (+0,2% per jaar groei tegen +0,4% voorheen; +9 000 personen tegenover +19 000). De groei van de activiteit verstevigt nochtans, maar ook de productiviteitsgroei ligt nu hoger. Die laatste wordt vooral in het begin van de projectieperiode nog ondersteund door de verdere verhoging van de gemiddelde arbeidsduur, terwijl vanaf 2025 de productiviteitsgroei per uur fors aantrekt, zodat de werkgelegenheid dan vrijwel stagneert.

De werkgelegenheid in de tak 'transport en communicatie' evolueerde bijzonder gunstig tijdens de jongste zes jaar (+1,4% groei per jaar; +24 000 arbeidsplaatsen), zowel in het wegvervoer als bij de opslag en vervoerondersteunende activiteiten, terwijl de werkgelegenheid bij de overheidsbedrijven in die tak niet langer daalde. De toename van de werkgelegenheid op middellange termijn (+11 000 personen, 0,6% groei per jaar) is veeleer bescheiden in vergelijking met de voorgaande periode, waarin de groei van de activiteit niet zozeer hoger lag, maar wel veel arbeidsintensiever was.

In de tak 'krediet en verzekeringen' zou – in het verlengde van de jongste observaties – het tempo waarin banen verloren gaan verder afnemen (-5 000 arbeidsplaatsen in de projectieperiode in vergelijking met -12 000 arbeidsplaatsen tijdens de jongste zes jaar).

De groei van de werkgelegenheid in de dienstenchequetak kwam volledig tot stilstand tijdens de coronajaren en zou slechts licht hernemen, waardoor de toename van het aantal arbeidsplaatsen beperkt blijft (+4 000 personen tegenover +9 000 tijdens de afgelopen zes jaar, toename die weliswaar volledig aan de drie pre-coronajaren moet worden toegeschreven).

De groeivertraging van de marktwerkgelegenheid die zich in de loop van vorig jaar voordeed, kwam vooral tot uiting in een relatief sterke achteruitgang van de interimarbeid, die zich momenteel nog steeds lijkt door te zetten. Dat weegt dit jaar op de groei van de werkgelegenheid in de tak 'overige marktdiensten'. Nadien pikt die wel enigszins op, maar gemiddeld over de projectieperiode valt hij toch eerder zwak uit in vergelijking met de afgelopen zes jaar (gemiddeld 1,8% per jaar, tegenover 2,8%; +144 000 tegenover +192 000), wat volledig toe te schrijven is aan een relatief minder sterke groei van de activiteit in die tak.

De andere sterkhouders inzake netto-creatie van arbeidsplaatsen is traditioneel de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Naast 'krediet en verzekeringen' is dit de enige markt tak waar de werkgelegenheidsevolutie in de projectieperiode vergelijkbaar is met de afgelopen zes jaar (+1,8% per jaar tegenover +1,9%; +74 000 personen tegenover +68 000).

De werkgelegenheid bij de overheid is in 2022 met 10 700 personen (+1,2%) gestegen als gevolg van een toename van de werkgelegenheid in het onderwijs en in de administratie van alle overheidsniveaus.

In 2023 blijft de werkgelegenheid bij de overheid toenemen (+7 600 personen). Dat kan gedeeltelijk worden verklaard door demografische veranderingen: de groei van de schoolbevolking leidt, bij een ongewijzigde omkaderingsgraad, tot een toename van het aantal leerkrachten in de verschillende

gemeenschappen en bij de lagere overheid. De toename van de totale bevolking leidt volgens de projectiehypothese dan weer tot meer werkgelegenheid in de administratie bij de lagere overheid. Daarnaast voorzien de begrotingen voor 2023 een toename van het aantal personeelsleden in de gewest- en gemeenschapsadministraties, alsook in de federale administratie (waaronder Infrabel).

Vanaf 2024 wordt ervan uitgegaan dat de werkgelegenheid in de administraties constant blijft, met uitzondering van de lokale administraties, waar de groei van het personeelsbestand de groei van de totale bevolking volgt, en Defensie, waar het personeelsbestand zou stijgen overeenkomstig de NAVO-verbintenissen. De werkgelegenheid in het onderwijs verandert weinig, in lijn met de evolutie van de schoolbevolking. Over het geheel genomen, zal de werkgelegenheid in de overheidssector naar verwachting met gemiddeld 2 200 personen per jaar toenemen in de periode 2024-2028.

Over de gehele projectieperiode neemt de werkgelegenheid in de overheidssector toe met 19 000 personen, wat gevoelig minder is dan tijdens de afgelopen zes jaar (+55 000 personen). Naast het overheidspersoneel in strikte zin, bevat de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' ook personen die (hetzij als loontrekkende, hetzij als zelfstandige) actief zijn in onderwijsactiviteiten die niet door de overheid gesubsidieerd worden. Hun aantal blijft stijgen op middellange termijn, maar ook iets minder sterk dan in het recente verleden, zodat de totale werkgelegenheid in de tak toeneemt met 23 000 personen (tegenover +62 000 personen tijdens de afgelopen zes jaar).

De terugval van de werkgelegenheidsgroei in de niet-verhandelbare diensten komt bovenop die in de marktakken, zodat de binnenlandse werkgelegenheid op middellange termijn aanzienlijk minder sterk groeit dan tijdens de afgelopen zes jaar (0,9% per jaar tegen 1,4% per jaar).

3. Regionale macro-economische en sectorale evoluties

Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten, die volledig coherent zijn met de in hoofdstuk 2 besproken nationale projectie. In afdeling 3.1 worden de ontwikkelingen van de voornaamste geregionaliseerde aggregaten gepresenteerd: bbp en toegevoegde waarde, binnenlandse werkgelegenheid, productiviteit en loonkosten en ten slotte de bruto-investeringen in vaste activa. De meest opvallende sectorale ontwikkelingen komen eveneens aan bod. De arbeidsmarkresultaten worden besproken in afdeling 3.2.

3.1. Macro-economische en sectorale resultaten

3.1.1. Economische activiteit en binnenlandse werkgelegenheid: recente evoluties

a. Economische activiteit in 2021

Na de historische crisis van het voorjaar van 2020, werd 2021 gekenmerkt door een sterk herstel van de economische activiteit in de drie gewesten van het land, geholpen door de vaccinatiecampagne, de geleidelijke opheffing van de inperkingsmaatregelen en de steunmaatregelen van de overheid. Natuurlijk weerspiegelt deze economische opleving ook de omvang van de aanvankelijke daling. Volgens de meest recente regionale rekeningen, die het INR eind januari publiceerde, bedroeg de bbp-groei 6,7% in Vlaanderen, 6,1% in Brussel en 4,8% in Wallonië.⁸

De bedrijfstakken hebben op uiteenlopende manieren geprofiteerd van het herstel, afhankelijk van hun gevoeligheid voor het internationale omgeving en/of de cyclus van gezondheidsmaatregelen. In Brussel werd het economisch herstel vooral ondersteund door de groei van de toegevoegde waarde van de 'overige marktdiensten' (7,4%, zie tabel 4), maar ook, zij het in mindere mate dan in de andere twee gewesten (zie *infra*), door de groei in de tak 'handel en horeca' (10,1%). De niet-verhandelbare diensten en de bedrijfstak 'energie' hebben ook het herstel in Brussel gestimuleerd.

Vlaanderen en Wallonië registreerden grotendeels vergelijkbare evoluties in de marktdiensten (zie tabellen 5 en 6). Twee componenten van de diensten droegen in het bijzonder bij aan de groei in deze twee gewesten. Naast 'overige marktdiensten', traditioneel de grootste bijdrager tot de regionale groei, leverde de tak 'handel en horeca', die in 2020 zwaar getroffen werd, in 2021 net een ongewoon sterke bijdrage aan de groei in zowel het noorden als het zuiden van het land (respectievelijk +1,9 procentpunt in Vlaanderen en +1,7 procentpunt in Wallonië⁹). De 'overige marktdiensten' droegen 2,5 procentpunt bij in Vlaanderen en 2,1 procentpunt in Wallonië. De tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke

⁸ De bbp-groei ligt iets hoger dan die van de totale toegevoegde waarde (6,3% in Vlaanderen, 5,7% in Brussel en 4,4% in Wallonië, zie tabel 3) vanwege het saldo van de productgebonden belastingen en subsidies. In tegenstelling tot de toegevoegde waarde worden die niet opgedeeld naar bedrijfstak (zie tabellen 4 tot 6 en in bijlage tabellen 22 tot 24).

⁹ Zie de tabellen 22 tot 24 in bijlage, met de bijdragen van de bedrijfstakken aan de groei van de toegevoegde waarde in volume voor de drie gewesten.

dienstverlening', die tijdens de pandemie ernstig werd gehinderd door het uitstel van zorg, en de tak 'vervoer en communicatie' noteerden ook een duidelijke opleving in 2021.

In vergelijking met Vlaanderen, deed de bbp-groei in Wallonië het bijna 2 procentpunt minder goed door de daling van de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid, en vooral in de tak 'intermediaire goederen' (-15,0%, waartoe ook de farmaceutische industrie behoort).¹⁰ Aan Vlaamse zijde bedroeg de daling van de toegevoegde waarde in deze bedrijfstak niet meer dan -3,0%. De andere twee takken van de verwerkende nijverheid die in het HERMREG-model worden onderscheiden, nl. 'uitrustingsgoederen' en 'consumptiegoederen', zagen hun toegevoegde waarde in beide gewesten toenemen. Bovendien versnelde de groei van de toegevoegde waarde van de tak 'energie' in 2021 aanzienlijk in beide gewesten, maar nog meer in Vlaanderen (15,4%) dan in Wallonië (7,0%). Tot slot profiteerde Wallonië van een sterke heropleving van de bouwactiviteit (5,6%), die in 2020 bijzonder hard werd getroffen in dat gewest. De opleving in Vlaanderen was veel minder uitgesproken (0,7%), maar de terugval van de toegevoegde waarde in deze bedrijfstak was in Vlaanderen in 2020 dan ook veel minder groot dan in Wallonië.

Globaal genomen konden de gewesten dankzij het herstel in 2021 opnieuw grotendeels het niveau van economische activiteit van voor de gezondheids crisis bereiken. De economische activiteit (bbp) overtrof haar niveau van 2019 in Vlaanderen (+1,5%) en bereikte bijna haar niveau in Brussel (-0,4%), terwijl er in Wallonië nog steeds een negatief verschil was (-1,4%) ten opzichte van 2019.

b. Binnenlandse werkgelegenheid in 2021

In 2021 ging de sterke opleving van de economische activiteit gepaard met een uitzonderlijk sterke groei van de binnenlandse werkgelegenheid in Vlaanderen (+2,1% of +59 600 personen) en Wallonië (+1,9% of +24 800 personen), terwijl de groei van de binnenlandse werkgelegenheid in Brussel beperkter bleef (+0,9% of +6 400 personen) (zie tabellen 3 en 4 tot 6). Zowel werknemers als zelfstandigen droegen bij tot die toename van de werkgelegenheid, die nog profiteerde van de bescherming die de uitgebreide maatregelen van tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht boden.

De loontrekkende werkgelegenheid steeg in totaal met 1,8% in Vlaanderen, met 1,9% in Wallonië en 0,7% in Brussel. In Wallonië en Vlaanderen was de netto-jobcreatie vooral geconcentreerd in de 'overige marktdiensten' (respectievelijk +5,7% en +4,5%). De opleving van de Vlaamse en Waalse loontrekkende werkgelegenheid was ook te danken aan de gunstige ontwikkeling in de 'niet-verhandelbare diensten' en de tak 'handel en horeca'. Voor die laatste tak compenseerde deze stijging echter niet volledig het enorme banenverlies in 2020. Na een daling in beide gewesten in 2020, nam de loontrekkende werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid licht toe in Vlaanderen (+0,5%), terwijl ze stagneerde in Wallonië (+0,1%), voornamelijk door een aanzienlijke jobcreatie in de tak 'intermediaire goederen' in Vlaanderen (+1,1%, tegenover 0,2% in Wallonië). Tot slot was er de verdere groei van de Waalse loontrekkende werkgelegenheid in de bouw (met 2,4%; in Vlaanderen met 1,0%).

¹⁰ Volgens het INR was die daling grotendeels te wijten aan de ineenstorting van de buitenlandse verkoop van een vaccin door een van de grootste actoren van de bedrijfstak, zonder dat de kosten daalden.

In vergelijking met de twee andere gewesten werd de herneming van de loontrekkende werkgelegenheid in Brussel vooral afgeremd door de minder sterke groei in de 'overige marktdiensten' (+2,4%) en door de verdere daling van het aantal werknemers in de 'bouw' (-3,0%) en de 'handel en horeca' (-4,1%), twee takken waar het activiteitsvolume in Brussel verder daalde (voor de 'bouw') of zich minder uitgesproken dan elders herstelde (voor de 'handel en horeca'). De loontrekkende werkgelegenheid in de tak 'krediet en verzekeringen' zette haar dalende lange-termijntrend verder, zowel in Brussel als in de andere twee gewesten.

Aangedreven door het economisch herstel, groeide de zelfstandige werkgelegenheid in de drie gewesten in 2021 sneller dan de loontrekkende werkgelegenheid (veel sterker in Vlaanderen en Brussel, nauwelijks sterker in Wallonië). De toename van het aantal zelfstandigen was bijzonder krachtig in Vlaanderen (3,5%), opnieuw dankzij de 'overige marktdiensten', maar ook door de aanhoudende dynamiek in de bouw. Zowel in Brussel als in Wallonië was de groeidynamiek in deze twee takken minder sterk dan in Vlaanderen, zodat de groei van het totaal aantal zelfstandigen er lager was dan in het noorden van het land (respectievelijk +2,3% en +2,0%, een cijfer dat naar historische maatstaven toch zeer gunstig is voor Wallonië). Er moet worden opgemerkt dat in alle drie de gewesten de groei van de zelfstandige werkgelegenheid ook werd ondersteund door de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (groei van 2,7% in Vlaanderen, 2,5% in Wallonië en 2,3% in Brussel).

c. Economische activiteit in 2022

Het herstel van de Belgische economie dat in 2021 werd waargenomen, is het afgelopen jaar aanzienlijk vertraagd door de snelle verandering in de internationale omgeving. Stijgende energieprijzen en de geopolitieke onzekerheid hebben de inflatie aangewakkerd en de groeivoorzichten verlaagd. De economische activiteit in België is echter veerkrachtiger gebleken dan verwacht, vooral door de verdere post-covid-inhaalbeweging van de vraag tot ver in 2022. Hoewel de economische groei in de tweede jaarhelft aanzienlijk vertraagde naarmate de effecten van de heropening uitdoofden, groeide het Belgische reële bbp vorig jaar op jaarbasis met 3,2%. Op basis van onze hypothesen (zie kader 1), ramen we de regionale bbp-groei in 2022 op 2,8% in Wallonië, 3,3% in Vlaanderen en 3,5% in Brussel.

Achter die macro-economische ontwikkelingen gaat opnieuw een aanzienlijke sectorale heterogeniteit schuil, die de grote verschillen in de blootstelling van bedrijfstakken aan hogere energiekosten of toeleveringsproblemen weerspiegelt. Tegen deze achtergrond zouden de 'overige marktdiensten' de belangrijkste motor van de regionale groei gebleven zijn in 2022, aangezien de particuliere consumptie een inhaalbeweging maakte, terwijl de groei van de activiteit in de verwerkende nijverheid, die energie-intensiever is, op nul zou zijn uitgekomen.

De sterkere groei van Brussel in vergelijking met de andere twee gewesten, en Vlaanderen in het bijzonder, is vrij ongewoon in vergelijking met het recente verleden. Ze is – vrijwel uitsluitend in vergelijking met Vlaanderen en in grote mate in vergelijking met Wallonië – toe te schrijven aan de grotere dynamiek van de tak 'overige marktdiensten'. In vergelijking met Wallonië is de sterkere groei van het Brusselse bbp ook te verklaren door een hogere bijdrage van de toegevoegde waarde van de 'niet-verhandelbare diensten' en door het uitblijven van een negatieve bijdrage van de verwerkende nijverheid.

Kader 1 Hypothesen voor de ramingen voor het jaar 2022

De regionale rekeningen van het INR zijn de referentie voor de observaties van de toegevoegde waarde, de werkgelegenheid en de beloning van werknemers per gewest tot het jaar 2021. Voor 2022 is de raming van deze aggregaten grotendeels gebaseerd op gegevens die al beschikbaar zijn bij de RSZ. Deze statistieken kunnen worden uitgesplitst naar bedrijfstak (definitieve gegevens) en naar werkplaats (voorlopige gegevens en eigen ramingen) en bestrijken de gehele economie.

De loontrekkende werkgelegenheid per gewest voor de 13 bedrijfstakken die in deze vooruitzichten worden onderscheiden, wordt verkregen uit de aggregatie van de RSZ-gegevens voor 38 bedrijfstakken, die zelf al eerder zijn afgestemd op de voorlopige versie van de nationale rekeningen voor het jaar 2022.

Het is ook uit deze bron dat de loonevoluties per hoofd voor het jaar 2022 in de marktakken worden afgeleid. De RSZ-observaties worden eerst afgestemd op de concepten die gehanteerd worden in de regionale rekeningen (D.1), die ook de loonsubsidies omvatten. Deze laatste worden afzonderlijk geprojecteerd. In de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' wordt de loonevolutie daarentegen voornamelijk bepaald door de evoluties op het gebied van overheidsfinanciën van de verschillende entiteiten op basis van begrotingsgegevens.

De toegevoegde waarde voor 2022 is gebaseerd op een raming die de evolutie van het arbeidsvolume (in uren) combineert met een hypothese over de evolutie van de productiviteit per uur, volgens 38 bedrijfstakken per gewest. Deze raming wordt gebruikt voor de marktakken van het model.

Daartoe hebben we naast het arbeidsvolume van werknemers dat via de RSZ-cijfers beschikbaar is, ook het arbeidsvolume van zelfstandigen geraamd, door de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur op nationaal niveau toe te passen op de aantallen zelfstandigen uit de regionale rekeningen voor 2021 en uit de modelresultaten voor 2022.

Voor elk van de 38 bedrijfstakken in de economie is de evolutie van de productiviteit per uur per gewest gebaseerd op het nationale groeipercentage dat is afgeleid uit het HERMES-model (met een meer gedetailleerde uitsplitsing van het arbeidsvolume van de zelfstandigen). Deze referentie wordt echter per gewest aangepast om rekening te houden met de trendverschillen die voor de afgelopen tien jaar (tussen 2012 en 2021) werden vastgesteld tussen de gewesten in elke bedrijfstak. Er zijn echter twee uitzonderingen: voor de tak 'energie' is de nationale groei rechtstreeks gebruikt, omdat de variaties in de productiviteit per uur per gewest te volatiel zijn, en voor de tak 'handel en horeca' is de periode om de trendverschillen tussen de gewesten vast te stellen beperkt tot de jaren 2012-2019 (d.w.z. vóór de covid-periode).

In de niet-markttakken wordt de groei van de toegevoegde waarde voornamelijk afgeleid uit observaties voor de beloning van werknemers (zie hierboven).

In Vlaanderen en Wallonië zou de groei van de toegevoegde waarde van alle marktdiensten samen, net als in 2021, vergelijkbaar zijn geweest (respectievelijk 5,0% en 5,2%, zie tabellen 5 en 6). De volumegroei van de toegevoegde waarde in de tak 'overige marktdiensten' zou, hoewel vertraagd ten opzichte van 2021, toch sterk gebleven zijn in vergelijking met het langetermijngemiddelde (5,8% in Vlaanderen en 5,6% in Wallonië). De groei in het noorden en zuiden van het land zou ook minder sterk geweest zijn dan in 2021 door de tak 'handel en horeca' (groei van respectievelijk +3,0% en +4,7%). De groeivertraging van de tertiaire activiteit zou in Vlaanderen ook te wijten zijn aan de tragere groei in de tak

'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en in Wallonië aan de stabilisering van de activiteit bij de 'niet-verhandelbare diensten'. Wat de industrie betreft, zou de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid als geheel stabiel zijn gebleven in Vlaanderen (+0,4%) en licht zijn gedaald in Wallonië (-1,1%), als gevolg van een iets sterkere daling van de toegevoegde waarde van de tak 'intermediaire goederen' en een minder sterke groei van de toegevoegde waarde van de tak 'uitrustingsgoederen'. Tot slot zou de groei van de toegevoegde waarde van de bouwsector in beide gewesten zijn vertraagd ten opzichte van 2021.

d. Binnenlandse werkgelegenheid in 2022

De sterke dynamiek van de binnenlandse werkgelegenheid in 2021 in Vlaanderen en Wallonië, heeft zich in 2022 voortgezet. De binnenlandse werkgelegenheidsgroei in Brussel, die in 2021 achterbleef bij die van de andere twee gewesten, is vorig jaar aanzienlijk versneld (tot 1,8% of +13 000 personen), ligt nu nog maar iets onder die van Vlaanderen (+2,2% of 63 400 personen) en is vrijwel identiek aan die in Wallonië (1,9% of 25 000 personen).

Op basis van de RSZ-gegevens waarnaar verwezen wordt in kader 1, zou de groei van de loontrekkende werkgelegenheid wijdverspreid zijn geweest over de drie gewesten, waarbij Vlaanderen een groei van 2,2% noteert, iets hoger dan Wallonië (2,0%) en Brussel (1,8%). De werkgelegenheid per bedrijfstak heeft zich in het noorden en zuiden van het land relatief symmetrisch ontwikkeld. Hoewel de tak 'overige marktdiensten' het meest heeft bijgedragen tot de groei van de loontrekkende werkgelegenheid in deze twee gewesten, is het tempo van de netto-jobcreatie (respectievelijk 3,5% in Vlaanderen en 3,3% in Wallonië) vertraagd ten opzichte van 2021. Anderzijds is de netto-jobcreatie aanzienlijk versneld in de tak 'handel en horeca', die in 2021 nog steeds zwaar getroffen werd door de sociale beperkingsmaatregelen. De Vlaamse loontrekkende werkgelegenheid profiteerde vorig jaar echter van een sterkere groei dan in 2021 in de tak 'vervoer en communicatie' en in de verwerkende nijverheid. De Waalse loontrekkende werkgelegenheid profiteerde meer van de dynamiek in de bouwsector, die even sterk bleef als in 2021, van de versnelling van de tewerkstelling in de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en – in mindere mate dan in Vlaanderen – in de verwerkende nijverheid. In Brussel is de toename van de loontrekkende werkgelegenheid vooral te danken aan de stijging van het aantal werknemers in de tak 'overige marktdiensten', die vorig jaar opnieuw versnelde, maar ook, zij het in mindere mate, aan de netto jobcreatie in de tak 'handel en horeca' (na twee opeenvolgende jaren van zware verliezen) en de 'niet-verhandelbare diensten'. De daling van de werkgelegenheid in de takken 'krediet en verzekeringen' en 'bouw' heeft de groei van de loontrekkende werkgelegenheid in Brussel afgeremd.

In alle drie de gewesten zou de groei van de zelfstandige werkgelegenheid in 2022 lager zijn geweest dan in 2021. Hij wordt geraamd op 2,0% in Vlaanderen, 1,6% in Brussel en 1,2% in Wallonië, waarbij de groei nog steeds grotendeels wordt bepaald door de tak 'overige marktdiensten', waarvan de zwakkere bijdrage in Wallonië ten koste gaat van de regionale werkgelegenheidsgroei, en door de bouwsector.

**Tabel 3 Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale projectie
Groeivoeten in procent**

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025- 2028	2015- 2021	2022- 2028
1. Bruto binnenlands product in volume								
Het Rijk	-5,4	6,1	3,2	1,3	1,6	1,4	1,4	1,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-6,0	6,1	3,5	1,3	1,2	1,1	0,7	1,5
Vlaams Gewest	-4,9	6,7	3,3	1,4	1,7	1,6	1,7	1,8
Waals Gewest	-6,0	4,8	2,8	0,9	1,5	1,3	1,3	1,5
2. Bruto toegevoegde waarde in volume								
Het Rijk	-4,9	5,7	3,2	1,4	1,6	1,5	1,4	1,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-5,6	5,7	3,6	1,4	1,2	1,2	0,7	1,5
Vlaams Gewest	-4,5	6,3	3,3	1,5	1,7	1,7	1,6	1,9
Waals Gewest	-5,6	4,4	2,8	1,0	1,5	1,4	1,2	1,5
3. Bruto-investeringen in volume (1)								
Het Rijk	-4,6	4,0	-1,4	4,2	3,2	1,6	2,7	1,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,6	-4,1	-0,6	2,6	4,4	2,0	2,3	2,1
Vlaams Gewest	-6,5	4,9	-1,4	3,3	3,1	1,9	3,0	1,8
Waals Gewest	-4,4	8,4	-2,0	7,9	2,9	0,3	2,6	1,4
4. Totale binnenlandse werkgelegenheid								
Het Rijk	0,1	1,9	2,0	1,0	0,9	0,8	1,2	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,3	0,9	1,8	0,8	0,5	0,5	0,5	0,7
Vlaams Gewest	0,2	2,1	2,2	1,2	1,1	1,0	1,5	1,2
Waals Gewest	-0,1	1,9	1,9	0,8	0,8	0,7	1,1	0,9
4 a. Loontrekkenden								
Het Rijk	-0,3	1,6	2,1	1,0	0,9	0,7	1,1	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,4	0,7	1,8	0,8	0,3	0,3	0,3	0,6
Vlaams Gewest	-0,3	1,8	2,2	1,2	1,0	0,8	1,3	1,1
Waals Gewest	-0,3	1,9	2,0	0,8	0,8	0,6	1,2	0,9
4 b. Zelfstandigen								
Het Rijk	1,9	3,0	1,7	1,0	1,4	1,5	1,8	1,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,9	2,3	1,6	1,2	1,6	1,6	2,0	1,6
Vlaams Gewest	2,6	3,5	2,0	1,2	1,5	1,7	2,2	1,6
Waals Gewest	0,9	2,0	1,2	0,6	1,0	1,1	1,1	1,0
5. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken)								
Het Rijk	-5,5	4,2	1,3	0,3	0,7	0,7	0,1	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-6,1	5,2	2,2	0,7	0,8	0,7	0,3	0,9
Vlaams Gewest	-5,0	4,5	1,1	0,3	0,6	0,6	0,2	0,7
Waals Gewest	-6,4	2,7	1,2	0,2	0,8	0,7	0,1	0,7
6. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (2)								
Het Rijk	-4,3	1,9	-1,1	3,8	0,7	0,8	-0,6	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-4,0	2,1	-1,8	4,0	0,2	0,8	-0,8	0,8
Vlaams Gewest	-3,9	1,7	-1,1	3,9	0,9	0,9	-0,4	1,0
Waals Gewest	-5,6	2,7	-0,5	3,6	0,4	0,8	-0,8	1,0

(1) Excl. investeringen in woongebouwen.

(2) De hier getoonde loonkosten zijn de loonkosten na aftrek van loonsubsidies (in tegenstelling tot de loonkosten op nationaal niveau zoals weergegeven in tabel 1).

3.1.2. Vooruitzichten voor de economische activiteit

Het economisch herstel verzwakte in de tweede helft van 2022 door de snelle verandering in de internationale omgeving. Door een gunstig overloopeffect kwam de Belgische bbp-groei op jaarbasis toch nog uit op 3,2%. Gelijktijdig met de vertraging van de inflatie hernam de Belgische bbp-groei in het eerste kwartaal van 2023 en zou deze in de rest van het jaar vrij dynamisch blijven. Door een zwak overloopeffect blijft de Belgische bbp-groei op jaarbasis echter beperkt tot 1,3% in 2023.

Tegen deze achtergrond zou de regionale bbp-groei aanzienlijk verzwakken in 2023 en uitkomen op 1,4% in Vlaanderen, 1,3% in Brussel en slechts 0,9% in Wallonië. Het groeiverschil tussen Vlaanderen en Wallonië is voornamelijk toe te schrijven aan een grotere bijdrage in het noorden van het land van de tak 'overige marktdiensten', door een sterkere dynamiek dan in Wallonië (+3,1% t.o.v. +2,6%) en door zijn groter aandeel in de totale toegevoegde in Vlaanderen. Het wordt verder ook verklaard door een lagere groei van de toegevoegde waarde in Wallonië dan in Vlaanderen in de takken 'bouw', 'niet-verhandelbare diensten' en 'handel en horeca'. Door het geringe gewicht van de industriële activiteit in het Brusselse bbp, heeft de verwachte daling van de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid een veel kleinere impact op de economische groei in Brussel, dat ook de bijdrage van zijn takken 'krediet en verzekeringen' en 'bouw' zou zien toenemen ten opzichte van het voorgaande jaar. Tot slot zou de bijdrage van de niet-verhandelbare diensten tot de groei van de toegevoegde waarde groter zijn in Brussel dan in Vlaanderen en Wallonië.

In 2024 zou de verbetering van de internationale conjunctuur de groei van het Belgische bbp doen aantrekken (+1,6%). Die versnelling zou vooral komen van de verwerkende nijverheid, waar de groei van de toegevoegde waarde opnieuw zou toenemen, wat de Waalse en Vlaamse economieën ten goede zou komen. De Vlaamse en vooral de Waalse bbp-groei zouden versnellen tot respectievelijk 1,7% en 1,5%, terwijl de Brusselse bbp-groei licht zou vertragen tot 1,2%.

Op middellange termijn zouden de verschillende bedrijfstakken in de gewesten terugkeren naar groeipercentages die meer in lijn liggen met de trends uit het verleden. De marktdiensten als geheel zouden hun toegevoegde waarde in volume zien groeien met gemiddeld 1,4% per jaar in Brussel, 1,9% per jaar in Vlaanderen en 1,6% per jaar in Wallonië, grotendeels ondersteund door de 'overige marktdiensten'. In de periode 2025-2028 zou de tak 'overige marktdiensten' de meest dynamische tak zijn in Vlaanderen en Wallonië. In Brussel zou alleen de tak 'vervoer en communicatie' iets sterker groeien. Door zijn aanzienlijke gewicht is het niettemin de tak 'overige marktdiensten' die overall de grootste bijdrage levert tot de groei van het regionale bbp op middellange termijn (0,8 procentpunt per jaar gemiddeld in Vlaanderen en 0,6 procentpunt in Wallonië en Brussel) en die grotendeels het bbp-groeiverschil tussen Vlaanderen en de twee andere gewesten verklaart (zie de tabellen 22 tot 24 in de bijlage).

De bouwsector zou een identieke bijdrage leveren aan de groei van de regionale toegevoegde waarde in Vlaanderen en Wallonië (0,1 procentpunt per jaar, tegenover 0,0 in Brussel). In tegenstelling tot Brussel kunnen Vlaanderen en Wallonië bovendien rekenen op een belangrijke bijdrage van de verwerkende nijverheid (die gemiddeld 0,2 procentpunt toevoegt aan het groeiverschil van beide gewesten met Brussel). Tot slot, en meer ongebruikelijk, zou Vlaanderen op middellange termijn een sterkere groei van de bruto toegevoegde waarde van de 'niet-verhandelbare diensten' kennen, wat,

gezien het lagere gewicht van die tak in de totale Vlaamse toegevoegde waarde, zou leiden tot een bijdrage die gelijk is aan die van de andere twee gewesten (+0,1 procentpunt; zie bijlage).

Globaal genomen zou de volumegroei van het Vlaamse bbp in de periode 2025-2028 met gemiddeld 1,6% per jaar hoger blijven dan die van Wallonië (1,3%) en Brussel (1,1%).

Tabel 4 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen		Gemiddelde jaarlijkse groei in volume							
	2021	2028	2020	2021	2022	2023	2024	2025-2028	2015-2021	2022-2028
1. Landbouw	0,0	0,0	22,9	13,8	-3,1	-9,3	1,1	1,4	1,3	-0,9
2. Energie	2,7	3,4	-25,3	30,7	-1,8	0,0	1,0	1,1	1,4	0,5
3. Verwerkende nijverheid	2,4	2,2	-9,8	3,3	3,9	-0,4	-0,4	-0,8	-3,5	0,0
a. Intermediaire goederen	0,9	0,8	10,4	7,4	3,1	-4,4	-1,8	-2,0	-1,9	-1,6
b. Uitrustingsgoederen	0,7	0,7	6,6	-1,9	8,0	7,7	1,1	-0,1	-1,2	2,3
c. Consumptiegoederen	0,8	0,7	-33,4	3,9	1,5	-2,1	0,1	0,1	-6,6	-0,1
4. Bouwnijverheid	2,3	2,1	-12,3	-2,3	-2,0	2,4	1,3	1,0	-0,5	0,8
5. Marktdiensten	73,0	72,6	-6,0	5,6	4,5	1,5	1,4	1,4	0,7	1,8
a. Vervoer en communicatie	8,8	8,8	-7,0	5,1	6,6	0,8	1,7	1,9	1,4	2,4
b. Handel en horeca	8,6	8,4	-23,3	10,1	4,8	0,9	1,1	0,2	-3,3	1,1
c. Krediet en verzekeringen	20,5	19,7	0,9	1,0	0,2	1,0	1,2	1,1	-0,2	1,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,7	4,3	-11,5	7,5	1,0	1,3	1,5	1,0	0,2	1,1
e. Overige marktdiensten	30,5	31,4	-3,5	7,4	7,2	2,1	1,6	1,8	2,6	2,6
6. Niet-verhandelbare diensten	19,6	19,7	0,3	4,3	1,5	1,4	0,8	0,6	1,1	0,9
7. Totaal	100,0	100,0	-5,6	5,7	3,6	1,4	1,2	1,2	0,7	1,5

Tabel 5 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Vlaams Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen		Gemiddelde jaarlijkse groei in volume							
	2021	2028	2020	2021	2022	2023	2024	2025-2028	2015-2021	2022-2028
1. Landbouw	0,9	0,8	7,4	-3,9	-11,4	-9,6	1,5	1,4	1,5	-2,1
2. Energie	3,1	3,7	-0,3	15,4	0,3	-0,3	0,7	1,0	1,6	0,7
3. Verwerkende nijverheid	16,5	16,2	-0,7	0,4	0,4	-0,4	1,1	1,4	0,6	0,9
a. Intermediaire goederen	9,1	8,9	5,6	-3,0	-2,3	-3,3	1,2	1,9	1,9	0,4
b. Uitrustingsgoederen	2,6	2,6	-8,7	8,2	6,6	8,3	1,8	0,4	-0,9	2,6
c. Consumptiegoederen	4,8	4,7	-6,7	2,4	2,2	0,3	0,7	1,0	-0,7	1,0
4. Bouwnijverheid	6,3	6,2	-3,2	0,7	0,2	2,6	2,5	1,7	1,6	1,7
5. Marktdiensten	61,5	61,5	-6,5	8,7	5,0	2,2	2,0	1,9	2,0	2,4
a. Vervoer en communicatie	6,4	6,2	-8,8	6,7	9,6	-0,1	1,8	1,5	1,2	2,4
b. Handel en horeca	14,2	13,9	-12,3	14,4	3,0	2,1	1,4	1,0	0,5	1,5
c. Krediet en verzekeringen	3,4	3,3	-1,8	-0,7	1,1	1,0	1,6	1,3	2,0	1,3
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6,6	6,2	-10,2	7,3	2,9	1,4	2,1	1,3	0,6	1,7
e. Overige marktdiensten	31,0	31,9	-3,0	8,1	5,8	3,1	2,3	2,5	3,3	3,0
6. Niet-verhandelbare diensten	11,6	11,6	-1,1	3,1	2,2	1,4	1,0	1,0	0,8	1,2
7. Totaal	100,0	100,0	-4,5	6,3	3,3	1,5	1,7	1,7	1,6	1,9

Tabel 6 Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van het Waals Gewest
in procent

	Structuur in lopende prijzen		Gemiddelde jaarlijkse groei in volume							
	2021	2028	2020	2021	2022	2023	2024	2025-2028	2015-2021	2022-2028
1. Landbouw	0,8	0,7	12,5	-3,7	-12,8	-7,2	1,3	1,4	1,8	-2,0
2. Energie	3,4	4,0	2,8	7,0	-2,1	-0,8	0,7	1,2	1,4	0,4
3. Verwerkende nijverheid	14,5	14,4	-7,7	-8,2	-1,1	-1,2	1,5	1,5	0,0	0,7
a. Intermediaire goederen	9,2	9,1	-5,8	-15,0	-3,2	-2,5	1,5	1,8	1,0	0,4
b. Uitrustingsgoederen	1,8	1,7	-17,6	6,3	3,2	8,9	0,8	0,7	-3,8	2,2
c. Consumptiegoederen	3,6	3,5	-7,8	4,4	2,4	-2,5	1,8	1,1	0,3	0,8
4. Bouwnijverheid	5,6	5,5	-7,1	5,6	2,2	1,5	2,1	1,1	0,7	1,4
5. Marktdiensten	56,7	56,8	-7,1	8,4	5,2	1,8	1,8	1,6	1,5	2,2
a. Vervoer en communicatie	5,4	5,2	-9,3	6,0	6,7	0,4	2,3	1,3	0,2	2,0
b. Handel en horeca	12,5	12,7	-10,0	14,7	4,7	1,4	1,6	1,2	1,7	1,8
c. Krediet en verzekeringen	3,2	3,0	-9,0	-2,7	1,8	1,0	0,5	0,7	-2,0	0,9
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	8,4	8,1	-10,4	6,8	5,0	1,1	1,6	1,2	0,1	1,8
e. Overige marktdiensten	27,2	27,7	-4,0	7,9	5,6	2,6	2,0	2,1	2,7	2,6
6. Niet-verhandelbare diensten	19,0	18,5	-0,9	2,8	0,3	0,7	0,8	0,6	1,1	0,6
7. Totaal	100,0	100,0	-5,6	4,4	2,8	1,0	1,5	1,4	1,2	1,5

3.1.3. Vooruitzichten voor de binnenlandse werkgelegenheid

De netto-jobcreatie zou in 2023 vertragen als gevolg van de economische groeivertraging en de verdere stijging van de gemiddelde arbeidsduur. De groei van de binnenlandse werkgelegenheid zou 0,8% bedragen in Wallonië en Brussel, maar nog 1,2% in Vlaanderen. De groei van de loontrekkende werkgelegenheid zou in de meeste marktdiensten het sterkst blijven in het noorden van het land, zoals al blijkt uit de overloopeffecten die de RSZ-statistieken geven op het einde van het eerste kwartaal. Vooral in de tak 'handel en horeca', waar de Vlaamse activiteit veerkrachtiger zou zijn, is de groei van de loontrekkende werkgelegenheid nog aanzienlijk (1,7%), terwijl hij sterk zou verzwakken in Wallonië (0,4%) en negatief is in Brussel (-0,9%). Er is ook een verschil ten gunste van Vlaanderen in de tak 'vervoer en communicatie'. Tot slot moet worden opgemerkt dat de loontrekkende werkgelegenheid in de Brusselse bouwsector opnieuw zou stijgen in 2023 (met 3,1%), na een sterke daling gedurende vier opeenvolgende jaren.

In 2024 zou de groei van de totale werkgelegenheid (loontrekkenden en zelfstandigen) in Brussel verder vertragen (0,5%). De bijdrage van de werkgelegenheid in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs', die in 2023 nog hoog is, neemt sterk af. In de andere twee gewesten zou de werkgelegenheidsgroei zich stabiliseren, maar Vlaanderen zou nog steeds een hogere groei in de tak 'overige marktdiensten' kennen, wat een impact heeft op het totale groeicijfer (1,1% in Vlaanderen, tegenover 0,8% in Wallonië).

Met een iets zwakkere economische groei dan in 2024 en een reële loonstijging die hoger is dan in het recente verleden, zou de groei van de totale binnenlandse werkgelegenheid in de periode 2025-2028 iets lager uitkomen, maar redelijk stabiel blijven: 0,5% in Brussel, 1,0% in Vlaanderen en 0,7% in Wallonië. Op middellange termijn blijft het groeiverschil tussen Vlaanderen en Wallonië vooral gesitueerd in de 'overige marktdiensten', terwijl het zich ten opzichte van Brussel meer in het algemeen in de marktdiensten situeert.

De groei van de totale werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) in de marktdiensten zou in die periode licht aantrekken in de drie gewesten (1,4% in Vlaanderen, 1,1% in Wallonië en 0,7% in Brussel), naarmate de stijging van de arbeidsduur geleidelijk afneemt. Tegelijkertijd zou de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid opnieuw structureel dalen vanaf 2025, waarbij de industrie opnieuw trendmatige productiviteitswinsten boekt. Hoewel de daling van de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid meer uitgesproken is in Brussel (gemiddeld -1,6% per jaar) dan in Vlaanderen (-0,3%) en Wallonië (-0,4%), zou de negatieve bijdrage van deze tak aan de totale werkgelegenheidsgroei identiek zijn in de drie gewesten, gezien het veel kleinere gewicht ervan in de Brusselse werkgelegenheid. In de tak 'bouw' zou de groei van de werkgelegenheid, die tot dan toe bijzonder sterk was in Vlaanderen en Wallonië – vooral in verband met grote investeringsimpulsen – ook vertragen ten opzichte van de periode 2021-2024.

Bovendien zou de groei van de werkgelegenheid in de niet-markttakken, hoewel ze in alle drie de gewesten vertraagt, tussen 2025 en 2028 hoger liggen in Vlaanderen (0,5% per jaar) dan in Wallonië (0,2%) en Brussel (0,1%), voornamelijk door de verdere toename van de werkgelegenheid in het onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap. Dat heeft vooral te maken met de aanhoudende groei van de Vlaamse schoolbevolking, terwijl die populatie in de Franse Gemeenschap zou afnemen vanaf 2024.

Op middellange termijn zouden de takken ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’ en ‘overige marktdiensten’ globaal de drijvende kracht blijven achter de werkgelegenheidsgroei, net als in het verleden. Het aandeel van deze twee takken in de werkgelegenheid zou in de drie gewesten blijven toenemen tot en met 2028. De bijdrage van de tak ‘maatschappelijke dienstverlening’ is weliswaar lager dan die van ‘overige marktdiensten’, maar zou niet afnemen in de projectieperiode. In vergelijking met de periode vóór de covid-crisis (2013-2019) of met de periode 2015-2021, draagt de beperktere werkgelegenheidsgroei in de tak ‘overige marktdiensten’ het meest bij tot de vertraging van de werkgelegenheidsgroei op middellange termijn, vooral in Vlaanderen, hoewel het verlies aan dynamiek vrij wijdverspreid is.

Binnen de binnenlandse werkgelegenheid zou ook de groei van de zelfstandige werkgelegenheid afnemen in 2023, om daarna opnieuw aan te trekken. In vergelijking met de bijzonder sterke groei van de afgelopen jaren, met inbegrip van de covid-periode, zou het verwachte groeitempo in Brussel (1,6%) en Vlaanderen (1,7%) in de periode 2025-2028 een aanzienlijke achteruitgang betekenen. In Wallonië zou de tragere groei van de zelfstandige werkgelegenheid (1,1% per jaar) grotendeels in lijn blijven met de trends sinds het midden van de jaren 2010.

Tabel 7 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in procent

	Structuur		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet							
	2021	2028	2020	2021	2022	2023	2024	2025-2028	2015-2021	2022-2028
1. Landbouw	0,0	0,0	0,8	11,9	1,9	-0,2	-0,9	0,6	0,0	0,5
2. Energie	1,3	1,3	1,5	1,0	-0,5	0,0	0,8	-0,2	0,3	-0,1
3. Verwerkende nijverheid	2,4	2,1	-9,1	-0,3	-0,3	-0,3	-0,9	-1,6	-3,9	-1,1
a. Intermediaire goederen	0,5	0,4	-2,5	2,9	3,0	-0,8	-2,0	-3,8	-5,3	-2,2
b. Uitrustingsgoederen	0,6	0,6	4,3	-0,7	-1,9	1,5	0,7	-1,1	-2,6	-0,6
c. Consumptiegoederen	1,3	1,1	-16,5	-1,2	-0,8	-1,0	-1,3	-1,0	-4,0	-1,0
4. Bouwnijverheid	2,9	3,0	-1,9	-0,4	-1,6	3,0	1,1	0,9	0,3	0,9
5. Marktdiensten	66,3	67,1	-0,6	0,8	2,2	0,7	0,6	0,7	0,5	0,9
a. Vervoer en communicatie	7,0	6,9	-0,7	2,1	1,8	0,0	-0,1	0,4	0,6	0,5
b. Handel en horeca	11,7	11,0	-2,9	-3,8	2,3	-1,0	-0,1	-0,5	-1,9	-0,1
c. Krediet en verzekeringen	6,8	6,1	-1,5	-0,8	-1,0	-0,3	-0,8	-1,0	-2,3	-0,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	10,5	11,0	1,2	2,4	0,4	1,0	1,6	1,8	1,9	1,4
e. Overige marktdiensten	30,3	32,0	0,0	2,3	3,5	1,5	1,0	1,2	1,7	1,5
6. Niet-verhandelbare diensten	27,0	26,6	1,5	1,3	1,6	1,1	0,3	0,1	1,0	0,5
7. Totaal	100,0	100,0	-0,3	0,9	1,8	0,8	0,5	0,5	0,5	0,7

Tabel 8 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) van het Vlaams Gewest
in procent

	Structuur		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet							
	2021	2028	2020	2021	2022	2023	2024	2025-2028	2015-2021	2022-2028
1. Landbouw	1,4	1,3	1,2	2,0	0,2	-0,4	-1,3	-0,1	0,4	-0,3
2. Energie	1,1	1,0	2,5	0,7	-0,2	0,5	0,1	-0,1	0,7	0,0
3. Verwerkende nijverheid	12,1	11,3	-0,6	0,7	1,7	0,5	0,5	-0,3	0,0	0,2
a. Intermediaire goederen	4,7	4,3	0,5	1,2	2,0	0,1	0,0	-0,6	0,3	0,0
b. Uitrustingsgoederen	2,3	2,2	-2,0	-0,1	1,8	1,8	1,7	-0,6	-1,3	0,4
c. Consumptiegoederen	5,0	4,8	-1,0	0,6	1,3	0,2	0,4	0,1	0,3	0,3
4. Bouwnijverheid	6,5	6,5	2,6	3,2	1,5	1,6	1,4	1,1	1,9	1,3
5. Marktdiensten	63,8	65,4	0,0	2,3	2,6	1,4	1,4	1,4	1,9	1,5
a. Vervoer en communicatie	5,8	5,8	0,3	1,3	3,0	1,6	0,9	0,6	1,3	1,1
b. Handel en horeca	15,3	14,8	-1,2	0,8	2,6	1,3	0,7	0,0	0,3	0,7
c. Krediet en verzekeringen	1,6	1,4	-1,5	-1,5	-1,7	-0,8	-0,2	-0,6	-0,9	-0,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	13,3	13,9	1,6	1,5	1,5	1,4	1,8	1,9	2,1	1,8
e. Overige marktdiensten	27,8	29,6	-0,1	4,0	3,2	1,5	1,7	2,1	3,1	2,1
6. Niet-verhandelbare diensten	15,0	14,5	0,8	1,9	1,4	0,9	0,6	0,5	1,0	0,7
7. Totaal	100,0	100,0	0,2	2,1	2,2	1,2	1,1	1,0	1,5	1,2

Tabel 9 Structuur en groei van de binnenlandse werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) van het Waals Gewest
in procent

	Structuur		(Gemiddelde) jaarlijkse groeivoet							
	2021	2028	2020	2021	2022	2023	2024	2025-2028	2015-2021	2022-2028
1. Landbouw	1,4	1,2	-0,1	0,1	0,0	-1,9	-0,6	-0,4	-0,1	-0,6
2. Energie	1,2	1,2	1,3	0,6	0,7	2,1	0,2	0,1	0,8	0,5
3. Verwerkende nijverheid	10,0	9,4	-1,3	0,2	1,1	0,7	0,4	-0,4	0,1	0,1
a. Intermediaire goederen	4,8	4,4	-0,1	0,2	0,3	0,6	0,4	-0,8	0,4	-0,3
b. Uitrustingsgoederen	1,4	1,3	-3,6	-2,2	-0,8	2,8	1,1	-0,8	-2,9	0,0
c. Consumptiegoederen	3,8	3,7	-1,8	1,1	2,6	0,2	0,3	0,3	1,0	0,6
4. Bouwnijverheid	6,5	6,5	0,5	2,4	2,4	1,0	0,9	0,4	0,4	0,9
5. Marktdiensten	59,9	61,3	-0,3	2,4	2,3	0,9	1,0	1,1	1,5	1,2
a. Vervoer en communicatie	5,2	5,0	0,1	1,7	0,3	-0,4	0,5	0,3	0,7	0,3
b. Handel en horeca	15,5	15,2	-1,5	1,0	3,1	0,0	0,6	0,1	0,5	0,6
c. Krediet en verzekeringen	1,4	1,2	-3,9	-2,0	-1,0	-1,2	-0,5	-0,6	-1,6	-0,7
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	15,1	16,1	1,2	1,6	2,1	1,4	1,5	1,9	2,1	1,8
e. Overige marktdiensten	22,7	23,9	-0,2	4,3	2,6	1,5	1,2	1,5	2,2	1,6
6. Niet-verhandelbare diensten	21,0	20,3	0,6	1,4	1,1	0,6	0,4	0,2	1,0	0,4
7. Totaal	100,0	100,0	-0,1	1,9	1,9	0,8	0,8	0,7	1,1	0,9

De totale groei van de zelfstandige werkgelegenheid wordt in de drie gewesten in de periode 2025-2028 nog steeds in zeer grote mate bepaald door de tak 'overige marktdiensten', met een bijdrage van 1,2 procentpunt in Brussel en Vlaanderen (ondanks een verlies van ongeveer 0,3 procentpunt in vergelijking met de periode 2015 tot 2021) en 0,8 procentpunt in Wallonië. De bijdrage van de tak 'bouw'

zou ook duidelijk afnemen in Vlaanderen, maar blijft in dit gewest, net als in Brussel, de tweede groeimotor van het aantal zelfstandigen en de tak waar de groei van het aantal zelfstandigen het sterkst zou blijven. Omgekeerd zou het aantal zelfstandigen in de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' vanaf 2025 in de drie gewesten eerder toenemen (maar nog iets trager in Wallonië: 1,5% tegenover 1,7% in Vlaanderen en 1,9% in Brussel). Ten slotte zou de neerwaartse trend in de zelfstandige werkgelegenheid in de tak 'handel en horeca' vanaf 2022 hernemen, na een onderbreking in 2021 in de drie gewesten (alsook in 2000 in Vlaanderen). Ook in de landbouw zou de daling van de zelfstandige werkgelegenheid tijdens de hele projectieperiode aanhouden.

3.1.4. Productiviteit en lonen

In de periode 2022-2028 zou de reële productiviteitsgroei per hoofd in de markt takken gemiddeld 0,7% per jaar bedragen in Vlaanderen en Wallonië en 0,9% in Brussel (zie tabel 3).

In 2020 werd de impact van de covid-epidemie op de werkgelegenheid grotendeels opgevangen door een daling van de productiviteit per uur en van de gemiddelde arbeidsduur. Het economisch herstel in 2021 vertaalde zich dan ook in een duidelijke opleving van de productiviteit per hoofd. Aangezien het herstel van de economische activiteit zich in Brussel later voordoet dan in de andere twee gewesten, duurt die inhaalbeweging langer en komt dat de groei van de Brusselse productiviteit ten goede in 2022 (2,2%) en 2023 (0,7%). In 2022 zal het nog steeds zeer krachtige herstel van het arbeidsvolume in uren in de takken 'overige marktdiensten' en 'handel en horeca' meer bijdragen tot het verdere herstel van de productiviteit per hoofd in Brussel, terwijl deze groei in de andere twee gewesten al is vertraagd. Omgekeerd hebben de productiviteitswinsten in Vlaanderen en Wallonië zowel in 2022 als in 2023 te lijden onder de verslechtering van de internationale conjunctuur, die weegt op de industriële toegevoegde waarde, zonder echter een daling van de werkgelegenheid te veroorzaken. Na nog aanzienlijke productiviteitswinsten in 2022 (1,1% in Vlaanderen en 1,2% in Wallonië), vertraagt de productiviteitsgroei in beide gewesten aanzienlijk in 2023 (respectievelijk 0,3% en 0,2%).

In 2024 zou het aantrekken van de activiteit moeten leiden tot een geleidelijk herstel van de productiviteitswinsten in de verwerkende industrie, wat opnieuw de groei in de markt takken zou ondersteunen, vooral in Vlaanderen en Wallonië. Globaal genomen zou het herstel iets arbeidsintensiever zijn in Vlaanderen, zowel in de verwerkende nijverheid als in de marktdiensten, zodat de productiviteitsstijging in Vlaanderen beperkt zou blijven tot 0,6%, tegenover 0,8% in Brussel en Wallonië.

In de periode 2025-2028 stabiliseren de jaarlijkse productiviteitswinsten zich, met nagenoeg identieke percentages tussen de gewesten: ongeveer 0,7% in Brussel en Wallonië en 0,6% in Vlaanderen.

Eenzijds is er een daling van de productiviteitswinsten in de marktdiensten in Vlaanderen en Wallonië als gevolg van het toenemend gewicht van de werkgelegenheid in de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' en de lichte daling van de productiviteitswinsten binnen deze twee takken. In Brussel werd deze daling gecompenseerd door aanzienlijke productiviteitswinsten in de tak 'krediet en verzekeringen', waar het personeelsbestand verder wordt gerationaliseerd.

Anderzijds zou de industrie, in tegenstelling tot het recente verleden (2018-2021) en de eerste jaren van de projectie (2022-2023), waarin de productiviteit van de verwerkende nijverheid meermaals daalde, vanaf 2025 opnieuw een hogere productiviteitsgroei optekenen, meer in lijn met wat traditioneel wordt waargenomen in deze meer kapitaalintensieve takken die meer openstaan voor internationale concurrentie. Dit effect is meer uitgesproken in Vlaanderen en Wallonië.

Deze convergentie van de productiviteitsgroei tussen de gewesten tussen 2025 en 2028 betekent dat er in Vlaanderen een terugkeer zal zijn naar de groeicijfers van vóór de covid-crisis (2013-2019). Voor Wallonië zou dit echter een verzwakking betekenen, aangezien deze laatste het gevolg zijn van uitzonderlijke ontwikkelingen – in 2014, 2018 en 2019 – in de tak ‘intermediaire goederen’, die weinig te maken hebben met de algemene economische context en die we niet reproduceren in de projectie. In Brussel komt dit scenario overeen met een herstel ten opzichte van dezelfde periode 2013-2019, dat vooral te danken is aan het herstel van de productiviteit in de tak ‘krediet en verzekeringen’.

Op middellange termijn worden de takken ‘krediet en verzekeringen’ en ‘vervoer en communicatie’ opnieuw de drijvende krachten achter de productiviteitsgroei in Brussel. Net als in het verleden zou de verwerkende nijverheid opnieuw een belangrijke bron van productiviteitsgroei zijn in Vlaanderen en Wallonië.

De ontwikkeling van de verwachte productiviteitswinsten houdt verband met de verwachte stijging van de reële loonkosten.

In 2020 zijn de reële loonkosten per hoofd in de marktakken sterk gedaald als gevolg van de daling van de activiteit en de daaruit voortvloeiende arbeidsduurvermindering: -5,6% in Wallonië, -4,0% in Brussel en -3,9% in Vlaanderen, het gewest waar het systeem van uitgebreide tijdelijke werkloosheid het minst werd gebruikt. Terwijl de gemiddelde arbeidsduur in 2021 nog steeds relatief laag was, tonen de meest recente regionale rekeningen een nog zeer gedeeltelijke opleving van de lonen per hoofd in de loop van het jaar, in een volgorde die logischerwijs omgekeerd is in de drie gewesten (in reële termen 2,7% in Wallonië, 2,1% in Brussel en 1,7% in Vlaanderen). De RSZ-observaties (zie kader 1) wijzen in combinatie met de nationale rekeningen op een verder herstel van de lonen per hoofd in 2022, althans in nominale termen. Vorig jaar leidde de sterke inflatedruk, die nog onvoldoende gecompenseerd werd door de indexeringen, tot een reële daling van de loonkosten in de marktakken van de drie gewesten. Deze daling was gelijk aan het nationale gemiddelde in Vlaanderen (-1,1%), waar de relatief sterkere stijging van de lonen in de industrie werd gecompenseerd door een sterkere daling in de takken ‘overige marktdiensten’ en ‘vervoer en communicatie’. De daling was minder uitgesproken in Wallonië (-0,5%), waar observaties aantonen dat de lonen in de tak ‘overige marktdiensten’ standhouden, met name door een snellere stijging van de gemiddelde arbeidsduur. De daling was daarentegen meer uitgesproken in Brussel (-1,8%), een verschil dat werd waargenomen in alle takken van de marktdiensten en bijzonder uitgesproken in de takken ‘handel en horeca’ en ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’. Hoewel de trends van jaar tot jaar verschilden tussen de gewesten tijdens deze periode van crisis en daaropvolgend herstel, moet worden opgemerkt dat de daling van de lonen per hoofd in reële termen gemiddeld zeer gelijkaardig is gebleken in de jaren 2020-2022 (-1,2% in Brussel en Wallonië, -1,1% in Vlaanderen).

In 2023 zou de nominale groei van de loonkosten per hoofd in de marktakken echter versnellen in Vlaanderen en Brussel, en hoog blijven in Wallonië (een stijging van 7,5% tot 7,9% naargelang het gewest). Ondanks een zeer beperkte stijging van de bruto-uurlonen voor indexering, in overeenstemming met de wet op de loonnorm en de gesloten sociale akkoorden, zouden de lonen vooral stijgen als gevolg van indexering en, in mindere mate, de verdere toename van de arbeidsduur. Deze stijging komt op een moment dat de inflatie in 2023 daalt, waardoor de reële lonen per hoofd stijgen, in tegenstelling tot vorig jaar. Regionaal zou zich dat vertalen in een stijging van 4,0% in de Brusselse marktakken, 3,9% in Vlaanderen en 3,6% in Wallonië.

In 2024 en 2025 blijven de indexeringen relatief hoog (respectievelijk 2,8% en 2,3%), maar niet zo hoog als in 2023. Ze zijn opnieuw de bepalende factor voor de groei van de lonen per hoofd. In 2024 is de indexering echter lager dan de groei van de consumptieprijzen en volgens de loonnorm blijft de stijging van de brutolonen vóór indexering dicht bij nul. Bijgevolg stijgen de reële lonen per hoofd slechts licht, vooral dankzij de aanhoudende positieve trend van de gemiddelde arbeidsduur, die vooral profiteert van een gunstigere economische context dan in 2023, althans in Wallonië en Vlaanderen. Voor 2024 vertaalt zich dat in een stijging in de marktakken van 0,9% in Vlaanderen, 0,4% in Wallonië en 0,2% in Brussel. In 2025 is de indexering hoger dan de inflatie, waardoor de reële lonen per hoofd verder stijgen. Bovendien zouden de bruto-uurlonen vóór indexering dan meer in lijn met de productiviteit stijgen, en zou de toename van de arbeidsduur de groei van de lonen per hoofd nog enigszins ondersteunen. Daardoor zouden de reële loonkosten per hoofd in alle drie de gewesten stijgen, met ongeveer 1,0% in Brussel, 1,4% in Vlaanderen en 1,3% in Wallonië.

De loonstijging per hoofd in de marktakken zou in de periode 2026-2028 vrijwel gelijke tred houden met de productiviteitsgroei in de drie gewesten (0,7% in Vlaanderen en Brussel; 0,6% in Wallonië). Tot slot moet worden opgemerkt dat over de hele periode 2022-2028 de reële loonstijging groter zou zijn dan de productiviteitsstijging in Vlaanderen en Wallonië (telkens +0,3 procentpunt), maar lager zou blijven dan die laatste in Brussel (-0,1 procentpunt).

Ongeacht het gewest staan deze vooruitzichten voor de loongroei in schril contrast met de trends van de afgelopen jaren (bijvoorbeeld de periode 2015-2021, zie tabel 3) en zelfs in de jaren voorafgaand aan de covid-crisis. In de periode 2013-2019 bleven de reële lonen per hoofd in de marktakken stabiel in Vlaanderen (gemiddeld 0,0% per jaar) en daalden ze in Wallonië (-0,1%) en Brussel (-0,5%). De lagere inflatie, maar ook maatregelen zoals de indexsprong, lastenverlagingen en de tijdelijke bevrozing van de reële lonen droegen bij tot die loonmatiging, die ook heeft geleid tot de relatief trage groei van de gezinsinkomens (zie hoofdstuk 4).

De verwachte versnelling van de lonen over de projectieperiode, en in het bijzonder tussen 2025 en 2028 in vergelijking met de periode 2013-2019, geldt voor alle marktakken in elk gewest. Daarentegen zou de verwachte groei van de lonen per hoofd in de niet-verhandelbare diensten (ongeveer 0,3 tot 0,4% per jaar) in elk van de gewesten trager zijn dan in de andere bedrijfstakken (met uitzondering van de tak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', waar de groei vanaf 2025 ook gemiddeld ongeveer 0,3% zou bedragen in de drie gewesten) en trager dan tijdens de precovid-periode 2013-2019 (0,1 procentpunt in Wallonië, 0,2 procentpunt in Vlaanderen en 0,3 procentpunt in Brussel). Binnen de marktakken zou de snellere stijging van lonen per hoofd zich het meest laten voelen in de verschillende

takken van de diensten. De jaarlijkse groei zou er ongeveer met 1,0 procentpunt toenemen in vergelijking met de situatie van 2013 tot 2019 (+0,9 procentpunt in Vlaanderen en +1,2 procentpunt in Brussel en Wallonië). In vergelijking met dezelfde periode zou de versnelling van de lonen minder uitgesproken zijn in de industrie, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, zodat de groei van de lonen per hoofd in beide sectoren zou convergeren rond 0,9% per jaar (nauwelijks meer in de verwerkende industrie in Vlaanderen met 1,0%). In alle drie de gewesten zou in de verwerkende nijverheid de vergelijking tussen de loonstijging en de productiviteitsgroei tussen 2025 en 2028 echter nog steeds in het voordeel van de productiviteit uitvallen. Omgekeerd zou de loonstijging groter zijn dan de productiviteitsgroei in de takken van de marktdiensten, met uitzondering van de tak 'krediet en verzekeringen', die nog steeds aanzienlijke productiviteitswinsten boekt in de drie gewesten, en de tak 'vervoer en communicatie' in Brussel.

3.1.5. Bruto-investeringen in vaste activa

De bruto-investeringen in vaste activa zijn van nature veel volatieler dan de andere macro-economische aggregaten. In de afgelopen jaren waren er ook uitzonderlijke operaties in bepaalde bedrijfstakken die voor bijkomende fluctuaties hebben geleid, wat de analyse per jaar op regionaal niveau vaak bemoeilijkt.

Bovendien concentreren de verschillende regionale relanceplannen bepaalde overheidsinvesteringen en investeringssteun voor bedrijven en particulieren in een periode van enkele jaren. Daarom worden in wat volgt de resultaten meestal weergegeven in periodegemiddelden. Bovendien laten we de investeringen in woningen van de gezinnen buiten beschouwing, zoals weergegeven in tabel 3.

In 2021 stegen de investeringen zowel in Vlaanderen (+4,9%) als in Wallonië (+8,4%) aanzienlijk, na de sterke daling die in de regionale rekeningen voor 2020 werd opgetekend tijdens de covid-crisis. Dat was niet het geval in Brussel, door de weerslag van een uitzonderlijke stijging in de financiële diensten het jaar voordien en door de verdere terugval van de investeringen in de tak 'handel en horeca'.

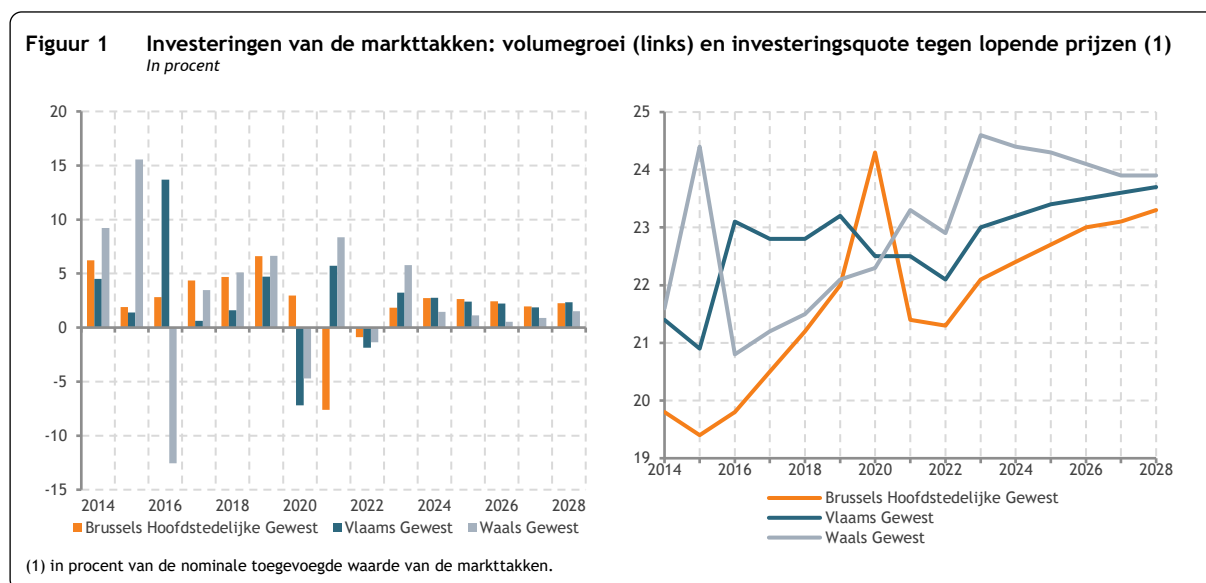
Over de hele projectieperiode 2022-2028 zouden de investeringen in volume trager groeien dan in 2015-2021 (en zelfs trager dan tijdens de precovidjaren 2014-2019): 2,1% (tegenover 2,3% over 2015-2021) in Brussel, 1,8% (tegenover 3,0%) in Vlaanderen en 1,4% (tegenover 2,6%) in Wallonië. In het begin van de projectieperiode (2022-2023) worden de investeringen enerzijds afgeremd door het klimaat van onzekerheid, de sterke stijging van de langetermijnrente en minder soepele voorwaarden voor de toegang tot bankkrediet. Bovendien wordt de rendabiliteit van de ondernemingen aangetast door de stijgende loonkosten, wat hun vermogen tot zelffinanciering afremt. Anderzijds heeft het ondernemersvertrouwen dit jaar een herstelbeweging ingezet, worden de investeringen ondersteund door de verschillende relanceplannen en worden de investeringen door Elia in het elektriciteitsnet geleidelijk opgedreven.

Het gunstige groeiverschil in Brussel kan worden verklaard door de zeer sterke verwachte groei van de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' (zie verder), die een relatief groter aandeel

van de totale investeringen exclusief woongebouwen in Brussel vertegenwoordigen (13% in 2021, tegenover 8% in Vlaanderen en 10% in Wallonië).¹¹

Voor de marktsector als geheel (d.w.z. de gehele economie met uitzondering van 'overheidsadministratie en onderwijs') wordt voor de periode 2022-2028 een jaarlijkse groei van de investeringen verwacht van 1,8% in het Brussels Gewest, 1,9% in Vlaanderen en 1,4% in Wallonië.

In 2024 zouden de bedrijfsinvesteringen verder gestimuleerd worden door de relanceplannen, de uitbouw van het hoogspanningsnet en een lichte verbetering van de rendabiliteit.

In de periode 2025-2028 zou de groei van de afzetperspectieven zich stabiliseren, net als de rendabiliteit van de Belgische bedrijven. De investeringsquote van de ondernemingen zou dan licht blijven stijgen in Vlaanderen en het Brussels Gewest (figuur 1), terwijl ze zich in Wallonië op het einde van de projectieperiode zou stabiliseren na de sterke stijging in 2023 (als gevolg van de steun voor privé-investeringen waarin het relanceplan van dit gewest voorziet en die, in verhouding tot de omvang van de gewestelijke economie, proportioneel groter is dan de Vlaamse en Brusselse herstelplannen).

In Vlaanderen en Wallonië zouden de 'overige marktdiensten', de verwerkende nijverheid in haar geheel en 'handel en horeca', in dalende volgorde, de bedrijfstakken zijn die het meest zouden bijdragen aan de groei van de bruto-investeringen in vaste activa tijdens de projectieperiode 2022-2028. Dat wordt niet alleen verklaard door hun aanzienlijke gewicht in de totale niet-residentiële marktinvesteringen (bijna twee derde) in beide gewesten, maar ook door de relatief sterke groei van het investeringsvolume in de genoemde dienstensectoren. In het Brussels Gewest zouden 'overige marktdiensten', de bedrijfstak 'energie' en 'krediet en verzekeringen' – die ook goed zijn voor bijna twee derde van de regionale

¹¹ De investeringen van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' stemmen niet overeen met het concept overheids-investeringen (S.13). Met uitzondering van de investeringen van het privéonderwijs zijn alle investeringen van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' overheidsinvesteringen. Er zijn echter ook overheidsinvesteringen in de tak 'vervoer en communicatie'. In de overige takken is het aandeel van de overheidssector nihil of zeer gering. Het niveau van de investeringen van de overheidssector is in elk gewest dus hoger dan dat van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs', omdat ze ook het publieke gedeelte van de investeringen van de tak 'vervoer en communicatie' omvatten. Deze laatste kunnen in bepaalde jaren aanzienlijk oplopen, zoals de investeringen van Infrabel of de Oosterweelverbinding in Vlaanderen.

marktinvesteringen – het meest bijdragen aan de bruto-investeringen in vaste activa over de hele projectieperiode.

Als we specifiek naar de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' kijken, dienen we eraan te herinneren dat deze in de periode 2014-2019 een sterke groei lieten optekenen in Brussel en Vlaanderen (gemiddeld 3,1% per jaar in volume), maar in Wallonië bleven ze nagenoeg stabiel (0,3%).

De impact van de gezondheidscrisis was minder groot op de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' (een reële daling van 1,4% in 2020 op nationaal niveau) dan op de investeringen in de markt takken (-4,9%). Op regionaal niveau waren er grote verschillen: in 2020 daalden de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' sterk in Brussel (volumegroei van -9,6%) en, in mindere mate, in Wallonië (-2,0%), terwijl ze bleven groeien in Vlaanderen (1,9%). In Vlaanderen werden ze vooral gestimuleerd door de investeringen van de Vlaamse Gemeenschap en de federale overheid. De investeringen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest daalden daarentegen, net als die van de lagere overheid.

In 2021 maakten de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' een inhaalbeweging in Brussel (volumegroei van 28,0%) en Wallonië (8,9%), terwijl ze aan Vlaamse zijde daalden (-3,3%). De investeringen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest kenden een sterke heropleving, net als die van de Franse Gemeenschap. De investeringen van de Vlaamse Gemeenschap vertoonden ook een duidelijke stijging, maar dan grotendeels in de tak 'vervoer en communicatie', en dus relatief minder in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs'. De Vlaamse investeringen hebben ook geleden onder de daling van de investeringen van de lagere overheid. Tot slot stegen de investeringen van de federale overheid sterk (met name door de aankoop van gebouwen door de Regie der Gebouwen), wat over het algemeen relatief zwaarder weegt op de cijfers voor Brussel dan voor Vlaanderen en Wallonië.

In 2022 was de volumegroei van de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' het meest dynamisch in Vlaanderen (+3,7%), gevolgd door Brussel (+1,3%). In Wallonië was er echter een aanzienlijke daling (-7,7%). De drie gewesten profiteerden van de toename van de investeringen van de lagere overheid, maar hebben geleden onder de dalende investeringen van de federale overheid. Wat de gefedereerde entiteiten betreft, daalden de investeringen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als gevolg van beperktere investeringen in de Brusselse tunnels. Ook de investeringen van de Franse Gemeenschap en nog meer van het Waals Gewest liepen terug (in volume), terwijl de investeringen van de Vlaamse Gemeenschap sterk toenamen. Die laatste ondersteunde ook de investeringen in Brussel, aangezien een deel van de investeringen van de Vlaamse Gemeenschap zich op Brussels grondgebied situeert.

In 2023 en 2024 zouden de investeringen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' in de drie gewesten sterk toenemen (gemiddelde jaarlijkse volumegroei van 11,2% in Brussel, 5,3% in Vlaanderen en 21,0% in Wallonië). De groei van de overheidsinvesteringen wordt aangedreven door de verschillende relanceplannen (federaal, regionaal (Plan Vlaamse Veerkracht voor de Vlaamse Gemeenschap en Plan de relance de la Wallonie voor het Waals Gewest), gefinancierd door de Europese

faciliteit voor herstel en veerkracht (RRF) of door eigen middelen).¹² Daarnaast nemen de investeringen van de lagere overheid sterk toe in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen in 2024. Er is ook een forse toename van de investeringen van de federale overheid, vooral door de investeringen van Defensie (uitvoering van de strategische visies, waaronder het STAR-plan). Tot slot moet worden opgemerkt dat een groot deel van de toename van de investeringen door de Vlaamse Gemeenschap in 2023 betrekking heeft op de tak 'vervoer en communicatie' (investeringen in de Oosterweelverbinding, De Lijn en verschillende soorten infrastructuur) en niet op de hier besproken tak 'overheidsadministratie en onderwijs'.

In de periode 2025-2028 zou het investeringsvolume van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' sterk dalen, vooral door een terugval van de investeringen van de lagere overheid na de gemeenteraadsverkiezingen van 2024. Afgezien van de toename van de investeringen door de Franse Gemeenschap in schoolgebouwen, krijgen de investeringen van de gewesten en gemeenschappen geen belangrijke nieuwe impulsen meer en dalen ze zelfs in de periode 2026-2027 door het aflopen van de relanceplannen. Alleen de investeringen van de federale overheid, ondersteund door de uitvoering van het STAR-plan van Defensie en de toename van de investeringen van Infrabel als gevolg van de bijkomende financiering, zouden in 2025 en 2026 nog aanzienlijk stijgen. Op gewestelijk niveau leiden deze verschillende evoluties tot een gemiddelde jaarlijkse volumegroei van de investeringen van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' van 0,3% in Brussel, -1,1% in Vlaanderen en -5,5% in Wallonië (waarbij dat laatste gewest de terugslag ondervindt van de hoge groeicijfers in 2023-2024).

3.2. Arbeidsmarkt

De resultaten voor de regionale binnenlandse werkgelegenheid werden al in afdeling 3.1 besproken als onderdeel van de regionale productie-optiek. De overige elementen – demografie en arbeidsaanbod, pendel- en grensarbeid, werkende beroepsbevolking en werkgelegenheidsgraad, werkloosheid en werkloosheidsgraad – komen in deze afdeling over de arbeidsmarkt aan bod.

3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod

Bevolking op arbeidsleeftijd

Op nationaal vlak bleef de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd vrijwel constant in de jaren 2020-2021. In Brussel verzwakte hij echter van 1,04% in 2019 tot 0,57% in 2021¹³, terwijl hij in Vlaanderen en Wallonië licht aantrok in die periode (respectievelijk van 0,22% tot 0,26% en van 0,00% tot 0,12%). Dat had te maken met een beperkte terugval van het internationaal migratiesaldo op arbeidsleeftijd in Brussel, maar vooral met de sterke toename die post-covid werd vastgesteld in de migratie op arbeidsleeftijd vanuit Brussel naar de beide andere gewesten.

¹² Merk op dat, in tegenstelling tot wat aanvankelijk was begroot, de uitgaven in 2021 en 2022 in het kader van de relanceplannen vrij beperkt zijn gebleven, of in ieder geval lager zijn dan voorzien.

¹³ Tenzij anders vermeld, moeten alle bevolkingscijfers die geciteerd worden in deze afdeling geïnterpreteerd worden als jaargemiddelde cijfers.

Door de komst van de Oekraïense vluchtelingen in de loop van 2022, verdubbelde de groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd in dat jaar tot 0,53%, na een groei van 0,25% in 2021.¹⁴ De vluchtelingen droegen 0,26 pp bij tot die groei. Hun groeibijdrage lag gevoelig hoger in Brussel (0,47 pp) dan in Vlaanderen (0,28 pp) en in Wallonië (0,17 pp), en deed in de drie gewesten de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd versnellen (tot 0,99% in Brussel, 0,58% in Vlaanderen en 0,26% in Wallonië). Zonder de impact van de vluchtelingen, zou – volgens de bevolkingsvooruitzichten – de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in 2022 nagenoeg stabiel zijn gebleven: lichte verzwakking in Brussel (-0,05 pp) en in Wallonië (-0,03 pp), lichte versteviging in Vlaanderen (+0,05 pp).¹⁵

Ook in 2023 blijven de vluchtelingen (jaargemiddeld) ongeveer in dezelfde mate bijdragen tot de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. Dat die toch licht afneemt (tot 0,92% in Brussel, 0,50% in Vlaanderen en 0,14% in Wallonië) is vooral het gevolg van de afzwakkende groeibijdrage van de internationale migratie (buiten Oekraïense vluchtelingen) in de drie gewesten.

De bevolkingsvooruitzichten gaan uit van een gedeeltelijke terugkeer van de Oekraïense vluchtelingen, maar veronderstellen ook dat wie er voor kiest om in België te blijven, opteert voor gezinshereniging. Netto zorgt dat voor een licht negatieve bijdrage van de vluchtelingen tot de groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd in de periode 2024-2025 (gemiddeld -0,06 pp per jaar), die opnieuw meer uitgesproken is in Brussel (-0,13 pp per jaar) dan in Vlaanderen (-0,06 pp per jaar) en in Wallonië (-0,04 pp per jaar). Dat neemt niet weg dat – bij de huidige hypothesen – de vluchtelingen ook op middellange termijn een positief effect blijven behouden op het niveau van de bevolking op arbeidsleeftijd (in 2028: +0,54 pp in Brussel, +0,40 pp in Vlaanderen en +0,24 pp in Wallonië).

Na de tijdelijke versnelling in de jaren 2022-2023, valt de groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd terug tot 0,06% in 2024 en wordt hij zelfs licht negatief in 2028 (-0,05%). Hij wordt nu bepaald door de meer structurele determinanten in de bevolkingsvooruitzichten. Zo is het natuurlijk verloop¹⁶ van de bevolking op arbeidsleeftijd al een tijdje negatief. Die tendens zal nog licht versterken op middellange termijn. Het internationaal migratiesaldo op arbeidsleeftijd – dat zelf enigszins zou terugvallen – volstaat dan niet langer om die negatieve evolutie te compenseren. Gemiddeld over de periode 2024-2028 groeit de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd nog nauwelijks (0,01% per jaar).

De internationale migratie blijft een veel grotere bijdrage leveren aan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in Brussel (1,10 pp per jaar tijdens de periode 2024-2028) dan in Vlaanderen en Wallonië

¹⁴ De bevolkingstoestand op 1 januari 2022 is een observatie, die voor 1 januari 2023 is een projectie gebaseerd op 'Federaal Planbureau en Statbel, Demografische vooruitzichten 2022-2070, januari 2023'. De bevolkingscijfers voor 2022 in deze regionale vooruitzichten zijn het rekenkundig gemiddelde van die twee situaties, en zijn dus slechts gedeeltelijk geobserveerd. Inmiddels heeft Statbel nieuwe cijfers gepubliceerd voor de toestand op 1 januari 2023, die hoger liggen dan in de projectie uit de bevolkingsvooruitzichten (+13 900 personen, met een impact van 0,09 pp op de jaargemiddelde groeivoet voor 2022 en een identiek overloopeffect op de groeivoet voor 2023).

¹⁵ De Statbel-observatie voor 1/1/2023 ligt hoger in Vlaanderen (+8 400 personen) en Brussel (+5 600 personen), en marginaal lager in Wallonië (-100 personen), met een impact van 0,10 pp op de jaargemiddelde groeivoet in Vlaanderen en van 0,34 pp in Brussel. In beide gewesten lag de groei vorig jaar dus hoger dan geraamd in de bevolkingsvooruitzichten en versnelde hij ook zonder de komst van de vluchtelingen in rekening te brengen.

¹⁶ Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het 'natuurlijk verloop' van de bevolking, de wijziging in afwezigheid van internationale migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohort die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohort die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.

(respectievelijk 0,27 pp en 0,15 pp per jaar). Even traditioneel zwakken de binnenlandse migraties de groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd af (met gemiddeld -1,28 pp per jaar tijdens de periode 2024-2028), terwijl ze de groei van de Vlaamse en Waalse bevolking op arbeidsleeftijd ondersteunen (met respectievelijk 0,21 pp en 0,07 pp per jaar). De groeibijdrage van het geheel van de migratiebewegingen ligt dan ook hoger in Vlaanderen (0,48 pp per jaar) dan in Wallonië (0,22 pp) en wordt negatief in Brussel (-0,18 pp).

Daar staat tegenover dat het natuurlijk verloop de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd blijft ondersteunen in Brussel (groeibijdrage van 0,29 pp per jaar in de periode 2024-2028), maar steeds meer afremt in Vlaanderen en in Wallonië (respectievelijk -0,42 pp en -0,34 pp per jaar). Dat is het gevolg van de jongere leeftijdsstructuur van de Brusselse bevolking, die voor meer evenwicht zorgde tussen de omvang van instromende cohorten op 15 jaar en uitstromende cohorten op 65 jaar. Uiteindelijk zou de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd ook tijdens de jaren 2024-2028 sterker blijven groeien (met 0,11% per jaar) dan de Vlaamse (0,06% per jaar), terwijl de Waalse krimpt (-0,12% per jaar).

Het groeiverschil tussen Brussel en de beide andere gewesten zou daarmee wel fors lager liggen dan tijdens de jaren die de komst van de Oekraïense vluchtelingen voorafgingen (periode 2017-2021: groei van 0,74% per jaar in Brussel tegen 0,20% in Vlaanderen en 0,04% in Wallonië), zowel omdat het belang van de internationale migratie enigszins afneemt als omdat het Brusselse interne migratiesaldo negatiever is. Bovendien zou het groeiprofiel ook sterker aflopen in Brussel (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd terugvalt van 0,23% in 2024 tot 0,04% in 2028) dan in Vlaanderen (van 0,11% tot -0,01%) en in Wallonië (van -0,10% tot -0,15%).

Tabel 10 Scenario voor demografie en arbeidsaanbod
jaargemiddelden

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025- 2028	2015- 2021	2022- 2028
1. Totale bevolking								
<i>1a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	44,9	45,7	83,3	77,5	39,5	37,9	53,3	50,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	5,7	2,2	8,0	7,7	-0,4	-0,9	7,4	1,7
Vlaams Gewest	32,0	34,9	57,9	54,4	32,0	31,2	35,5	38,4
Waals Gewest	7,2	8,6	17,4	15,3	7,9	7,6	10,3	10,1
<i>1b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,4	0,4	0,7	0,7	0,3	0,3	0,5	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,5	0,2	0,7	0,6	-0,0	-0,1	0,6	0,1
Vlaams Gewest	0,5	0,5	0,9	0,8	0,5	0,5	0,5	0,6
Waals Gewest	0,2	0,2	0,5	0,4	0,2	0,2	0,3	0,3
2. Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)								
<i>2a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	15,2	18,5	38,8	32,1	4,4	-0,1	15,5	10,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	6,8	4,7	8,2	7,7	1,9	0,7	6,2	2,9
Vlaams Gewest	7,8	11,1	24,6	21,1	4,8	2,1	7,9	8,4
Waals Gewest	0,6	2,7	6,0	3,4	-2,3	-2,9	1,3	-0,6
<i>2b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,2	0,3	0,5	0,4	0,1	-0,0	0,2	0,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,8	0,6	1,0	0,9	0,2	0,1	0,8	0,4
Vlaams Gewest	0,2	0,3	0,6	0,5	0,1	0,0	0,2	0,2
Waals Gewest	0,0	0,1	0,3	0,1	-0,1	-0,1	0,1	-0,0
3. Activiteitsgraad, definitie FPB (1)(2)								
Het Rijk	74,5	75,1	75,9	76,6	76,9	78,8	74,0	77,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	69,7	70,1	71,1	71,7	72,0	73,3	70,3	72,3
Vlaams Gewest	77,2	77,8	78,4	79,0	79,3	81,2	76,5	79,8
Waals Gewest	71,2	71,9	73,1	74,0	74,4	76,5	70,9	75,0
4. Beroepsbevolking (15 jaar en meer), definitie FPB								
<i>4a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	12,5	57,6	90,6	74,3	31,7	35,0	31,8	48,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	6,8	13,6	10,8	3,6	3,4	2,5	6,0
Vlaams Gewest	10,2	31,8	45,0	41,0	19,1	21,5	23,5	27,3
Waals Gewest	2,2	19,0	32,0	22,5	9,1	10,1	5,9	14,9
<i>4b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,2	1,1	1,6	1,3	0,6	0,6	0,6	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,0	1,2	2,3	1,8	0,6	0,6	0,4	1,0
Vlaams Gewest	0,3	1,0	1,4	1,2	0,6	0,6	0,7	0,8
Waals Gewest	0,1	1,1	1,9	1,3	0,5	0,6	0,4	0,9

(1) Verhouding tussen beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) In de kolom 2025-2028 wordt de waarde op het einde van de periode (2028) weergegeven.

Arbeidsaanbod: periode 2020-2022

Op nationaal vlak bleef de demografische bijdrage tot de groei van het arbeidsaanbod¹⁷ de afgelopen drie jaar beperkt tot +0,07 pp per jaar, indien abstractie gemaakt wordt van de komst van de Oekraïense vluchtelingen.¹⁸ Die bijdrage lag opnieuw lager dan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (exclusief vluchtelingen: 0,24% per jaar), omdat het gewicht van leeftijdsklassen met traditioneel lagere activiteitsgraden verder toenam (negatief structureffect).¹⁹ Zo bleef het bevolkingsaandeel van 60-64 jarigen verder stijgen. Daarnaast nam ook het aandeel van 15-19-jarigen toe, naarmate de eerste van de sterkbevolkte cohorten uit de jaren 2004-2011 de arbeidsleeftijd bereikten.

Bij een stabiele bijdrage van de demografie, moeten de sterke schommelingen in de groei van de beroepsbevolking tijdens die periode (terugval van 0,92% in 2019 tot 0,23% of +12 500 personen in 2020; sterk aantrekkende groei nadien, tot 1,05% in 2021 en 1,64% in 2022, respectievelijk +57 600 en +90 600 personen) toegeschreven worden aan veranderingen in de activiteitsgraden. De coronaschok ging in 2020 immers gepaard met negatieve schokken op de activiteitsgraden in de leeftijdsklasse 15-49 jaar, maar dat werd meer dan gecompenseerd door een bijzonder sterke groei van de activiteitsgraden op die leeftijden tijdens de jongste twee jaar. Boven 50 jaar bleven de activiteitsgraden tijdens die gehele periode fors toenemen. De coronacrisis had slechts een beperkte en tijdelijke impact op die leeftijden, voornamelijk dan nog bij 65-plussers, door het wegvallen van de flexijobs in de handel en de horeca tijdens de lockdownperiode. De komst van de Oekraïense vluchtelingen, ten slotte, droeg in 2022 slechts in relatief bescheiden mate bij tot de groei van het arbeidsaanbod (0,09 pp) en had een negatieve impact op de evolutie van de macro-economische activiteitsgraad. Die laatste steeg desondanks fors, van 74,4% in 2019 tot 75,9% in 2022.

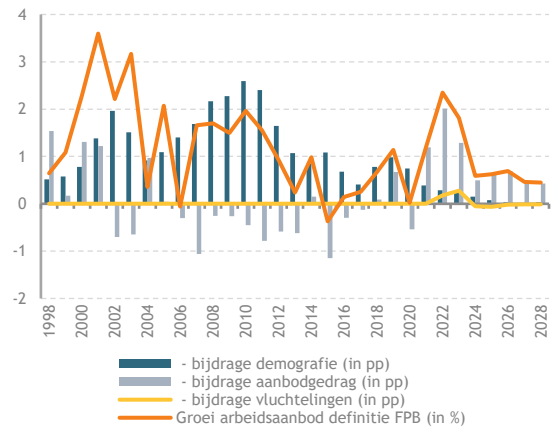
In Brussel slonk de demografische bijdrage tot de groei van het arbeidsaanbod vrij aanzienlijk tijdens de jongste drie jaar (van 0,98 pp in 2019 tot 0,29 pp in 2022; zie figuur 2), zowel onder invloed van de afzwakkende groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (exclusief vluchtelingen) als van een negatiever structureffect. In Vlaanderen en in Wallonië bleef de demografische bijdrage daarentegen relatief constant (respectievelijk 0,07 pp en -0,02 pp per jaar; zie figuren 4 en 6), maar ook daar viel hij nog steeds lager uit dan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd, gegeven de negatieve structureffecten.

¹⁷ De groei van het arbeidsaanbod wordt in dit hoofdstuk traditioneel opgesplitst in een bijdrage van veranderingen in het aanbodgedrag en een demografische bijdrage. De bijdrage van gedragsveranderingen is het resultaat van wijzigingen in de activiteitsgraden bij constante bevolking per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats. De demografische bijdrage is het resultaat van wijzigingen in de bevolking per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats bij constante activiteitsgraden.

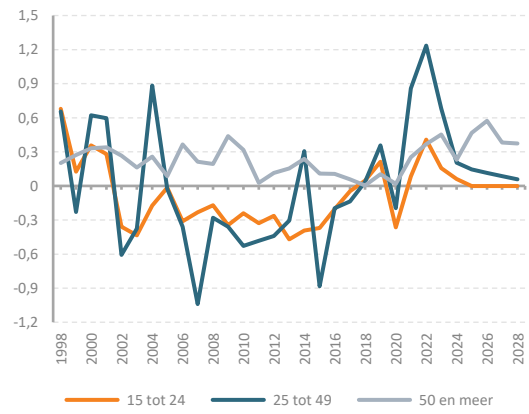
¹⁸ De opsplitsing naar demografische- en gedragscomponenten wordt hier voorgesteld exclusief de impact van de Oekraïense vluchtelingen. De sterke instroom van vluchtelingen verstevigt immers a priori de jaargemiddelde demografische impuls aan het arbeidsaanbod in de periode 2022-2023, wat dan weer grotendeels teniet wordt gedaan door negatieve schokken op de activiteitsgraden (vooral bij vrouwen in de klasse 25-49 jaar). Aangezien een deel van de vluchtelingen terug zou keren naar Oekraïne, spelen de omgekeerde invloeden op de jaargemiddelden voor de jaren vanaf 2024. We hebben ervoor geopteerd de onderliggende tendensen aan bod te laten komen en de cijfers uit te zuiveren voor dat effect. De impact van de Oekraïense vluchtelingen op het arbeidsaanbod wordt apart weergegeven in de grafieken.

¹⁹ De demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod kan (soms aanzienlijk) afwijken van de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. Er moet immers ook rekening gehouden worden met verschuivingen in de leeftijdsstructuur. Een positief (negatief) verschil tussen beide grootheden is het resultaat van een verschuiving naar (van) bevolkingsgroepen met activiteitsgraden boven (onder) de gemiddelde activiteitsgraad en zorgt voor een positief (negatief) effect op de evolutie van de macro-economische activiteitsgraad, zelfs wanneer het participatiegedrag op elke leeftijd niet verandert.

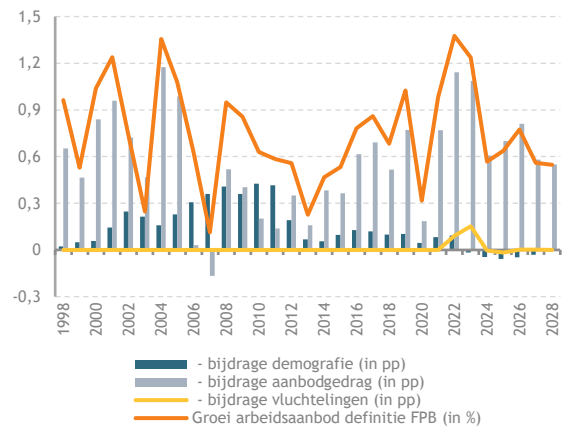
Figuur 2 Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Brussels Hoofdstedelijk Gewest

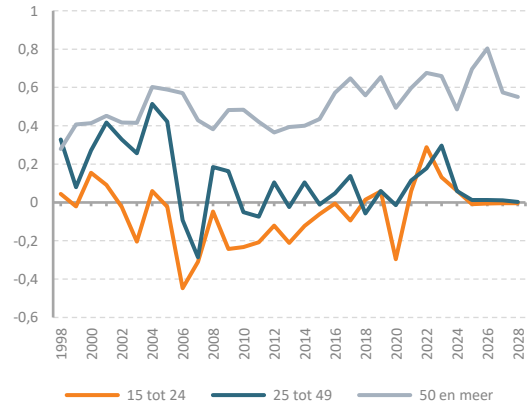
Figuur 3 Bijdrage aanbodgedrag (in pp) naar leeftijd - Brussels Hoofdstedelijk Gewest

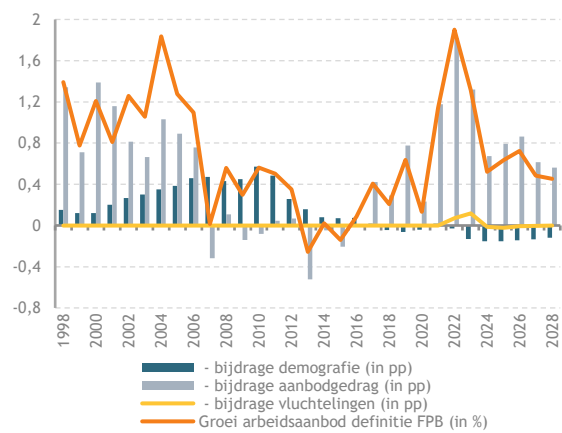
Figuur 4 Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Vlaams Gewest

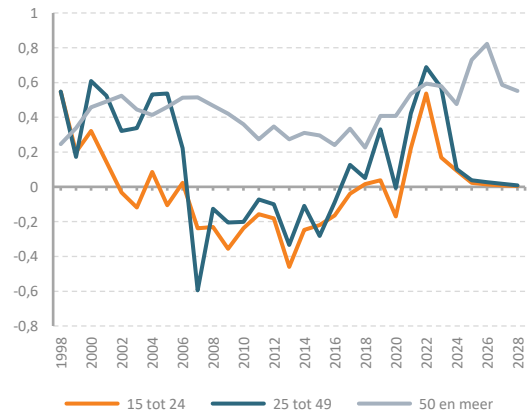
Figuur 5 Bijdrage aanbodgedrag (in pp) naar leeftijd - Vlaams Gewest

Figuur 6 Bijdragen aan groei van arbeidsaanbod - Waals Gewest

Figuur 7 Bijdrage aanbodgedrag (in pp) naar leeftijd - Waals Gewest

De coronacrisis had een sterk negatieve impact op de groei van het arbeidsaanbod in de drie gewesten, vrijwel uitsluitend via de evolutie van de activiteitsgraden. Hun bijdrage tot de groei van de beroepsbevolking (zie eveneens figuren 2, 4 en 6) nam drastisch af, vooral in Brussel, waar de groei van de beroepsbevolking terugviel van 1,14% in 2019 tot 0,02% in 2020²⁰, maar ook in Vlaanderen (terugval van 1,02% tot 0,32%) en in mindere mate in Wallonië (terugval van 0,64% tot 0,13%).

Een opsplitsing naar leeftijdsklasse van die bijdrage (zie figuren 3, 5 en 7) leert dat de schok bij jongeren (15-24 jaar) het grootst was in Brussel en in Vlaanderen (waar hun bijdrage daalde van respectievelijk 0,21 pp en 0,06 pp in 2019 tot -0,36 pp en -0,30 pp in 2020) en minder uitgesproken was in Wallonië (afname van 0,04 pp tot -0,17 pp). De bijdrage in de klasse 25-49 jaar kwam vooral onder druk te staan in Brussel en Wallonië (waar hij zakte van respectievelijk 0,35 pp en 0,33 pp in 2019 tot -0,20 pp en -0,01 pp in 2020) en in mindere mate in Vlaanderen (afname van 0,06 pp tot -0,01 pp). In de oudere leeftijdsklassen bleef de vertraging in de bijdrage beperkt, en was ze iets belangrijker in Vlaanderen, waar het tijdelijk wegvallen van de flexijobs een sterkere impact had.

In de jongste leeftijdsklassen werd het in 2020 verloren terrein tijdens de laatste twee jaar goedgehaakt in Brussel (waar de groeibijdrage aantrok tot 0,08 pp in 2021 en 0,41 pp in 2022) en in Vlaanderen (verhoging tot respectievelijk 0,06 pp en 0,29 pp) en ruimschoots goedgehaakt in Wallonië, waar de bijdrage op die leeftijden opmerkelijk aantrok (tot respectievelijk 0,22 pp en 0,54 pp). In Brussel en Vlaanderen kan die evolutie grotendeels verklaard worden door de inhaalbeweging die post-corona plaatsvond en door de verdere uitbreiding van de studentenarbeid, maar in Wallonië volstaan die twee verklaringen niet.

Even opmerkelijk is de sterke herneming van de bijdrage in de klasse 25-49 jaar in zowel Brussel (+2,09 pp op twee jaar) als Wallonië (+1,11 pp op twee jaar), terwijl die in Vlaanderen veel bescheidener was (+0,29 pp op twee jaar). De evolutie in de eerste twee gewesten kan ook in dat geval niet louter toegeschreven worden aan de inhaalbeweging post-corona, want ze ligt in het verlengde van een tendens die zich al leek af te tekenen pre-corona en een breuk vormt met de evolutie tijdens de jaren 2005-2016. Op te merken wel dat allicht vooral in deze leeftijdsklasse de bijdrage in Brussel vorig jaar overschat werd door de te conservatieve inschatting van de demografische groei in de bevolkingsvooruitzichten. In Wallonië werd de bijdrage in deze klasse vorig jaar dan weer sterk positief beïnvloed door de gewijzigde regelgeving bij de registratie van niet-werkende werkzoekenden²¹ (impact van 0,42 pp, van 0,60 pp globaal over alle leeftijdsklassen samen).

²⁰ Voor de gewesten kan tijdens de observatieperiode de som van beide bijdragen afwijken van de groei van de beroepsbevolking. Er is immers een verschil tussen de regionale beroepsbevolking volgens HERMREG-definitie en de regionale beroepsbevolking zoals geraamd in de sociodemografische databank die gebruikt wordt voor de projectie van het arbeidsaanbod (en voor de opsplitsing naar demografische en gedragsbijdragen). In de HERMREG-databank wordt de gewestelijke werkende beroepsbevolking berekend als een identiteit: binnenlandse werkgelegenheid volgens gewest van werkplaats uit de Regionale Rekeningen (INR) plus ramingen van het gewestelijke saldo van de grensarbeid en het gewestelijke pendelsaldo. In de sociodemografische databank wordt de regionale werkende beroepsbevolking onmiddellijk geraamd naar woonplaats op basis van data van de instellingen van sociale zekerheid. Die statistische discrepantie kon vooral in Brussel belangrijke waarden aannemen, maar is sterk afgenomen sinds 2009. Vanaf dat jaar werd het immers mogelijk de evolutie van de pendelstromen in HERMREG eveneens te baseren op administratieve cijfers.

²¹ Niet-uitkeringsgerechtigde personen die zich op vrijwillige basis aanmelden als werkzoekende bij de Waalse gewestelijke arbeidsbemiddelingsdienst Forem, moeten sinds het begin van 2022 die inschrijving niet langer om de drie maanden (her)bevestigen. Het aantal door Forem geregistreerde vrij ingeschreven werkzoekenden is sinds december 2021 gestegen met 22 000 personen. Meer recent werden ook in Vlaanderen een aantal maatregelen genomen die de actieradius van de

Ook de bijdrage van personen van 50 jaar en meer trok tijdens de afgelopen twee jaar aan in de drie gewesten. In Vlaanderen verhoogde hij van 0,49 pp in 2020 tot 0,64 pp per jaar in de periode 2021-2022, vooral geholpen door de inhaalbeweging bij de 65-plussers na de heropstart van de flexijobs. In Wallonië (toename van 0,41 pp in 2020 tot 0,56 pp per jaar in de periode 2021-2022) en vooral in Brussel (toename van 0,02 pp tot 0,31 pp per jaar) is die versteviging grotendeels toe te schrijven aan een meer dynamische evolutie in de klasse 50-64 jaar. In Brussel bleef de bijdrage op oudere leeftijd nog steeds lager dan in Vlaanderen en in Wallonië, maar verminderde het verschil vrij aanzienlijk, vooral door een sterkere toename van de activiteitsgraden tussen 50 en 60 jaar dan vroeger.

Dankzij de positieve bijdrage van de activiteitsgraden, versnelde de groei van de beroepsbevolking opmerkelijk tijdens de afgelopen twee jaar, zij het relatief sterker in Brussel (tot 1,19% in 2021 en tot 2,35% in 2022) en in Wallonië (tot respectievelijk 1,14% en 1,90%) dan in Vlaanderen (tot respectievelijk 0,98% en 1,38%). De komst van de vluchtelingen droeg in 2022 slechts in relatief bescheiden mate bij tot die groei (0,07 pp in Wallonië, 0,09 pp in Vlaanderen en 0,18 pp in Brussel) en heeft een negatieve impact op de evolutie van de regionale macro-economische activiteitsgraden, die vorig jaar nochtans fors boven hun pre-coronaniveau uitstegen in de drie gewesten (Brussel: 71,1% in 2022 tegen 70,3% in 2019; Vlaanderen: 78,4% tegen 77,1%; Wallonië: 73,1% tegen 71,1%).

Arbeidsaanbod: vooruitzichten 2023-2028

Invloed van de demografie

Bij de aanvang van de projectieperiode blijven negatieve structureffecten sterk wegen op de demografische bijdrage tot de groei van het arbeidsaanbod, vooral in Vlaanderen en in Brussel. In Vlaanderen wordt de demografische bijdrage dit jaar negatief (-0,02 pp), terwijl de bevolking op arbeidsleeftijd er nog groeit met 0,20% (exclusief Oekraïense vluchtelingen). In Brussel groeit de bevolking op arbeidsleeftijd (exclusief vluchtelingen) nog met 0,44%, maar valt de demografische bijdrage terug tot 0,24 pp. In Wallonië zorgen verschuivingen in de leeftijdsstructuur voor relatief minder neerwaartse druk, maar blijft de demografische bijdrage het laagst (-0,13 pp) gezien de licht negatieve groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (-0,04%).

Ook in het vervolg van de projectieperiode blijft de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (exclusief vluchtelingen) stelselmatig afzakken in de drie gewesten, sterker in Brussel (tot 0,08% in 2028), dan in Vlaanderen (tot 0,00%) en in Wallonië (tot -0,14%). Dat vertaalt zich niet in een evenredige afname van de demografische impuls aan de groei van het gewestelijk arbeidsaanbod. Negatieve structureffecten worden immers aanzienlijk minder belangrijk in de tweede helft van de projectieperiode, wanneer zowel het bevolkingsaandeel van de klasse 60-64 jaar afneemt als de omvangrijkere bevolkingscohorten uit de jaren 2004-2011 beginnen door te stromen naar leeftijden met een sterkere arbeidsmarktdeelname.

Zo verzwakt de demografische bijdrage tot de groei van het Vlaamse en het Waalse arbeidsaanbod nog licht tijdens de eerste helft van de periode (tot respectievelijk -0,05 pp per jaar en -0,15 pp per jaar in de jaren 2024-2025), maar trekt hij vervolgens terug aan (tot respectievelijk -0,01 pp en -0,12 pp in 2028),

gewestelijke instantie voor arbeidsbemiddeling uitbreiden, met de verplichte inschrijving als werkzoekende van huurders van een sociale woning (sinds januari 2023) en de invoering van een gelijkaardig regelgeving als bij Forem voor de schrapping van vrij ingeschreven werkzoekenden (sinds april 2023).

naarmate negatieve structureffecten vrijwel verdwijnen. In Brussel vermindert de demografische bijdrage sterker in de periode 2024-2026 (tot 0,03 pp in 2026), omdat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd er sterker afzwakt, maar stabiliseert hij zich in de jaren 2027-2028.

Over de gehele projectieperiode blijven demografische veranderingen sterker bijdragen aan de groei van het Brusselse arbeidsaanbod (gemiddeld 0,09 pp per jaar) dan aan het Vlaamse (-0,03 pp per jaar) en het Waalse (-0,14 pp per jaar), maar de regionale verschillen zijn veel minder uitgesproken dan vroeger en nemen verder af in de loop van de projectieperiode.

Invloed van de activiteitsgraden

Zowel bij jongeren als in de klasse 25-49 jaar zou de bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden op middellange termijn een sterk aflopend profiel kennen in de drie gewesten. Bij jongeren valt de inhaalbeweging die post-corona plaatsvond, nu stil. Toch blijft de bijdrage op korte termijn nog positief, zowel in 2023 (0,16 pp in Brussel, 0,13 pp in Vlaanderen en 0,17 pp in Wallonië) als in 2024 (respectievelijk 0,06 pp, 0,06 pp en 0,09 pp). Dat is vooral het gevolg van de versoepeling van de regelgeving op het vlak van studentenarbeid (uitbreiding van het aantal uren dat studenten mogen werken tegen verlaagde sociale bijdragen van 475 uren tot 600 uren per jaar) en – in Vlaanderen en in Wallonië – in beperkte mate ook van de veranderde regelgeving bij de registratie van werkzoekenden (effect van 0,04 pp in beide gewesten, uitsluitend in 2023). Vanaf 2025 zou de bijdrage in die leeftijdsklasse echter verwaarloosbaar worden.

In de klasse 25-49 jaar blijft de bijdrage dit jaar aanzienlijk (0,68 pp in Brussel, 0,30 pp in Vlaanderen en 0,57 pp in Wallonië). Hij wordt in Vlaanderen en Wallonië nog sterk ondersteund door de veranderde regelgeving i.v.m. werkzoekenden (effect van respectievelijk 0,13 pp en 0,42 pp in die klasse) en valt in beide gewesten drastisch terug in 2024 (respectievelijk tot 0,06 pp en 0,10 pp), om vrijwel geheel uit te doven tegen 2028. In Brussel gebeurt de terugval geleidelijker (tot 0,21 pp in 2024 en 0,06 pp in 2028), gezien de bijzonder sterke dynamiek die de jongste jaren in dat gewest op die leeftijden werd vastgesteld.

De bijdrage in de oudere leeftijdsklassen blijft dit jaar nagenoeg op peil, maar verzwakt in 2024 (tot 0,23 pp in Brussel, 0,48 pp in Vlaanderen en 0,47 pp in Wallonië). In de periode 2025-2026 geeft het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd tot 66 jaar een nieuwe impuls aan de toename van de activiteitsgraden op oudere leeftijd, zodat de bijdrage fors aantrekt (tot respectievelijk 0,52 pp, 0,75 pp en 0,77 pp per jaar). Tijdens de jaren 2027-2028 komt die hervorming op kruissnelheid en valt de bijdrage terug (tot respectievelijk 0,38 pp, 0,56 pp en 0,57 pp per jaar).

Gemiddeld over de gehele periode 2023-2028 dragen veranderingen in activiteitsgraden sterker bij tot de groei van de beroepsbevolking in Wallonië dan in Vlaanderen en in Brussel (0,80 pp per jaar tegen respectievelijk 0,72 pp en 0,66 pp). In Vlaanderen is in het begin van de periode de toename van de activiteitsgraden tot 50 jaar immers minder groot dan in beide andere gewesten, terwijl in Brussel tijdens de gehele periode de toename van de activiteitsgraden op oudere leeftijd minder sterk is. Bovendien wordt de evolutie van de Waalse activiteitsgraden in 2023 nog sterk ondersteund door de veranderde regelgeving i.v.m. werkzoekenden.

Invloed van de vluchtelingen

De vluchtelingen, ten slotte, blijven dit jaar een positieve bijdrage leveren tot de groei van het arbeidsaanbod (0,28 pp in Brussel, 0,15 pp in Vlaanderen en 0,12 pp in Wallonië), door het samenspel van een vrijwel ongewijzigde demografische impuls en aantrekkende activiteitsgraden binnen die populatie. Tijdens de jaren 2024-2028 neemt de populatie Oekraïense vluchtelingen in de Belgische bevolking af, maar stijgen de activiteitsgraden bij diegenen die zich duurzaam in België vestigen, zodat hun bijdrage aan de groei van het regionale arbeidsaanbod ofwel neutraal is (Vlaanderen), ofwel slechts licht negatief (Brussel: -0,03 pp per jaar, Wallonië: -0,01 pp per jaar). Gemiddeld over de gehele projectieperiode is de impact van de vluchtelingen op de groei van het arbeidsaanbod dus licht positief.

Globale resultaten

De groei van de beroepsbevolking verzwakt dit jaar in de drie gewesten (tot 1,82% in Brussel, 1,24% in Vlaanderen en 1,31% in Wallonië), maar volgend jaar is de terugval nog belangrijker (tot respectievelijk 0,59%, 0,57% en 0,52%). Dat gebeurt voornamelijk onder invloed van het verlies aan dynamiek in de activiteitsgraden in de leeftijdsklasse 15-49 jaar. Dat effect speelt sterker in Brussel en in Wallonië, waar de activiteitsgraden op die leeftijden sterker groeiden in de post-coronaperiode dan in Vlaanderen. Het wordt in 2023 in zowel Vlaanderen als Wallonië ook tijdelijk afgeremd door de impact van de veranderde regelgeving i.v.m. werkzoekenden. Vanaf 2025 is de evolutie van de activiteitsgraden op oudere leeftijd doorslaggevend voor het groeiprofiel van het arbeidsaanbod. De groei van de beroepsbevolking versnelt in de periode 2025-2026 (tot gemiddeld 0,66% per jaar in Brussel, 0,71% per jaar in Vlaanderen en 0,68% per jaar in Wallonië) en vertraagt terug in de periode 2027-2028 (tot respectievelijk 0,46%, 0,55% en 0,47% per jaar).

Gemiddeld over de gehele periode 2023-2028 ligt de groei van de beroepsbevolking in Brussel nog steeds iets hoger dan in Vlaanderen en in Wallonië (0,77% per jaar tegen respectievelijk 0,72% en 0,69%), wat volledig is toe te schrijven aan de sterkere demografische ondersteuning. De macro-economische activiteitsgraad stijgt sterker in Wallonië (+3,4 pp, tot 76,5% in 2028) dan in Vlaanderen (+2,8 pp, tot 81,2%) en in Brussel (+2,3 pp, tot 73,3%). Niet alleen is het verloop van de activiteitsgraden er dynamischer dan in de beide andere gewesten, ook spelen negatieve structureffecten er een minder grotere rol en wordt de evolutie van de macro-economische activiteitsgraad er minder sterk afgeremd door de komst van de vluchtelingen. Het effect van de vluchtelingen op de macro-economische activiteitsgraad bedraagt gecumuleerd over de jaren 2022-2023 -0,35 pp in Brussel, -0,26 pp in Vlaanderen en -0,12 pp in Wallonië, maar dat wordt voor iets minder dan de helft gecompenseerd tegen 2028. De veranderde regelgeving bij de registratie van werkzoekenden zorgt voor een impuls van 0,87 pp op de Waalse en van 0,15 pp op de Vlaamse macro-economische activiteitsgraad gecumuleerd over 2022-2023 en blijft – bij hypothese – op middellange termijn behouden.

Geaggregeerd op nationaal vlak, is de toename van de beroepsbevolking in de projectieperiode iets minder sterk dan tijdens de afgelopen zes jaar: +246 000 personen, tegenover +274 500 personen. Die stijging wordt nu nog uitsluitend verklaard door wijzigingen in de activiteitsgraden. Hun bijdrage tot de groei van het arbeidsaanbod ligt zelfs licht hoger dan tijdens de afgelopen zes jaar (+0,74 pp versus +0,70 pp per jaar), maar dat is onvoldoende om de terugval van de demografische bijdrage (-0,05 pp versus +0,11 pp per jaar) te compenseren, terwijl de groeibijdrage van de vluchtelingen in beide periodes

beperkt blijft tot 0,02 pp per jaar. De Belgische macro-economische activiteitsgraad stijgt van 75,9% in 2022 tot 78,8% in 2028.

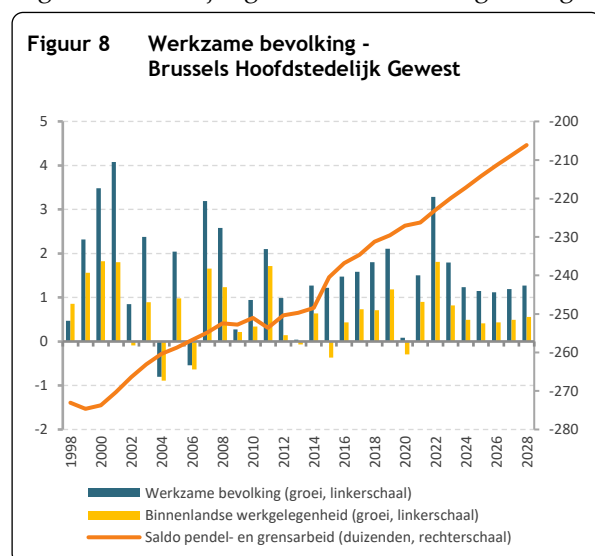
3.2.2. Grens- en pendelarbeid, werkzame bevolking en werkgelegenheidsgraad

De regionale binnenlandse werkgelegenheid kwam aan bod in afdeling 3.1. Hier gaan we na in welke mate die regionale vraag naar arbeidskrachten ingevuld wordt door ingezetenen of door inkomende grens- of pendelarbeid. Rekening houdend met alle inkomende en uitgaande stromen, kan voor elk gewest het pendel- en grensarbeidsaldo berekend worden. Dat laat toe om, gegeven de regionale binnenlandse werkgelegenheid, de evolutie te bepalen van de regionale werkzame bevolking en van de werkgelegenheidsgraad.

Grens- en pendelarbeid en werkzame bevolking

Brussel

Brussel kende in 2022 een negatief pendel- en grensarbeidsaldo van -223 000 personen (figuur 8), wat grotendeels het resultaat was van de hoge inkomende pendel uit de beide andere gewesten. Dat saldo is gedurende de jongste twee decennia gevoelig minder negatief geworden. Die tendens versnelde nog

tijdens de pre-coronajaren 2015-2019, zodat de Brusselse werkzame bevolking in die jaren veel sterker groeide dan de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid (gemiddeld 1,64% per jaar tegen 0,54% per jaar). De opmerkelijke toename van het Brusselse pendelsaldo wordt in de eerste plaats verklaard door de sterkere uitgaande pendel van Brusselaars, die veel meer gericht was naar Vlaanderen (+10 700 personen in totaal over die periode) dan naar Wallonië (+1 700 personen). Brusselaars verhoogden daardoor hun aandeel in de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid van 1,43% tot 1,69% en in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid van 1,38% tot 1,43%. In de

tweede plaats nam de Vlaamse pendel naar Brussel af tijdens die periode (-7 700 personen) en steeg de Waalse pendel naar Brussel nauwelijks (+900 personen). Aangezien de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid groeide in die periode, nam het aandeel van Waalse pendelaars in die werkgelegenheid licht af (van 17,0% tot 16,7%), terwijl het aandeel van Vlaamse pendelaars veel forser daalde (van 30,7% tot 28,8%). De versterkte aanwezigheid van Brusselaars op de eigen arbeidsmarkt droeg in die periode 0,64 pp per jaar bij tot de groei van de Brusselse werkzame bevolking, die op de Vlaamse arbeidsmarkt 0,31 pp en die op de Waalse arbeidsmarkt 0,03 pp.

In 2020 werd de Brusselse uitgaande pendel veel sterker getroffen door de coronacrisis dan de inkomende pendel, die relatief sterker geconcentreerd is in takken waarin de werkgelegenheid weinig of geen invloed ondervond van de crisis ('overheidsadministratie en onderwijs', 'krediet en

verzekeringen'). De toename van de uitgaande Brusselse pendel viel bijgevolg stil in 2020 (+300 personen naar Vlaanderen; -300 personen naar Wallonië), maar hernam in 2021 (+2 100 personen naar Vlaanderen en +1 100 personen naar Wallonië). De Vlaamse en de Waalse pendel naar Brussel daalden in 2020 met respectievelijk 1 200 personen en 400 personen, maar in 2021 werd die daling alweer goedge maakt (respectievelijk +1 400 personen en +1 200 personen).

Het groeiverschil tussen Brusselse werkzame bevolking en Brusselse binnenlandse werkgelegenheid was dan ook minder uitgesproken tijdens die twee jaar. In 2020 (groei van +0,08% versus -0,29%) was dat vooral het gevolg van de relatief sterkere impact van de crisis op de uitgaande pendel vanuit Brussel. In 2021 (groei van +1,50% versus +0,90%) bleven de markt takken (en dan vooral de handel en horeca) in Brussel langer de naweeën ondervinden van de coronaschok. Brusselaars zijn relatief sterker vertegenwoordigd in die takken, zodat hun aandeel op de eigen arbeidsmarkt dan minder sterk steeg dan voorheen. Vorig jaar vergrootte het groeiverschil terug (+3,29% versus +1,81%), door de forse toename van de uitgaande pendel van Brussel naar Wallonië en – vooral – Vlaanderen (respectievelijk +1 000 en +3 600 personen), terwijl de stijging van de inkomende pendel vanuit Vlaanderen en Wallonië (respectievelijk +1 500 en +500 personen) beperkt bleef in het licht van de sterk aantrekkende groei van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid.

Rekening houdend met de geobserveerde overloopeffecten tot en met het eerste kwartaal, zou de toename van de Brusselse pendel naar Vlaanderen vrijwel even groot blijven in 2023 (+3 500 personen), terwijl die naar Wallonië afzwakt (tot +400 personen). De inkomende pendel vanuit Vlaanderen en Wallonië zou slechts stijgen met respectievelijk 300 en 500 personen. Vanaf 2024 valt de groei van de Brusselse uitgaande pendel naar Vlaanderen – na de inhaalbeweging post-corona – enigszins terug, maar blijft hij toch aanzienlijk (+2 400 personen per jaar), en ligt hij in lijn met de tendens die pre-corona al werd opgetekend. De uitgaande pendel naar Wallonië blijft op een lager groeipad (+500 personen per jaar), terwijl de inkomende pendel zich stabiliseert (Vlaanderen) of nauwelijks toeneemt (Wallonië: +100 personen per jaar).

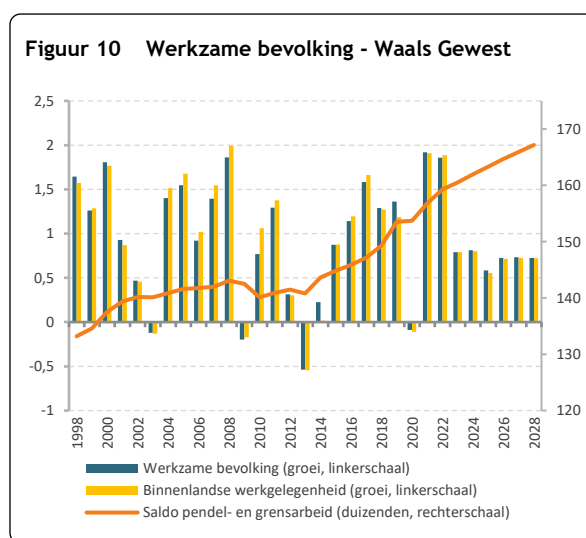
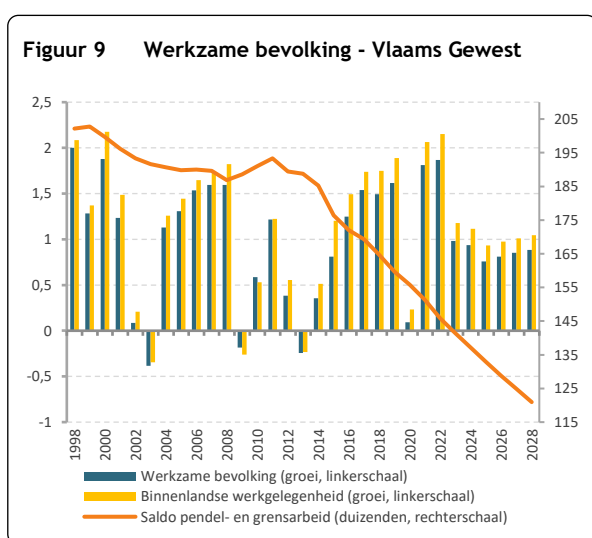
Daardoor krimpt het negatieve Brusselse pendel- en grensarbeidsaldo in de periode 2023-2028 gemiddeld met 2 800 personen per jaar, tot -206 100 personen in 2028. De groei van de Brusselse werkzame bevolking (gemiddeld 1,29% per jaar) valt ook op middellange termijn dus aanzienlijk hoger uit dan die van de binnenlandse werkgelegenheid (0,54% per jaar). In vergelijking met de pre-coronaperiode 2015-2019 verkleint het groeiverschil wel in enige mate (toen: verschil van 1,10 pp per jaar). Bovendien draagt de stijgende aanwezigheid van Brusselaars op de eigen arbeidsmarkt nu nog slechts 0,28 pp per jaar bij tot de groei van de Brusselse werkzame bevolking. De voornaamste impuls komt nu van de sterkere aanwezigheid van Brusselaars op de Vlaamse arbeidsmarkt (waarvan de groeibijdrage oploopt tot 0,37 pp per jaar), terwijl ook hun sterkere aanwezigheid op de Waalse arbeidsmarkt een licht hogere bijdrage levert (0,06 pp per jaar).

Vlaanderen en Wallonië

Zowel in Vlaanderen (figuur 9) als in Wallonië (figuur 10) is het pendel- en grensarbeidsaldo positief (in 2022: respectievelijk +145 800 en +159 300 personen), waarbij de uitgaande pendel naar Brussel de hoofdrol speelt. Voor beide gewesten geldt dat pendel- en grensarbeid veel minder doorwegen in

verhouding tot de binnenlandse regionale werkgelegenheid en dat de groeiverschillen tussen de binnenlandse werkgelegenheid en de werkzame bevolking veel beperkter zijn dan in Brussel.

De Waalse pendel naar Vlaanderen kende in het recente pre-coronaverleden een positieve trend (+4 000 personen gecumuleerd over de periode 2015-2019), die aanmerkelijk versnelde in de jaren 2018-2019. Waalse pendelaars verhoogden daardoor licht hun aandeel in de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid, van 1,39% in 2014 tot 1,42% in 2019, wat al bij al bescheiden blijft. De Vlaamse pendel naar Wallonië daalde licht tijdens die periode (-200 personen), zodat zijn aandeel in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid afnam van 1,78% tot 1,66%. Bovendien werden ook het saldo van de Vlaamse grensarbeid met Nederland en vooral – zoals hierboven reeds bleek – het saldo van de Vlaamse pendel met Brussel minder positief tijdens die periode, zodat het globale Vlaamse pendel- en grensarbeidsaldo daalde met 25 600 personen en de gemiddelde groei van de Vlaamse werkzame bevolking (1,34% per jaar) behoorlijk achterbleef bij de groei van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid (1,61% per jaar).

Het Waalse pendel- en grensarbeidsaldo steeg met 9 900 personen tijdens de jaren 2015-2019. Het grensarbeidsaldo met Luxemburg nam gestaag toe, terwijl het pendelsaldo met Vlaanderen vooral aantrok in de jaren 2018-2019 en dat met Brussel nog slonk in de jaren 2015-2017, maar vervolgens ook licht aantrok. Daardoor kwam de groei van de Waalse werkzame bevolking in de jaren 2018-2019 0,10 pp per jaar hoger te liggen dan die van de binnenlandse werkgelegenheid, terwijl hij in de jaren 2015-2017 nog 0,04 pp per jaar lager lag. Gemiddeld over de gehele periode 2015-2019 groeide hij net iets sterker dan de binnenlandse werkgelegenheid (1,25% tegen 1,24%).

Ook de toename van de Waalse pendel naar Vlaanderen viel tijdelijk stil door de coronaschok (slechts +300 personen in 2020), maar hernam stevig tijdens de jongste twee jaar (respectievelijk +1 900 personen en +2 400 personen), terwijl de Vlaamse pendel naar Wallonië zich stabiliseerde in 2020 maar in bescheiden mate steeg tijdens de jongste twee jaar (respectievelijk +500 personen en +300 personen).

In 2020 bleef de groei van de Vlaamse werkzame bevolking iets minder sterk achter bij die van de binnenlandse werkgelegenheid (0,09% versus 0,23%) dan gebruikelijk. Nochtans nam de uitgaande grensarbeid van Vlaanderen naar Nederland opvallend sterk af in dat jaar. Van groter belang was echter

dat de dynamiek van de inkomende pendel sterker werd onderbroken door de coronaschok dan die van de uitgaande pendel. In 2021 (+1,81% versus +2,06%) en 2022 (+1,87% versus +2,15%) liep het groeiverschil terug op, naarmate de gebruikelijke pre-corona-tendensen in de pendel (toenemend aandeel Brusselaars en Walen op de Vlaamse arbeidsmarkt, slinkend aandeel Vlamingen op de Brusselse arbeidsmarkt) terug versterkten, terwijl de uitgaande grensarbeid naar Nederland verder terrein verloor.

Het positieve groeiverschil tussen Waalse werkzame bevolking en Waalse binnenlandse werkgelegenheid uit de jaren 2018-2019 verdween nagenoeg in 2020 (groei van -0,09% tegen -0,11%), omdat het Waalse saldo van de grensarbeid in dat jaar stagneerde en de groei van de uitgaande pendel naar Vlaanderen stokte. In de jaren 2021-2022 namen zowel het saldo van de grensarbeid als de uitgaande pendel naar Vlaanderen terug aanzienlijk toe, maar toch bleef de groei van de Waalse werkzame bevolking slechts net boven (2021: groei van 1,92% tegen 1,91%) of zelfs onder (2022: groei van 1,86% tegen 1,89%) die van de binnenlandse werkgelegenheid. In beide jaren had dat te maken met de zwakkere bijdrage die de Brusselse arbeidsmarkt leverde aan de groei van de Waalse werkzame bevolking: in 2021 omdat de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid veel minder sterk hernam dan elders, in 2022 omdat de Waalse pendel naar Brussel de aantrekkende Brusselse groei nauwelijks volgde.

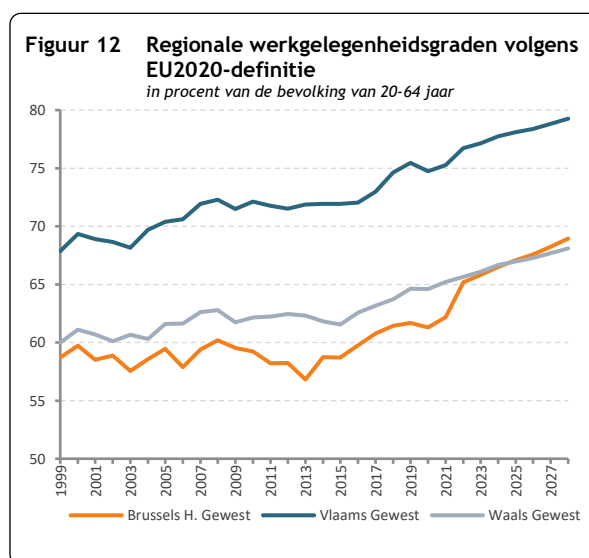
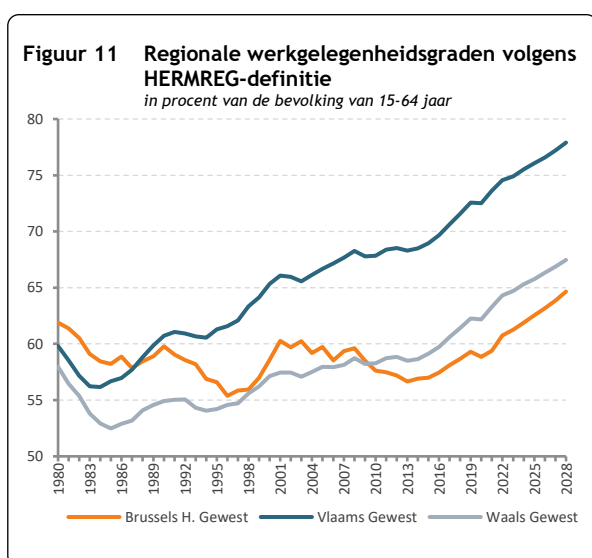
Rekening houdend met de geobserveerde overloopeffecten, zou de Vlaamse pendel naar Wallonië zich dit jaar vrijwel stabiliseren. Vervolgens zou hij een beperkte groei kennen (+300 personen per jaar). De Waalse pendel naar Vlaanderen zou dit jaar minder sterk toenemen dan tijdens de jongste twee jaar (+700 personen), maar aanzienlijk hernemen op middellange termijn (+1 600 personen per jaar) en daarbij aansluiten bij de trend die sinds 2018 werd opgetekend. Daardoor wordt op middellange termijn het Vlaamse pendelsaldo met Wallonië steeds negatiever.

Bovendien slinkt het Vlaamse pendelsaldo met Brussel fors (zie hierboven), terwijl het saldo van de Vlaamse grensarbeid licht zou blijven afnemen (-400 personen per jaar). Het globale Vlaamse pendel- en grensarbeidsaldo daalt in de periode 2023-2028 dan gemiddeld met 4 100 personen per jaar en bedraagt in 2028 nog slechts 120 900 personen. De groei van de Vlaamse werkende bevolking blijft op middellange termijn dus nog steeds achter bij die van de binnenlandse werkgelegenheid (gemiddelde groei van 0,87% per jaar versus 1,04% per jaar). Een groeiend aantal Vlaamse arbeidsplaatsen wordt immers ingevuld door Brusselse en Waalse pendelaars, die hun aandeel in de Vlaamse werkgelegenheid zien toenemen tot respectievelijk 2,19% en 1,69% in 2028. Niettemin is het groeiverschil minder uitgesproken dan in pre-coronatijden door de minder sterke afname van het aandeel van Vlaamse pendelaars (tot 27,5% in 2028) in de Brusselse werkgelegenheid.

Het Waalse pendel- en grensarbeidsaldo neemt toe in de periode 2023-2028 (+1 300 personen per jaar, tot 167 200 personen in 2028). Dat is vooral het gevolg van het stijgende saldo met Vlaanderen, terwijl het saldo met Brussel licht slinkt (zie hierboven) en het grensarbeidsaldo licht blijft toenemen (+400 personen per jaar). Daardoor blijft de groei van de Waalse werkzame bevolking (gemiddeld 0,73% per jaar) vergelijkbaar met die van de binnenlandse werkgelegenheid (0,72% per jaar) en is het groeiverschil met Vlaanderen minder uitgesproken dan voor de binnenlandse werkgelegenheid. In beide gewesten ligt de groei van de werkzame bevolking echter aanzienlijk lager dan in Brussel.

Werkgelegenheidsgraad

De werkgelegenheidsgraad (of werkzaamheidsgraad) geeft aan welk percentage van de ingezeten bevolking op arbeidsleeftijd werkt. In figuur 11 wordt de werkgelegenheidsgraad volgens de HERMREG-definitie weergegeven: de verhouding tussen de totale werkzame bevolking (15 jaar en meer) volgens de HERMREG-definitie²² en de bevolking van 15 tot 64 jaar. In figuur 12 staat de werkgelegenheidsgraad die oorspronkelijk in het kader van de EU2020-strategie werd gebruikt, die nog steeds gehanteerd wordt bij internationale vergelijkingen en waarvoor doelstellingen werden geformuleerd op Europees vlak (78% tegen 2030), nationaal vlak (80% tegen 2030) en zelfs regionaal vlak.²³ Hij wordt gedefinieerd als de verhouding tussen werkende bevolking en bevolking, beide beperkt tot de klasse 20-64 jaar, gemeten op basis van cijfers uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK).

Tijdens de jaren 2015-2019 veerde de groei van de werkzame bevolking krachtig op in de drie gewesten. In Vlaanderen en Wallonië vertaalde die versnelling zich in een bijzonder sterke toename van de werkgelegenheidsgraad (volgens definitie HERMREG), gezien de beperkte groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. De Waalse graad klonk van 58,6% in 2014 tot 62,2% in 2019 (+3,6 pp), de Vlaamse graad van 68,5% tot 72,6% (+4,1 pp). Zoals hierboven uiteengezet, groeide de Brusselse werkzame bevolking gevoelig sterker dan de Vlaams en de Waalse in die periode, maar dat was in nog grotere mate het geval voor de bevolking op arbeidsleeftijd. De toename van de Brusselse werkgelegenheidsgraad (van 56,9% tot 59,3%; +2,4 pp) bleef in die periode dus achter bij die in de beide andere gewesten.

De coronacrisis maakte in 2020 een abrupt einde aan de werkgelegenheidsexpansie, maar werd tijdens de afgelopen twee jaar gevolgd door een bijzonder sterke herneming van de werkgelegenheid. De Vlaamse en de Waalse werkgelegenheidsgraden stabiliseerden zich vrijwel in 2020, maar wonnen in

²² Regionale binnenlandse werkgelegenheid volgens de regionale rekeningen plus de HERMREG-raming van het regionaal pendel- en grensarbeidsaldo.

²³ Op Europees niveau werd de doelstelling vastgelegd op de top van Porto in mei 2021. Op Belgisch niveau gebeurde dat in het federaal regeerakkoord van 30 september 2020 (blz. 6). De doelstelling van 80% werd eveneens geformuleerd voor Vlaanderen, in de verklaring over het 'Plan Vlaamse veerkracht'. Wallonië heeft doelstellingen naar voor geschoven van 68,7% tegen 2025 (in de Regionale Beleidsverklaring 2019-2024 van de regering) en van 75% tegen 2030 (in het kader van het 'Plan de relance de la Wallonie').

2021 fors terrein (stijging tot respectievelijk 73,6% en 63,3%). Ook in 2022 wijzigde dat tempo nauwelijks (stijging tot 74,6% en 64,3%), ondanks de forse herneming van de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd door de komst van de Oekraïense vluchtelingen.

Hierboven bleek dat de crisis in 2020-2021 een relatief grotere impact had op de groei van de Brusselse werkzame bevolking, die in die periode minder sterk groeide dan de Vlaams en de Waalse (gemiddelde groei van 0,79% tegen respectievelijk 0,95% en 0,91%). Bovendien zwakte de groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd wel af tijdens die periode, maar bleef die nog steeds beduidend hoger dan in de andere gewesten. De Brusselse werkgelegenheidsgraad daalde dan ook in 2020 (van 59,3% tot 58,8%) en hernam minder sterk in 2021 (stijging tot 59,4%). Vorig jaar trok de groei van de werkzame bevolking in Brussel echter bijzonder fors aan, zodat de werkgelegenheidsgraad er sterker toenam dan elders (tot 60,7%), ondanks de grotere demografische impact van de vluchtelingen in dat gewest.

De EU2020-graden liggen hoger dan de HERMREG-graden, omdat de leeftijdsklasse 15-19 jaar (waar de werkgelegenheidsgraden ver onder het gemiddelde liggen) uitgesloten wordt van de meting. Qua evolutie over de periode 2015-2019 schetst de EU2020-indicator een relatief gunstiger beeld voor de Brusselse werkgelegenheidsgraad, waarvan de toename (+3,0 pp) minder achterbleef bij die in Vlaanderen (+3,5 pp) en zelfs iets sterker was dan die in Wallonië (+2,8 pp). Die tendens zette zich door tijdens de jongste drie jaar. Voor die periode geeft de EAK-meting een veel sterkere stijging voor de Brusselse werkgelegenheidsgraad (+3,5 pp) dan voor de Vlaamse (+1,3 pp) en de Waalse (+1,0 pp), wat een ander beeld geeft dan de ramingen op basis van administratieve gegevens (Brussel: +1,5 pp voor die periode, tegen +2,0 pp voor Vlaanderen en +2,1 pp voor Wallonië). Vooral in het afgelopen jaar was de door de EAK gemeten toename in Brussel bijzonder groot (+3,0 pp).²⁴ Wel moet voorzichtig omgesprongen worden met de interpretatie van de jaar-op-jaarfluctuaties in de EAK, vooral voor kleinere populaties zoals de Brusselse. Meer verontrustend in dat opzicht is dat de verschillen in de geobserveerde trends tussen de administratieve ramingen en de EAK-meting nu over een langere periode bevestigd lijken te worden.

In 2023 blijft de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd ondersteund door de instroom van de vluchtelingen, terwijl de groei van de werkzame bevolking sterk afzwakt. De inhaalbeweging post-corona is immers voltooid, terwijl de energiecrisis voor een conjuncturele vertraging heeft gezorgd. De werkgelegenheidsgraad stijgt dan beduidend minder sterk, weliswaar nog steeds meer uitgesproken in Brussel (tot 61,3%) dan in Vlaanderen (tot 74,9%) en in Wallonië (tot 64,7%). Ook vanaf 2024 blijft de groei van de werkzame bevolking structureel hoger in Brussel dan in de beide andere gewesten. Terzelfdertijd valt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd er sterker terug (zie paragraaf 3.2.1). De werkgelegenheidsgraad neemt ook over de periode 2024-2028 dus sterker toe in Brussel (+3,4 pp, tot 64,7% in 2028) dan in Vlaanderen (+3,0 pp, tot 77,9%) en in Wallonië (+2,7 pp, tot 67,5%).

²⁴ Die toename wordt weliswaar opgesmukt door een statistische wijziging in de EAK, waardoor personen die langer dan 3 maanden tijdelijk werkloos zijn, vanaf 2021 niet langer tot de werkgelegenheid gerekend worden. Die wijziging zorgde voor een onderschatting van de regionale werkgelegenheidsgraden in 2021, die in 2022 grotendeels wegvalt door de sterke afbouw van de tijdelijke werkloosheid. Statbel raamde dat de regionale werkgelegenheidsgraden in 2021 rond de 0,6 pp hoger hadden gelegen bij ongewijzigde definities. Het wegvallen van dat effect kan dus nauwelijks een verklaring bieden voor de regionale differentiatie in de evolutie van de werkgelegenheidsgraden in 2022.

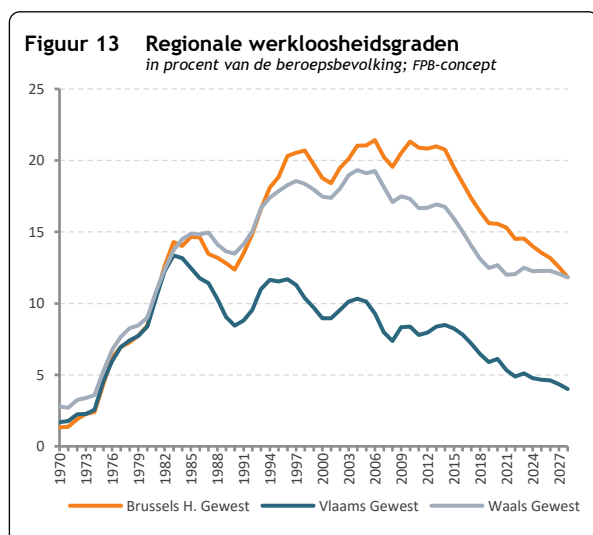
In projectie (vanaf 2023) volgen de EU2020-graden hetzelfde pad als de HERMREG-graden, gecorrigeerd voor de regionale groei van de werkzame bevolking in de leeftijdsklassen 15-19 jaar en 65 jaar en meer. Verschillen in evolutie tussen beide indicatoren worden dan in principe enkel verklaard door compositie-effecten. De sterkere toename van de bevolking in de leeftijdsklasse 15-19 jaar drukken de evolutie van de HERMREG-graad t.o.v. de EU2020-graad, gezien de lage werkgelegenheidsgraden op die leeftijden. Het omgekeerde geldt echter voor de stijgende tewerkstelling van personen van 65 jaar en meer, die de toename van de administratieve graden ondersteunt, maar niet in rekening wordt gebracht in de EU2020-graden.

In 2023 stijgt de EU2020-graad tot 65,8% in Brussel, tot 77,1% in Vlaanderen en tot 66,1% in Wallonië. Vooral vanaf 2025 is zijn toename minder sterk dan die van de administratieve graad, omdat de werkgelegenheid op 65 jaar en meer fors stijgt na het optrekken van de pensioenleeftijd. Die factor weegt echter minder zwaar door in Brussel, zodat – in vergelijking met de administratieve indicator – de toename van de Brusselse EU2020-graad over de periode 2024-2028 (+3,1 pp, tot 68,9% in 2028) nog iets gunstiger afsteekt ten opzichte van de evolutie in Vlaanderen (+2,1 pp, tot 79,3% in 2028) en in Wallonië (+2,0 pp, tot 68,1% in 2028).

3.2.3. Werkloosheid en werkloosheidsgraad

Geobserveerde periode tot 2022

In de periode 2015-2019 daalde de werkloosheid ²⁵ aanzienlijk in de drie gewesten. De werkloosheidsgraad nam af van 20,8% tot 15,6% in Brussel, van 8,5% tot 5,9% in Vlaanderen en van 16,8% tot 12,5% in Wallonië. De coronacrisis heeft uiteindelijk maar voor een tijdelijke en beperkte

onderbreking in die evolutie gezorgd. De crisis leidde tot aanzienlijk direct banenverlies, maar ging ook gepaard met een vertraagde groei van de beroepsbevolking. In jaargemiddelden bleef de groei van de werkzame bevolking in 2020 slechts licht positief in Brussel (0,08%) en in Vlaanderen (0,09%) en werd hij zelfs licht negatief in Wallonië (-0,09%). De groeiterugval was sterker in Brussel (-2,02 pp) dan in Vlaanderen (-1,52 pp) en in Wallonië (-1,45 pp), omdat in Brussel de groeibijdrage van de pendelbewegingen sterk verzwakte. Ook de groeiterugval van de beroepsbevolking was echter meer uitgesproken in Brussel (-1,12 pp) dan in Vlaanderen (-0,71 pp) en in

Wallonië (-0,50 pp), omdat de negatieve schok op de activiteitsgraden in de jongere en middenleeftijdsklassen er sterker was (zie paragraaf 3.2.1). Daardoor bleef de werkloosheidsgraad in

²⁵ Volgens FPB-definitie: niet-werkende werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus oudere werklozen. Omdat het stelsel van oudere werkloosheid vrijwel uitgedoofd zal zijn in 2023, zijn er vanaf dan nog nauwelijks verschillen tussen de werkloosheid definitie FPB en het aantal niet-werkende werkzoekenden.

2020 stabiel in Brussel (op 15,6%), terwijl hij licht steeg in Vlaanderen (van 5,9% tot 6,1%) en in Wallonië (van 12,5% tot 12,7%).

In 2021 versnelde de groei van de werkzame bevolking uitzonderlijk sterk (tot 1,50% in Brussel, 1,81% in Vlaanderen en 1,92% in Wallonië). Opnieuw was die versnelling het minst uitgesproken in Brussel, waar de marktwerkgelegenheid duurzamer getroffen werd door de coronacrisis, net in die segmenten waar vooral Brusselaars tewerkgesteld zijn. De herneming was dan weer relatief krachtig in Wallonië. Dat gold echter ook voor de groei van de Waalse beroepsbevolking. Die kreeg in 2021 sterke impulsen door toenemende activiteitsgraden (vooral in de jongere- en middenleeftijdsklassen), lag daardoor hoger (+1,14%) dan de groei van de Vlaamse beroepsbevolking (+0,98%) en bleef niet zover achter bij de groei van de Brusselse beroepsbevolking (+1,19%). Die laatste werd nog steeds – zij het in afnemende mate – ondersteund door de demografie en kreeg eveneens een bijzonder sterke impuls van toenemende activiteitsgraden in de middenleeftijdsklassen. De daling van de Waalse werkloosheidsgraad (tot 12,0%) was iets minder uitgesproken dan die van de Vlaamse (tot 5,3%), terwijl de Brusselse werkloosheidsgraad het minst terugviel (tot 15,3%), wat nogmaals illustreert dat van de drie gewesten Brussel het moeizaamst herstelde van de coronacrisis.

In Brussel trok de groei van de werkzame bevolking echter aanzienlijk verder aan in 2022 (tot +3,29%, meer dan een verdubbeling t.o.v. 2021), omdat de groei van de binnenlandse werkgelegenheid er nog nauwelijks achterophinkte en omdat het pendelsaldo fors verbeterde. Daardoor versnelde de afname van de Brusselse werkloosheidsgraad, die terugviel tot 14,5%. Ook de groei van het Brusselse arbeidsaanbod trok nochtans aan (tot +2,35%), onder invloed van een verdere forse toename in de activiteitsgraden en door de positieve groeibijdrage van de Oekraïense vluchtelingen.

In Vlaanderen en in Wallonië bleef de werkzame bevolking ongeveer even sterk groeien als in 2021 (respectievelijk +1,87% en +1,86%, een lichte versnelling t.o.v. 2021 in Vlaanderen, een lichte vertraging in Wallonië), maar toch was de daling van de werkloosheidsgraad ofwel minder uitgesproken dan in 2021 (Vlaanderen: afname tot 4,9%) of viel hij zelfs volledig stil (Wallonië: stabilisatie op 12,0%). In beide gewesten versnelde de groei van de beroepsbevolking immers, gezien de verdere inhaalbeweging van de activiteitsgraden na de corona-inzinking en – weliswaar in mindere mate dan in Brussel – door de groeibijdrage van de vluchtelingen. Dat de groei van de beroepsbevolking sterker aantrok in Wallonië (tot +1,90%, tegen +1,38% in Vlaanderen) moet in belangrijke mate toegeschreven worden aan de verandering die Forem doorvoerde in de registratiemethode voor vrij ingeschreven werkzoekenden (zie paragraaf 3.2.1). Zonder die verruiming van de populatie werkzoekenden, zou de Waalse werkloosheidsgraad vorig jaar naar raming met 0,5 pp gedaald zijn.

Oekraïense vluchtelingen betreden de (administratief gemeten) beroepsbevolking via twee kanalen: werk of inschrijving als werkzoekende bij de gewestelijke diensten voor arbeidsbemiddeling. In dat laatste geval gaat het exclusief om personen die geen aanspraak kunnen maken op werkloosheidsuitkeringen (maar in principe wel beroep kunnen doen op het equivalent leefloon). De verruiming van de populatie die in aanmerking komt voor arbeidsbemiddeling via veranderingen in de regelgeving heeft eveneens louter betrekking op vrij ingeschreven – en dus niet-uitkeringsgerechtigde – personen. Die gecombineerde invloed deed vorig jaar het aandeel van niet-uitkeringsgerechtigde personen in de werkloosheid gevoelig toenemen. Zo daalde de werkloosheid in

Brussel met 2 500 personen en in Vlaanderen met 12 800 personen, terwijl het aantal uitkeringsgerechtigde personen sterker daalde (respectievelijk met 4 500 personen en 16 600 personen). In Wallonië liepen die verschillen – gezien de veranderde regelgeving – nog hoger op: daar steeg het totale aantal werklozen met 4 500 personen maar daalde het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen met 6 900 personen.

Projectieperiode 2023-2028

De groei van de werkzame bevolking zou in 2023 iets sterker vertragen in Wallonië (afname tot 0,79%) dan in Vlaanderen (afname tot 0,98%). In beide gewesten wordt die vertraging slechts gedeeltelijk opgevangen door de zwakkere groei van de beroepsbevolking. Die verzwakking is eveneens meer uitgesproken in Wallonië (afname tot 1,31%) dan in Vlaanderen (afname tot 1,24%), waar het opwaarts effect van de wijziging in de registratiemethoden nu ook een rol speelt. De werkloosheidsgraad stijgt zowel in Vlaanderen (tot 5,1%) als in Wallonië (tot 12,5%), maar zou zonder de verruiming van de populatie werkzoekenden in beide gewesten vrijwel ongewijzigd zijn gebleven. In Brussel blijft de werkloosheidsgraad constant, op 14,5%. De groei van de Brusselse werkzame bevolking vertraagt sterker (tot 1,80%), omdat het aandeel van Brusselaars in de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid minder snel toeneemt dan in 2022. Hij komt dan op vrijwel hetzelfde niveau te liggen als de groei van de beroepsbevolking (1,82%), die eveneens afzwakt onder invloed van de minder sterke toename van de activiteitsgraden op jongere leeftijd. In absolute cijfers neemt de werkloosheid in 2023 toe in de drie gewesten (Brussel: +1 600 personen; Vlaanderen: +10 000 personen; Wallonië: +10 600 personen). Het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen blijft echter wél dalen (respectievelijk -1 500 personen, -4 000 personen en -1 200 personen), onder invloed van de twee hierboven aangehaalde redenen.

In 2024 stabiliseert de groei van de werkzame bevolking zich nagenoeg in Vlaanderen en in Wallonië, en bedraagt hij respectievelijk +0,93% en +0,81%. De groei van de beroepsbevolking valt in beide gewesten gevoelig verder terug (tot respectievelijk +0,57% en +0,52%), vooral omdat we ervan uitgaan dat de effecten van de veranderingen in de regelgeving voor werkzoekenden dan op kruissnelheid zijn, terwijl bovendien de groeibijdrage van de Oekraïense vluchtelingen negatief wordt. De daling van de werkloosheidsgraad herneemt dan in beide gewesten (Vlaanderen: afname tot 4,8%; Wallonië: afname tot 12,2%).

In Brussel verzwakt de groei van de werkzame bevolking nog verder in 2024, tot +1,24%, vooral omdat de uitgaande pendel naar Vlaanderen nu niet zo snel meer toeneemt als tijdens de twee voorafgaande jaren. Desondanks blijft er ook dan een substantieel positief groeidifferentieel met de beide andere gewesten. Ook de groei van de beroepsbevolking slinkt sterker in Brussel (tot +0,59%). De sterkere impulsen vanuit de activiteitsgraden die dat gewest kende in de post-coronaperiode, doven nu verder uit, terwijl de negatieve groeibijdrage van de vluchtelingen er hoger ligt. De groei van de beroepsbevolking wordt in Brussel dan vergelijkbaar met die in de andere gewesten, zodat de sterkere groei van de werkzame bevolking tot een forsere daling van de Brusselse werkloosheidsgraad leidt (afname tot 14,0%).

Ook tijdens de jaren 2025-2028 blijft de werkzame bevolking sterker groeien in Brussel (+1,18% per jaar) dan in Vlaanderen (+0,83% per jaar), waar de groei op zijn beurt hoger ligt dan in Wallonië (+0,69% per

jaar). Het groeiverschil tussen Vlaanderen en Wallonië is opnieuw minder sterk voor de werkzame bevolking dan voor de binnenlandse werkgelegenheid, vooral omdat het Vlaamse pendelsaldo met Brussel verder slinkt. Het groeiverschil ten voordele van Brussel is vergelijkbaar met dat uit de pre-coronajaren 2015-2019. De gunstige evolutie van het Brusselse pendelsaldo zorgt nog steeds voor een sterke bijdrage tot de groei van de Brusselse werkzame bevolking, maar die is minder uitgesproken dan in de pre-coronaperiode. Daar staat tegenover dat het negatieve groeiverschil tussen Brussel en de andere gewesten op het vlak van de binnenlandse werkgelegenheid nu ook lager ligt dan in pre-coronatijden.

De regionale verschillen in de groei van de beroepsbevolking zijn erg beperkt in die periode. In Vlaanderen (+0,63% per jaar) ligt hij iets hoger dan in Wallonië (+0,57% per jaar), waar de demografie negatief bijdraagt tot de groei, en dan in Brussel (+0,56% per jaar), waar de demografie nog nauwelijks sterker bijdraagt dan in Vlaanderen, maar de bijdrage van de activiteitsgraden lager ligt. De pensioenhervorming zorgt ervoor dat in de drie gewesten de groei van de beroepsbevolking aantrekt in de jaren 2025-2026 en terugvalt in de jaren 2027-2028.

De werkzame bevolking kent het omgekeerde groeiprofiel. In Vlaanderen verzwakt zijn groei in 2025, maar trekt hij nadien geleidelijk aan. De werkloosheidsgraad valt er licht terug in de periode 2025-2026 (-0,1 pp per jaar, tot 4,6% in 2026), maar daalt veel sneller tijdens de jaren 2027-2028 (-0,3 pp per jaar), tot 4,0% in 2028, wat nog maar weinig marge lijkt te laten voor een verdere daling. In Wallonië is zowel de groeivertraging van de werkzame bevolking in 2025 als de groeiversnelling in 2026 iets meer uitgesproken, en volgt een vlak verloop tijdens de jaren 2027-2028. De werkloosheidsgraad stijgt er licht in 2025 (tot 12,3%), stabiliseert zich in 2026 en daalt in de jaren 2027-2028 (zij het minder sterk dan in Vlaanderen: -0,2 pp per jaar, tot 11,8% in 2028). De groei van de Brusselse werkzame bevolking vertraagt zowel in 2025 als in 2026, maar herneemt vrij aanzienlijk tijdens de twee daaropvolgende jaren. Hij ligt er structureel hoger dan in de andere gewesten, zodat de werkloosheidsgraad er beduidend sterker afneemt (-0,4 pp per jaar in 2025-2026 en -0,7 pp per jaar in 2027-2028) en uitkomt op 11,8% in 2028, hetzelfde niveau als de Waalse werkloosheidsgraad.

Over de gehele projectieperiode 2023-2028 is de daling van de werkloosheidsgraad dus veel meer uitgesproken in Brussel (-2,7 pp) dan in Vlaanderen (-0,9 pp) en in Wallonië (-0,2 pp). Vooral in dat laatste gewest moet echter het opwaarts effect van de veranderde regelgeving uit het begin van de periode in gedachten gehouden worden (dat 0,5 pp bedraagt, en in totaal oploopt tot 1 pp, indien ook het jaar 2022 meegerekend wordt). Dat effect wordt immers meegedragen gedurende de gehele projectieperiode.

Het aantal werklozen daalt op middellange termijn in totaal met 12 700 personen (-14,7%) in Brussel en met 22 500 personen (-13,9%) in Vlaanderen, maar stijgt met 4 900 personen (+2,4%) in Wallonië. Dat het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen zowel in Brussel (-9 300 personen of -17,4%) als in Vlaanderen (-21 000 personen of -21,2%) sterker daalt en eveneens afneemt in Wallonië (-5 400 personen of -4,4%), moet toegeschreven worden aan de ontwikkelingen aan het begin van de projectieperiode. Vanaf 2024 blijft het aandeel van uitkeringsgerechtigden in de gewestelijke werkloosheid immers nagenoeg stabiel.

Op nationaal vlak daalt de werkloosheid met 30 300 personen en neemt de werkloosheidsgraad af van 8,1% in 2022 tot 7,2% in 2028. Al bij al is de daling van de nationale werkloosheidsgraad op middellange termijn eerder bescheiden. Dat betekent dat – meer nog dan in het recente verleden – de toename van de werkgelegenheid vooral put uit de groei van de beroepsbevolking.

Tabel 11 Regionale arbeidsmarktvooruitzichten

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2015-2021	2022-2028
1. Binnenlandse werkgelegenheid								
1.1. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4898,2	4989,0	5090,4	5142,5	5191,0	5366,7	4805,9	5230,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	711,7	718,1	731,1	737,1	740,8	754,9	705,3	743,6
Vlaams Gewest	2886,9	2946,5	3009,9	3045,3	3079,2	3203,1	2820,0	3107,7
Waals Gewest	1299,6	1324,4	1349,5	1360,1	1371,0	1408,7	1280,5	1379,3
1.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	3,1	90,8	101,4	52,1	48,5	43,9	58,9	53,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-2,1	6,4	13,0	6,0	3,6	3,5	3,3	5,3
Vlaams Gewest	6,7	59,6	63,4	35,4	34,0	31,0	41,1	36,7
Waals Gewest	-1,4	24,8	25,0	10,7	10,9	9,4	14,4	12,0
1.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	0,1	1,9	2,0	1,0	0,9	0,8	1,2	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,3	0,9	1,8	0,8	0,5	0,5	0,5	0,7
Vlaams Gewest	0,2	2,1	2,2	1,2	1,1	1,0	1,5	1,2
Waals Gewest	-0,1	1,9	1,9	0,8	0,8	0,7	1,1	0,9
2. Saldo van de grensarbeid (1)								
Het Rijk	82,4	81,9	82,0	82,0	82,0	82,0	82,0	82,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	29,1	29,4	30,0	30,0	30,0	30,1	28,7	30,0
Vlaams Gewest	20,0	17,7	16,3	15,8	15,4	13,8	21,6	15,0
Waals Gewest	33,3	34,8	35,8	36,1	36,5	38,1	31,7	36,9
3. Saldo van de pendelarbeid (1)								
Het Rijk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-256,2	-255,6	-253,0	-249,9	-247,2	-236,2	-261,0	-244,4
Vlaams Gewest	135,8	133,7	129,5	125,5	121,7	107,1	142,5	118,1
Waals Gewest	120,4	122,0	123,5	124,4	125,5	129,1	118,5	126,4
4. Werkende beroepsbevolking (15 jaar en ouder)								
4.1. Werkende beroepsbevolking, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4980,7	5070,9	5172,4	5224,5	5273,0	5448,6	4887,9	5312,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	484,6	491,9	508,1	517,2	523,6	548,8	473,1	529,2
Vlaams Gewest	3042,7	3097,8	3155,6	3186,6	3216,4	3324,0	2984,2	3240,8
Waals Gewest	1453,3	1481,2	1508,7	1520,7	1533,0	1575,8	1430,7	1542,6
4.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	1,9	90,3	101,5	52,1	48,5	43,9	59,1	54,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,4	7,3	16,2	9,1	6,4	6,3	6,5	8,1
Vlaams Gewest	2,8	55,1	57,8	31,0	29,8	26,9	36,3	32,3
Waals Gewest	-1,3	27,9	27,5	11,9	12,3	10,7	16,3	13,5
4.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	0,0	1,8	2,0	1,0	0,9	0,8	1,2	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,1	1,5	3,3	1,8	1,2	1,2	1,4	1,6
Vlaams Gewest	0,1	1,8	1,9	1,0	0,9	0,8	1,2	1,0
Waals Gewest	-0,1	1,9	1,9	0,8	0,8	0,7	1,2	0,9

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2015-2021	2022-2028
5. Werkgelegenheidsgraad (1)								
5.1. Werkgelegenheidsgraad, HERMREG-definitie (2)								
Het Rijk	67,7	68,7	69,8	70,2	70,8	73,1	66,7	71,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	58,8	59,4	60,7	61,3	61,9	64,7	58,4	62,6
Vlaams Gewest	72,5	73,6	74,6	74,9	75,5	77,9	71,4	76,1
Waals Gewest	62,2	63,3	64,3	64,7	65,3	67,5	61,2	65,8
5.2. Werkgelegenheidsgraad, EU2020 (3)								
Het Rijk	70,0	70,6	71,9	72,4	73,0	74,6	69,2	73,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	61,3	62,2	65,2	65,8	66,5	68,9	60,8	67,0
Vlaams Gewest	74,7	75,3	76,7	77,1	77,7	79,3	73,9	78,0
Waals Gewest	64,6	65,2	65,7	66,1	66,7	68,1	63,6	66,9
6. Werkloosheid								
6.1. Werkloosheid, FPB-definitie, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	498,1	465,4	454,5	476,8	460,0	424,3	535,4	453,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	89,3	88,9	86,3	88,0	85,2	73,6	96,0	82,1
Vlaams Gewest	197,8	174,5	161,7	171,7	161,0	139,2	214,3	157,0
Waals Gewest	210,9	202,1	206,6	217,1	213,8	211,5	225,1	213,9
6.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	10,6	-32,6	-10,9	22,3	-16,8	-8,9	-27,2	-5,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,3	-0,4	-2,5	1,6	-2,8	-2,9	-4,0	-2,2
Vlaams Gewest	7,5	-23,3	-12,8	10,0	-10,7	-5,4	-12,8	-5,0
Waals Gewest	3,5	-8,9	4,5	10,6	-3,3	-0,6	-10,5	1,3
6.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	2,2	-6,5	-2,3	4,9	-3,5	-2,0	-4,7	-1,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,3	-0,5	-2,9	1,9	-3,2	-3,6	-3,8	-2,6
Vlaams Gewest	3,9	-11,8	-7,3	6,2	-6,3	-3,5	-5,6	-3,1
Waals Gewest	1,7	-4,2	2,2	5,1	-1,5	-0,3	-4,3	0,7
6.4. Werkloosheidsgraad, FPB-definitie (1)								
Het Rijk	9,1	8,4	8,1	8,4	8,0	7,2	9,9	7,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15,6	15,3	14,5	14,5	14,0	11,8	16,9	13,4
Vlaams Gewest	6,1	5,3	4,9	5,1	4,8	4,0	6,7	4,6
Waals Gewest	12,7	12,0	12,0	12,5	12,2	11,8	13,6	12,2
6.5. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (1)								
Het Rijk	9,0	8,4	8,1	8,4	8,0	7,2	9,5	7,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15,5	15,3	14,5	14,5	14,0	11,8	16,4	13,4
Vlaams Gewest	6,1	5,3	4,9	5,1	4,8	4,0	6,4	4,6
Waals Gewest	12,6	12,0	12,0	12,5	12,2	11,8	13,2	12,2

(1) In de kolom 2025-2028 wordt de waarde op het einde van de periode (2028) weergegeven.

(2) Verhouding tussen de totale werkzame bevolking (15 jaar en meer) volgens HERMREG-definitie (regionale binnenlandse werkgelegenheid volgens de regionale rekeningen plus de HERMREG-raming van het regionaal pendel- en grensarbeidsaldo) en de bevolking van 15 tot 64 jaar.

(3) Gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar.

4. Inkomensrekeningen van de huishoudens

Dit hoofdstuk beschrijft de projectieresultaten voor de voornaamste aggregaten van de inkomensrekeningen van de huishoudens volgens woonplaats. De tabellen 12 tot 15 geven de resultaten weer voor België en elk van de drie gewesten. Afdeling 4.1 betreft het primair inkomenssaldo en zijn componenten, terwijl afdelingen 4.2 en 4.3 ingaan op de sociale uitkeringen en de inkomensbelastingen. Tot slot analyseert afdeling 4.4 de evolutie van het beschikbaar inkomen van de huishoudens.

Die projecties zijn gebaseerd op de rekeningen die door het INR²⁶ werden gepubliceerd voor de periode 1995-2020, opgesteld volgens het ESR2010. De projectieperiode bestrijkt dus de jaren 2021 tot 2028. Tenzij anders vermeld, worden de resultaten hieronder uitgedrukt in reële termen. Meer bepaald zijn ze gedefleerd aan de hand van de deflator van de particuliere consumptie voor België.²⁷ Rekening houden met de prijsontwikkelingen is cruciaal voor de huidige projectieperiode, aangezien de prijsbewegingen de afgelopen jaren bijzonder groot zijn geweest (zie hoofdstuk 2). De groei van de deflator van de particuliere consumptie trok licht aan in 2021 (2,5%), om in 2022 op te lopen tot 8,6% en vervolgens geleidelijk te vertragen tot 3,8% in 2023 en 3,0% in 2024. De prijsontwikkelingen zouden zich normaliseren in de periode 2025-2028, waarbij de deflator van de particuliere consumptie met gemiddeld 1,8% per jaar zou stijgen.

4.1. Primaire inkomens

Het jaar 2021 werd gekenmerkt door een duidelijke opleving van de economische activiteit in België. De overheden moesten echter de verschillende steunmaatregelen handhaven die waren genomen om de gevolgen van de gezondheids crisis, die nog steeds voelbaar waren, op te vangen.

Tegen die achtergrond is **het saldo van de primaire inkomens van de Belgische huishoudens²⁸ in 2021 met 3,3% gestegen**. Hoewel deze stijging aanzienlijk was, volstond dat niet om terug te keren naar het niveau van 2019 vóór de gezondheids crisis. Vooral het herstel van het netto-inkomen uit vermogen en het gemengd inkomen van de zelfstandigen was onvoldoende om de grote verliezen van 2020 weg te werken. De loonmassa overtrof daarentegen al in 2021 haar niveau van voor de crisis, gesteund door een sterke groei van de werkgelegenheid.

Op gewestelijk niveau zou het Brussels Gewest de grootste stijging van het primair inkomenssaldo hebben laten optekenen in 2021 (+3,6%), vóór Wallonië en Vlaanderen (respectievelijk +3,3% en +3,1%). Het verschil is vooral te verklaren door de sterkere groei van de loonmassa van de Brusselse werknemers.²⁹ Die snellere groei weerspiegelt de hogere groei van de lonen per hoofd in Brussel in

²⁶ Instituut voor de Nationale Rekeningen, 'Regionale rekeningen 2021', januari 2023. Voor meer details over de gegevens en de methodologie met betrekking tot de inkomensrekeningen van de huishoudens, zie het rapport over de regionale economische vooruitzichten 2019-2024, FPB – BISA – IWEPS – Statistiek Vlaanderen (2019).

²⁷ Het is aangewezen om de deflator van de particuliere consumptie te gebruiken om de evolutie van het beschikbaar inkomen in reële termen te berekenen omdat het beschikbaar inkomen door de gezinnen wordt geconsumeerd of gespaard.

²⁸ In dit hoofdstuk worden de cijfers met betrekking tot het saldo van de primaire inkomens berekend exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers (D.12).

²⁹ Voor de jaren 2021 en 2022 wordt de regionale dynamiek van de werkende beroepsbevolking en de loonmassa naar woonplaats bepaald op basis van RSZ-observaties.

vergelijking met de andere twee gewesten, terwijl tegelijkertijd het aantal werknemers in Brussel (naar woonplaats) minder snel is gegroeid dan in de rest van het land. Het gemengd inkomen van de zelfstandigen zou in Vlaanderen met 2,0% zijn gestegen in 2021, wat meer is dan in Wallonië en Brussel, dankzij een bijzonder sterke groei van het aantal zelfstandigen. Tot slot zouden de drie gewesten in 2021 een vergelijkbaar 'tekort' hebben geboekt op het vlak van het netto-inkomen uit vermogen in vergelijking met de situatie vóór de crisis: het netto-inkomen uit vermogen dat huishoudens in Brussel, Vlaanderen en Wallonië hebben ontvangen, zou nog steeds 5% lager zijn geweest dan in 2019.

In 2022 had de historische stijging van de inflatie een grote impact op de evolutie van de primaire inkomens in België, die slechts met 0,9% stegen, terwijl de groei van de economische activiteit vrij krachtig bleef en gepaard ging met een groot aantal nieuwe banen. De inflatie had een negatieve invloed op de belangrijkste rubrieken van het primair saldo. Voor de belangrijkste hiervan, de loonmassa, vertraagde de reële groei tot 1,1% in 2022, drie keer lager dan het jaar voordien. De Belgische loontrekkende werkgelegenheid was dat jaar echter zeer dynamisch, met een stijging van 2,1% (de sterkste groei sinds 2000). Het was dan ook de versnelling van de inflatie (8,6% op basis van de deflator van de particuliere consumptie) die zwaar woog op de reële groei van de loonmassa. De indexering van de lonen vindt immers met enige vertraging plaats en heeft daardoor de prijsstijging in 2022 niet volledig kunnen compenseren. Ook het netto-inkomen uit vermogen van de Belgische huishoudens had te lijden onder de inflatie en daalde licht.

In deze bijzondere inflatoire context laten de projecties contrasterende evoluties zien tussen de drie gewesten voor 2022. In het Brussels Gewest zou het primair inkomenssaldo over het algemeen beter stand gehouden hebben dan in de andere gewesten, ondanks de vertraging door de stijgende prijzen. De groei van de primaire inkomens van de huishoudens in Brussel zou vertraagd zijn tot 2,2%, een veel hoger groeitempo dan in Vlaanderen en Wallonië (respectievelijk +0,8% en +0,6%). Dit verschil ten voordele van het Brussels Gewest is vooral te danken aan een betere prestatie van de loonmassa, gekoppeld aan de opmerkelijke dynamiek van de loontrekkende werkgelegenheid. Het aantal Brusselaars met verloond werk zou in 2022 met 3,6% gestegen zijn, tegenover bijna 2% in de andere twee gewesten. Vlaanderen van zijn kant onderscheidt zich door een groei van het gemengd inkomen die positief zou zijn gebleven in 2022, terwijl de zelfstandigen in Brussel en Wallonië hun inkomen zagen stagneren. Het Waals Gewest wordt vooral getroffen door een daling van het netto-inkomen uit vermogen, in tegenstelling tot de twee andere gewesten. Voor alle gewesten samen is het relatieve aandeel van het gemengd inkomen en het netto-inkomen uit vermogen echter veel kleiner dan dat van de loonmassa, waardoor die twee componenten een kleinere impact hebben op het primair inkomenssaldo.

In het algemeen wordt het jaar 2023 op nationaal niveau gekenmerkt door een daling van de inflatie, maar ook door een vertraging van de groei van de economische activiteit en de werkgelegenheid. In deze omstandigheden **zou het primair inkomenssaldo in België in 2023 met 4,1% stijgen**, vooral dankzij het uitgesproken herstel van de loonmassa als gevolg van de hoge indexering van de lonen. In tegenstelling tot vorig jaar ligt de indexering in 2023 hoger dan de inflatie, wat leidt tot een toename van de loonmassa met 5,7%, ondanks een minder dynamische groei van de loontrekkende werkgelegenheid van niettemin 1,0%.

Opnieuw onderscheidt het Brussels Gewest zich door een bijzonder sterke groei van zijn loonmassa in 2023 (+6,8%, tegenover ongeveer 5,5% in de andere twee gewesten). Ondanks de beperktere jobcreatie op Belgisch niveau, zou het Brussels Gewest nog steeds een meer dan dubbel zo hoge groei van zijn loontrekkende werkgelegenheid (naar woonplaats) optekenen dan de naburige gewesten. Terwijl het aantal zelfstandigen in alle drie de gewesten zou toenemen, zou het gemengd inkomen in Brussel en Wallonië dalen en in Vlaanderen nog net stabiel blijven. In tegenstelling tot de werknemers krijgen de zelfstandigen geen automatische indexering van hun inkomen, en hangt de ontwikkeling daarvan af van hun vermogen om prijsstijgingen door te berekenen aan hun consumenten. Net als in 2022 zouden de Waalse huishoudens nog benadeeld worden door de zwakke resultaten voor het netto-inkomen uit vermogen. In 2023 zou dat inkomen aanzienlijk stijgen in Vlaanderen en Brussel, terwijl het in Wallonië (licht) zou blijven dalen.

Voor 2024 gaan de projecties uit van een verdere afkoeling van de inflatie en een lichte groeiversnelling van het Belgische bbp, maar met iets minder nieuwe banen. Ondanks een sterkere groei van het gemengd inkomen van de zelfstandigen en van het netto-inkomen uit vermogen dan het jaar voordien, zou **de groei van het primair inkomenssaldo van de Belgische huishoudens verzwakken tot 1,2% in 2024**. De combinatie van loonindexering in de privésector die lager is dan de inflatie en een minder dynamische groei van de loontrekkende werkgelegenheid weegt zwaar op de groei van de loonmassa, die beperkt zou blijven tot 1,2%.

De verwachte resultaten in de drie gewesten in 2024 zijn gelijkmatiger dan in voorgaande jaren. De groei van het gemengd inkomen van de zelfstandigen zou overal positief zijn (net in Wallonië en meer uitgesproken in Vlaanderen), ondersteund door een grotere toename van het aantal zelfstandigen. Na twee opeenvolgende jaren van daling zou het netto-inkomen uit vermogen van de Waalse huishoudens opnieuw een gunstige trend vertonen, die dicht aanleunt bij de projectie voor Brussel en Vlaanderen. De vertraging van de groei van de loonmassa zou de drie gewesten treffen, met een groei tussen 1,0% en 1,4%, aangezien de indexering in de privésector in elk gewest niet volstaat om de prijsstijgingen op te vangen. De loonmassa zou in het Brussels Gewest sneller blijven stijgen dan in de rest van het land, maar het verschil zou kleiner zijn dan de afgelopen jaren. Het is immers in dit gewest dat creatie van loontrekkende werkgelegenheid in 2024 het sterkst zou terugvallen.

Op middellange termijn normaliseert de nationale macro-economische context zich, zowel wat betreft de inflatie en indexering als de evolutie van het bbp en de werkgelegenheid. **De groei van het primair inkomenssaldo in België zou zich dan ook stabiliseren op gemiddeld 1,6% per jaar in de periode 2025-2028**. De belangrijkste componenten zouden een positieve bijdrage leveren aan die evolutie. De stijging van de loonmassa (+1,5% per jaar) zou worden gevoed door de stijging van de bruto-uurlonen vóór indexering in de marktsector en door de jobcreatie. Het gemengd inkomen zou met gemiddeld 1,2% per jaar groeien, uitsluitend door de toename van het aantal zelfstandigen, terwijl het gemiddelde inkomen per werknemer zeer licht zou dalen. Tot slot zou het netto-inkomen uit vermogen met 2,8% per jaar stijgen.

Op gewestelijk niveau zou de groei van het saldo van de primaire inkomens tussen 2025 en 2028 jaarlijks gemiddeld 1,4% bedragen in Wallonië, 1,6% in Vlaanderen en 1,8% in Brussel. Net als de voorbije jaren zou dat laatste gewest profiteren van een sterkere stijging van de loonmassa (+1,9% per jaar), gekoppeld

aan de dynamischere ontwikkeling van de loontrekkende werkgelegenheid bij de Brusselaars. Hun aantal zou met 1,1% per jaar toenemen, vergeleken met ongeveer 0,6% in de rest van het land, terwijl de evolutie van het gemiddelde loon per hoofd in de drie gewesten vrijwel gelijk zou zijn. Vlaanderen zou de naburige gewesten blijven overtreffen in termen van groei van het gemengd inkomen in de periode 2025-2028 (+1,5% per jaar). In Wallonië zou de groei van het gemengd inkomen de komende jaren waarschijnlijk worden afgeremd door een minder dynamische zelfstandige activiteit en een sterkere daling van het gemiddelde inkomen per hoofd. Wat ten slotte het netto-inkomen uit vermogen betreft, zouden de drie gewesten een gelijkaardige evolutie kennen, die zeer dicht aanleunt bij het nationale gemiddelde van 2,8%.

4.2. Sociale uitkeringen

Ondanks de daling met 2,4% op nationaal niveau in 2021, bleef het globale niveau van de sociale uitkeringen hoog in vergelijking met de situatie vóór de gezondheidscrisis; de totale sociale uitkeringen waren in 2020 immers met 12,2% gestegen. De meeste steunmaatregelen van de overheid werden in 2021 gehandhaafd, ook al daalde hun omvang beduidend. Dat was met name het geval voor de uitgaven voor tijdelijke werkloosheid en het covid-overbruggingsrecht³⁰, die met 48% daalden ten opzichte van het voorgaande jaar. De herneming van de economische activiteit in 2021 zorgde er immers voor dat de ondernemingen minder een beroep moesten doen op die twee maatregelen, die in totaal toch nog steeds 4 miljard euro vertegenwoordigden (in 2021 verdeeld over de gezinnen in Brussel, Vlaanderen en Wallonië in een verhouding van respectievelijk 13%, 58% en 29%). Daartegenover staat dat de uitgaven voor de inkomensgarantie voor ouderen, het leefloon en ziekte en invaliditeit in 2021 sterk zijn blijven stijgen.

Ook in de drie gewesten zijn de sociale uitkeringen in 2021 op een hoog niveau gebleven, ondanks een daling als gevolg van een verminderd gebruik van tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht. Het Brussels Gewest zou de grootste daling hebben gekend (-3,1%, tegenover -2,2% in Vlaanderen en -2,6% in Wallonië), na de grootste stijging in 2020 (+15,5%, tegenover +11,5% in Vlaanderen en +12,5% in Wallonië); het is in dat gewest dat de covid-uitkeringen het grootste deel van de totale sociale uitkeringen uitmaken. In vergelijking met de situatie vóór de crisis bleef het algemene niveau van de sociale uitkeringen in 2021 het hoogst in Brussel (+12% ten opzichte van 2019, tegenover respectievelijk +9% en +10% voor het Vlaamse en het Waalse Gewest).

In 2021 zouden de totale sociale uitkeringen exclusief tijdelijke werkloosheid en covid-overbruggingsrecht sterker toegenomen zijn in Vlaanderen (1,5%) dan in Brussel (1,0%) en Wallonië (0,7%), vooral door een snellere groei van de pensioenen voor loontrekkenden uit de privésector. Bovendien daalden de uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen sterk in Vlaanderen (-11%), minder sterk in Wallonië (-3%) en stegen ze in Brussel (1%), parallel met de evolutie van het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen in elk gewest. De leefloonuitkeringen stegen met nog 7% in Brussel, terwijl ze vrijwel stabiel bleven in Vlaanderen en Wallonië, ook al waren ze in 2020 al het sterkst gestegen in Brussel (+10% tegenover +8% in Vlaanderen en +7% in Wallonië).

³⁰ De covid-gerelateerde uitgaven voor tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht worden in de nationale rekeningen geregistreerd als 'uitkeringen sociale voorziening in geld' (D.623).

In 2022 was de nominale groei van de sociale uitkeringen voor de Belgische gezinnen niet voldoende om de sterke stijging van de inflatie te compenseren.³¹ De totale sociale uitkeringen bleven dus in reële termen dalen (-3,6%). Als gevolg van de voorziene stopzetting van de meeste steunmaatregelen van de overheid in verband met de gezondheidscrisis, zijn de uitgaven voor tijdelijke werkloosheid en het covid-overbruggingsrecht in 2022 verder gedaald tot nog slechts 0,6 miljard euro in nominale termen. Ook de werkloosheidsuitkeringen zijn gedaald (-8,9%) als gevolg van de vermindering van het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen in België (-9,3%). Daarentegen zijn diverse categorieën van sociale uitkeringen in 2022 sneller gegroeid. Die versnelling weerspiegelt vooral de geleidelijke verhoging (in de periode 2021-2024) van het minimumpensioen en van de minimumbedragen voor het (equivalent) leefloon, de invaliditeitsuitkeringen en de inkomensgarantie voor ouderen. Na twee jaar van aanzienlijke stijgingen, daalden de uitgaven voor het leefloon. In het geval van het equivalent leefloon kan de hogere groei in 2022 ook en vooral worden verklaard door de komst van Oekraïense vluchtelingen naar België, die van deze bijstand kunnen genieten.

De daling van de sociale uitkeringen in reële termen in 2022 deed zich voor in de drie Belgische gewesten, maar in verschillende mate. Wat de totale sociale uitkeringen betreft, was de daling groter in Brussel (-6,7%) dan in Vlaanderen (-3,6%) en Wallonië (-2,6%). Deze sterkere daling in Brussel kan met name worden verklaard door het feit dat het aandeel van de covid-maatregelen (die sterk dalen in 2022) in het totaal van de sociale uitkeringen er groter is dan in de andere twee gewesten. Als de tijdelijke werkloosheid en het covid-overbruggingsrecht buiten beschouwing worden gelaten, bleef er een daling voor Brussel (-2,0%), terwijl Vlaanderen en Wallonië neigden naar stabilisering (respectievelijk -0,3% en +0,4%). De verschillen weerspiegelen met name de impact van de verhoging van het minimumpensioen, dat een groter effect heeft in Vlaanderen en Wallonië, aangezien het aandeel van de pensioenen daar groter is dan in Brussel. De werkloosheidsuitkeringen kenden een relatieve daling die vergelijkbaar is met die in 2021 in Vlaanderen en Wallonië, maar ook, in tegenstelling tot 2021, een duidelijke daling in Brussel. De daling van de uitgaven voor het leefloon was daarentegen minder uitgesproken in Brussel dan in de andere twee gewesten. Tot slot vermelden we de bijzonder sterke toename van de kinderbijslag in Wallonië in 2022.

Er moet worden opgemerkt dat in de tweede jaarhelft van 2022, als gevolg van de sterke stijging van de energieprijzen, aanzienlijke overheidssteun werd verleend om de energiefactuur van de huishoudens te verlichten en dat deze steun in de eerste helft van 2023 werd gehandhaafd. De twee belangrijkste maatregelen waren de uitbreiding van het sociale tarief en het basispakket. In de nationale rekeningen wordt de uitbreiding van het sociale tarief geboekt als overheidsconsumptie en heeft die daarom geen invloed op het beschikbare inkomen van huishoudens. Het basispakket heeft wel een direct effect op het beschikbaar inkomen van huishoudens, maar dan via de inkomensoverdrachten van de overheid aan de huishoudens (component van de post 'Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)' in de tabellen 12 tot 14) en niet via de sociale uitkeringen. De nominale bedragen voor het basispakket zijn 0,8 miljard in 2022 en 1,4 miljard in 2023.

³¹ Aangezien de indexering van sociale uitkeringen altijd met een kleine vertraging plaatsvindt, is de stijging ervan iets lager dan de groei van de deflator van de particuliere consumptie (die in dit hele hoofdstuk wordt gebruikt om veranderingen in reële termen te bepalen) in 2022 (7,9% tegenover 8,6%).

Na een daling gedurende twee opeenvolgende jaren, zou de **groei van de sociale uitkeringen op nationaal niveau sterk hernemen in 2023 (4,5%)**. Ten eerste moet worden opgemerkt dat 2023 profiteerde van een indexeringseffect over het volledige jaar. Terwijl de indexering van de sociale uitkeringen in 2022 iets lager was dan de groei van de deflator van de particuliere consumptie, is deze in 2023 veel hoger (5,9% tegenover 3,8%).³²

Naast die prijseffecten zouden ook andere factoren bijdragen aan de hoge groei in 2023, met name voor pensioenen (geleidelijke verhoging van het minimumbedrag), ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, het leefloon (geleidelijke verhoging van de minima en het aantal uitkeringsgerechtigden dat opnieuw stijgt) en werkloosheidsuitkeringen (geleidelijke verhoging van de minimumbedragen maar nog steeds een daling van het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen, zij het minder uitgesproken dan in de twee voorgaande jaren). Zoals hierboven vermeld, zou de komst van Oekraïense vluchtelingen ook leiden tot een sterke stijging van de uitgaven voor het equivalent leefloon. De impact van de opvang van Oekraïense vluchtelingen zou een piek bereiken in 2023 en vervolgens afnemen in de daaropvolgende jaren.

Op gewestelijk niveau zou de groei van de sociale uitkeringen als geheel in 2023 vergelijkbaar zijn in Vlaanderen en Wallonië (4,7% en 4,4%). Het Brussels Gewest zou een iets minder dynamische groei kennen (3,4%), voornamelijk als gevolg van de lagere groei van de uitgaven voor pensioenen en het lagere gewicht van pensioenen in de totale sociale uitkeringen in Brussel, en ondanks het relatief grote aandeel van het gewest³³ in de opvang van Oekraïense vluchtelingen.

In 2024 zou de stijging van de totale sociale uitkeringen ontvangen door Belgische huishoudens aanzienlijk lager zijn (2,2%) dan in het voorgaande jaar, dat profiteerde van een indexeringseffect over het volledige jaar. De reële groei in vrijwel alle categorieën van sociale uitkeringen zou vertragen ten opzichte van het voorgaande jaar.

Op gewestelijk niveau zouden de **groeiverschillen tussen de gewesten vergelijkbaar zijn met die in 2023**: de stijging van de sociale uitkeringen van de Brusselse huishoudens zou het traagst zijn (1,3%), terwijl die voor de Vlaamse huishoudens (2,4%) en Waalse huishoudens (2,2%) dicht bij elkaar zouden liggen.

De groei van de sociale uitkeringen voor België als geheel zou nog 2,5% bedragen in 2025, alvorens zich te stabiliseren op 1,5% per jaar in de jaren 2026-2028, d.i. een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,8% over de hele periode 2025-2028. Dat is nog steeds hoger dan het gemiddelde van 1,1% in het decennium vóór de gezondheids crisis. De werkloosheidsuitgaven zouden licht stijgen in 2025-2026 (in het kielzog van de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd), om vervolgens sterk te dalen in 2027-2028. Over de periode 2025-2028 als geheel zouden ze gemiddeld slechts met 0,4% per jaar dalen, een aanzienlijk lager tempo dan vóór de crisis. Het veronderstelde geleidelijke vertrek van een deel van de Oekraïense vluchtelingen zou de uitgaven voor het equivalent leefloon doen terugvallen. Wat de pensioenen betreft, zou de vergrijzing van de Belgische bevolking de uitgaven opdrijven. Bovendien verdwijnt de impuls voor de geleidelijke verhoging van het minimumpensioen vanaf 2025 en wordt de wettelijke

³² In 2024 zal de groei van de deflator van de particuliere consumptie (3,0%) opnieuw iets lager liggen dan die van de indexering van de sociale uitkeringen (3,4%).

³³ In verhouding tot de verdeling van de totale Belgische bevolking.

pensioenleeftijd in 2025-2026 verhoogd. Onder die omstandigheden zou de groei van de pensioenuitgaven voor werknemers uit de privésector vertragen (in vergelijking met het begin van de projectieperiode) tot gemiddeld 2,5% per jaar in de periode 2025-2028. Ten slotte zouden de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen een relatief sterk groeiende categorie van sociale uitkeringen blijven (gemiddeld 2,7% per jaar in de periode 2025-2028).

Op gewestelijk niveau zou Brussel, net als in het verleden, in de periode 2025-2028 een minder sterke stijging van de sociale uitkeringen te zien geven dan de andere twee gewesten, die een vrij gelijkaardige groei zouden optekenen (gemiddeld 1,0% per jaar, tegenover 1,7% in Wallonië en 1,9% in Vlaanderen). Een groot deel van dat verschil wordt opnieuw verklaard door de pensioenuitgaven, die in Brussel een beperkter gewicht hebben en op middellange termijn minder snel zouden groeien. In elk gewest is die verwachte groei van de totale sociale uitkeringen voor de periode 2025-2028 hoger dan in het decennium vóór de gezondheidscrisis (1,0% tegenover 0,5% voor Brussel; 1,9% tegenover 1,2% voor Vlaanderen; 1,7% tegenover 1,0% voor Wallonië).

4.3. Belastingen op inkomen

In de projectieperiode is de evolutie van de personenbelasting die door huishoudens in een gewest wordt betaald, functie van de regionale belastinggrondslag (bestaande uit lonen, inkomens van zelfstandigen en vervangingsinkomens in elk gewest; zie afdelingen 4.1 en 4.2), het aantal belastingbetalers in het gewest, een progressiviteitscoëfficiënt die specifiek is voor elk gewest en maatregelen of hervormingen die gepland zijn op de verschillende overheidsniveaus die de personenbelasting innen (in het bijzonder: voor het federale niveau: de hervorming van de bedrijfsvoorheffing; voor het regionale niveau: de afschaffing van de woonbonus in Brussel en Vlaanderen en de creatie van de cheque habitat in Wallonië, ...).

Over de periode 2021-2024 gaan de projecties uit van een gemiddelde jaarlijkse groei van de belastingen op inkomen, waarvan de personenbelasting het leeuwendeel uitmaakt, van 3,3% voor België, opgesplitst in 3,6% voor Brussel, 3,3% voor Vlaanderen en 3,1% voor Wallonië. In de periode 2025-2028 zou de stijging van de inkomstenbelasting gemiddeld 2,4% per jaar bedragen voor België als geheel, en op gewestelijk niveau 2,8% voor Brussel, 2,4% voor Vlaanderen en 2,2% voor Wallonië. Voor deze twee deelperioden komt de groei van de belastingen op inkomen per gewest overeen met die van de belangrijkste bepalende factor, namelijk de groei van de primaire inkomens van elk gewest.

4.4. Beschikbaar inkomen

Door aan het saldo van de primaire inkomens (besproken in afdeling 4.1) de componenten van de rekening van de secundaire inkomensverdeling toe te voegen (waarvan de belangrijkste, nl. de sociale uitkeringen en de belastingen in afdelingen 4.2 en 4.3 zijn besproken) kan het beschikbaar inkomen van de huishoudens worden berekend. In wat volgt wordt de evolutie daarvan per gewest besproken, waarbij de nadruk wordt gelegd op de belangrijkste aspecten.

In 2021 steeg het beschikbaar inkomen van de Belgische gezinnen met 1,2%, net als het jaar voordien. Dat was ondanks de daling van de sociale uitkeringen, die vooral verband hield met het verminderde gebruik van tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht. De primaire inkomens herstelden zich

echter sterk in 2021. Op gewestelijk niveau zouden Brussel en Vlaanderen een vergelijkbare groei van het beschikbaar inkomen hebben gekend, met respectievelijk 1,3% en 1,5%. In Wallonië daarentegen zou die groei beperkt zijn gebleven tot slechts 0,4%, vooral door een minder gunstige evolutie van de primaire inkomens.

Zoals eerder aangegeven werd 2022 gekenmerkt door een historisch hoge inflatie die, door de uitgestelde effecten van de loonindexering en, in mindere mate, de sociale uitkeringen, logischerwijze woog op de koopkracht van de Belgische gezinnen. Ondanks de dynamische groei van de werkgelegenheid daalde het beschikbaar inkomen met 1,5%, de eerste daling in België sinds 2010. De huishoudens in Brussel verging het iets beter (-1,1%) dan hun Vlaamse en Waalse tegenhangers (-1,5% in beide gevallen), voornamelijk dankzij de sterkere groei van de loonmassa. De uitgestelde effecten van de indexering zouden het omgekeerde effect moeten hebben in 2023, met een indexering die ditmaal hoger ligt dan de inflatie, die afkoelt. Bijgevolg zou het beschikbaar inkomen op nationaal niveau bijzonder sterk groeien (+4,7%), waarbij de drie gewesten dit cijfer zeer dicht benaderen. In 2024 zou de groei van het beschikbaar inkomen aanzienlijk vertragen, zowel op nationaal niveau als in elk van de gewesten, met name als gevolg van een loonindexering in de privésector die lager is dan de inflatie en het verdwijnen van de steunmaatregelen voor de energiefactuur.

Gemiddeld over de periode 2025-2028 zouden de inflatie en de groei van de verschillende componenten van het beschikbaar inkomen zich normaliseren. De vergrijzing van de Belgische bevolking is echter een factor die de stijging van de uitgaven voor pensioenen, veruit de grootste post binnen de sociale uitkeringen, opdrijft. Onder die omstandigheden gaat de projectie uit van een groei van het beschikbaar inkomen van de Belgische gezinnen van gemiddeld 1,6% per jaar tussen 2025 en 2028. Dat percentage is twee keer zo hoog als in het decennium 2010-2019. De drie gewesten zouden een gelijkaardige groei van het beschikbaar inkomen laten optekenen, ondanks soms zeer contrasterende ontwikkelingen van de verschillende componenten. Het Brussels Gewest wordt gekenmerkt door enerzijds een hogere groei van het saldo van de primaire inkomens, dankzij de dynamiek van de beroepsbevolking, maar anderzijds door een geringere stijging van de sociale uitkeringen, in het bijzonder de pensioenen. Al bij al zouden de Vlaamse gezinnen iets beter af zijn dan hun Brusselse en Waalse burens, met een groei van het beschikbaar inkomen van respectievelijk gemiddeld 1,6%, 1,5% en 1,4% per jaar over de periode 2025-2028.

De koopkracht van de huishoudens kan op macro-economisch niveau gemeten worden aan de hand van het reëel beschikbaar inkomen per inwoner. Wanneer rekening wordt gehouden met de bevolkingsgroei, die in de periode 2010-2019 duidelijk dynamischer was in Brussel dan in de andere twee gewesten³⁴, leidt dat tot een andere conclusie over de relatieve positie van de drie gewesten. Gemiddeld is in die periode het reëel beschikbaar inkomen per inwoner in Wallonië met 0,4% per jaar gestegen, in Vlaanderen met 0,2% en in Brussel met 0%. In de periode 2025-2028 zou de bevolkingsgroei hoger zijn in Vlaanderen (gemiddeld +0,5% per jaar), gevolgd door Wallonië (+0,2%), terwijl de bevolking in Brussel nagenoeg zou stagneren (zie tabel 10). Bijgevolg zou het reëel beschikbaar inkomen

³⁴ In de periode 2010-2019 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse bevolkingsgroei 1,2% in Brussel, 0,6% in Vlaanderen en 0,4% in Wallonië. De meer dynamische groei in Brussel wordt vooral door de deelperiode 2010-2015 verklaard, met een gemiddelde jaarlijkse bevolkingsgroei van respectievelijk 1,5%, 0,6% en 0,5%.

per inwoner gemiddeld met 1,5% per jaar stijgen voor de Brusselse gezinnen, tegenover 1,2% voor de Vlaamse en Waalse gezinnen.

Tabel 12 Inkomensrekening van de huishoudens - België
Reële groeivoeten (%)

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2010-2019	2022-2028
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n)	4,2	-0,8	1,3	-6,8	1,4	1,1	2,6	0,0
Gemengd inkomen (B.3n)	-6,7	1,8	0,6	-0,1	0,8	1,2	1,2	0,9
Lonen (D.11)	-3,1	3,5	1,1	5,7	1,2	1,5	1,3	2,0
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-9,2	4,7	-0,2	1,4	2,2	2,8	-2,2	2,1
2. Saldo primaire inkomens (1)	-3,9	3,3	0,9	4,1	1,2	1,6	0,9	1,8
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	12,2	-2,4	-3,6	4,5	2,2	1,8	1,1	1,5
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-0,8	2,5	5,7	3,4	1,5	2,4	1,0	2,9
Sociale premies ten laste van de huishoudens	-1,7	1,1	-2,9	3,6	0,1	0,9	1,0	0,6
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-15,1	23,7	-7,6	-24,0	62,9	-6,2	10,6	-1,7
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	1,2	1,2	-1,5	4,7	1,1	1,6	0,8	1,5
Beschikbaar inkomen per inwoner	0,8	0,8	-2,2	4,0	0,7	1,2	0,2	1,1
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	0,9	2,5	8,6	3,8	3,0	1,8	1,6	3,2

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers

Tabel 13 Inkomensrekening van de huishoudens - Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Reële groeivoeten (%)

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2010-2019	2022-2028
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n)	6,4	-1,0	1,2	-6,8	1,0	0,7	2,8	-0,3
Gemengd inkomen (B.3n)	-8,1	1,4	0,1	-0,4	0,5	0,9	1,6	0,5
Lonen (D.11)	-2,9	3,9	2,9	6,8	1,4	1,9	1,9	2,7
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-10,7	6,1	0,2	1,8	2,1	2,7	-1,9	2,1
2. Saldo primaire inkomens (1)	-3,9	3,6	2,2	4,9	1,4	1,8	1,5	2,3
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	15,5	-3,1	-6,7	3,4	1,3	1,0	0,5	0,2
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-0,8	2,3	6,1	4,4	1,8	2,8	0,6	3,4
Sociale premies ten laste van de huishoudens	-2,6	1,6	-0,8	5,3	0,9	1,8	1,3	1,8
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-9,6	13,6	-6,3	-16,5	37,1	-4,5	16,2	-1,6
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	1,8	1,3	-1,1	4,8	0,7	1,5	1,2	1,5
Beschikbaar inkomen per inwoner	1,4	1,2	-1,8	4,2	0,7	1,5	0,0	1,3
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	0,9	2,5	8,6	3,8	3,0	1,8	1,6	3,2

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers.

Tabel 14 Inkomensrekening van de huishoudens - Vlaams Gewest
Reële groeivoeten (%)

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2010-2019	2022-2028
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n)	3,9	-0,7	1,4	-6,7	1,5	1,2	2,7	0,1
Gemengd inkomen (B.3n)	-6,3	2,0	1,0	0,2	1,0	1,5	1,3	1,2
Lonen (D.11)	-3,1	3,5	0,9	5,6	1,2	1,5	1,3	1,9
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-9,3	4,9	0,3	2,0	2,3	2,9	-2,1	2,3
2. Saldo primaire inkomens (1)	-3,9	3,3	0,8	4,0	1,3	1,6	0,9	1,8
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	11,5	-2,2	-3,6	4,7	2,4	1,9	1,2	1,6
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-0,6	2,4	5,6	3,6	1,6	2,4	1,3	2,9
Sociale premies ten laste van de huishoudens	-2,4	1,4	-2,2	4,4	1,0	1,6	1,0	1,4
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-5,1	12,5	-7,2	-21,8	54,7	-5,7	8,7	-1,7
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	0,5	1,5	-1,5	4,7	1,2	1,6	0,8	1,5
Beschikbaar inkomen per inwoner	0,0	0,9	-2,3	3,8	0,7	1,2	0,2	1,0
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	0,9	2,5	8,6	3,8	3,0	1,8	1,6	3,2

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers.

Tabel 15 Inkomensrekening van de huishoudens - Waals Gewest
Reële groeivoeten (%)

	2020	2021	2022	2023	2024	Gemiddelden		
						2025-2028	2010-2019	2022-2028
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n)	3,9	-1,0	1,0	-7,0	1,2	1,0	2,2	-0,2
Gemengd inkomen (B.3n)	-7,3	1,5	-0,1	-0,7	0,2	0,6	0,8	0,2
Lonen (D.11)	-3,1	3,4	1,0	5,4	1,0	1,3	1,1	1,8
Netto-inkomen uit vermogen (D.4)	-8,2	3,8	-1,8	-0,3	1,8	2,7	-2,4	1,5
2. Saldo primaire inkomens (1)	-3,8	3,1	0,6	3,8	1,0	1,4	0,7	1,5
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. Middelen								
Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (D.62)	12,5	-2,6	-2,6	4,4	2,2	1,7	1,0	1,5
b. Bestedingen								
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	-1,2	2,8	5,7	2,8	1,2	2,2	0,4	2,6
Sociale premies ten laste van de huishoudens	-2,1	1,0	-2,2	4,0	0,7	1,4	0,7	1,1
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-45,9	88,7	-9,8	-36,3	118,5	-8,6	12,8	-1,9
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	2,4	0,4	-1,5	4,6	0,9	1,4	0,8	1,4
Beschikbaar inkomen per inwoner	2,2	0,2	-1,9	4,2	0,7	1,2	0,4	1,1
<i>p.m. Deflator van de particuliere consumptie</i>	0,9	2,5	8,6	3,8	3,0	1,8	1,6	3,2

(1) Exclusief sociale premies ten laste van de werkgevers.

5. Overheidsfinanciën

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de vooruitzichten van de overheidsfinanciën van de individuele gemeenschappen en gewesten voorgesteld, waarbij er in tegenstelling tot de andere modules van het HERMREG-model wordt gewerkt vanuit een institutionele invalshoek. De module beperkt zich tot de gefedereerde entiteiten, hoewel de uitgaven en inkomsten van de andere overheidsniveaus (federale overheid, sociale zekerheid en lagere overheid³⁵) ook een invloed hebben op de binnenlandse economische activiteit (vooral in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs', zie hoofdstuk 3) en het inkomen van huishoudens (bijvoorbeeld via sociale uitkeringen, zie hoofdstuk 4) van de drie gewesten. De institutionele deelgebieden waarvoor we de budgettaire middellangetermijnvoorzichten belichten, zijn het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, de Vlaamse Gemeenschap (inclusief het Vlaamse Gewest), het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap. Merk op dat zoals in de vorige editie van de regionale vooruitzichten, een geconsolideerde rekening voor het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie wordt voorgesteld (in plaats van een aparte rekening voor elk).

Het uitgangspunt van de projectie van de overheidsfinanciën zijn de voorlopige rekeningen voor 2022, die in april 2023 door het INR zijn gepubliceerd, waar nodig aangevuld met meer recente gegevens. In tegenstelling tot de rekeningen van het INR worden de ontvangsten uit de verkoop van emissierechten hier geregistreerd in de rekeningen van de drie gewesten volgens de verdeelsleutel die van toepassing was tot 2020, gezien het ontbreken van een nieuw akkoord over een verdeelsleutel.

Voor 2023 en de middellange termijn is de projectie gebaseerd op: het macro-economische en demografische kader van deze vooruitzichten, een modellering van de uitgaven en ontvangsten die rekening houdt met zowel hun structurele determinanten als de vigerende wetgeving, een analyse van de jaarlijkse en meerjarige begrotingsbeslissingen van de verschillende beleidsniveaus en, desgevallend, interpretatieve hypothesen van deze beslissingen die moeten worden opgesteld wanneer informatie ontbreekt. Aankondigingen van louter normatieve aard (begrotingsdoelstellingen zonder modaliteiten) worden niet in aanmerking genomen.

De projectie houdt rekening met de geactualiseerde versie van het Recovery and Resilience Plan (RRP) voor België, die binnenkort aan de Europese autoriteiten zal worden voorgelegd. Gezien de vermindering van de Europese Recovery and Resilience Facility (RRF) dotatie aan België, omvat het nieuwe plan projecten die in aanmerking komen voor RePowerEU- en BAR³⁶-dotaties en maakt het in beperkte mate gebruik van Europese RRF-leningen.

In het volgende deel wordt de gezamenlijke rekening van de gemeenschappen en gewesten voorgesteld, en vervolgens de individuele rekeningen van de gefedereerde entiteiten.

³⁵ Details over de vooruitzichten van de financiën van deze overheidsniveaus worden gegeven in: Federaal Planbureau (2023), *Economische Vooruitzichten 2023-2028* - versie juni.

³⁶ Brexit Adjustment Reserve.

5.2. Geheel van de gemeenschappen en gewesten

Het vorderingensaldo van de gefedereerde entiteiten verbeterde in 2022 door de versnelde inkohiering van de personenbelasting en door minder uitgaven in het kader van de gezondheids crisis en de overstromingen dan in 2021. De verbetering van de regionale financiën werd afgezwakt door de stijging van de uitgaven voor de relanceplannen en door de maatregelen om het hoofd te bieden aan de opvang van vluchtelingen en de stijging van de energieprijzen. De stijging van de inflatie woog ook op de regionale financiën omdat ze een snellere impact had op hun uitgaven dan op hun ontvangsten, aangezien de opcentiemen op de personenbelasting met vertraging werden beïnvloed door de inflatie, terwijl de overdrachten van de BFW werden berekend op basis van de parameters van de economische begroting van februari 2022.

De financiën van de gemeenschappen en gewesten verslechteren in 2023 ondanks een aanzienlijk afrekeningssaldo van de BFW. Dit is voornamelijk het gevolg van de hogere uitgaven voor de relanceplannen, en de toegenomen steunmaatregelen als gevolg van de stijging van de energieprijzen, de weerslag van de versnelde inkohiering van de personenbelasting en het jaareffect van de vele indexeringen van 2022.

Tabel 16 Rekening van de gemeenschappen en gewesten
In procent van het bbp

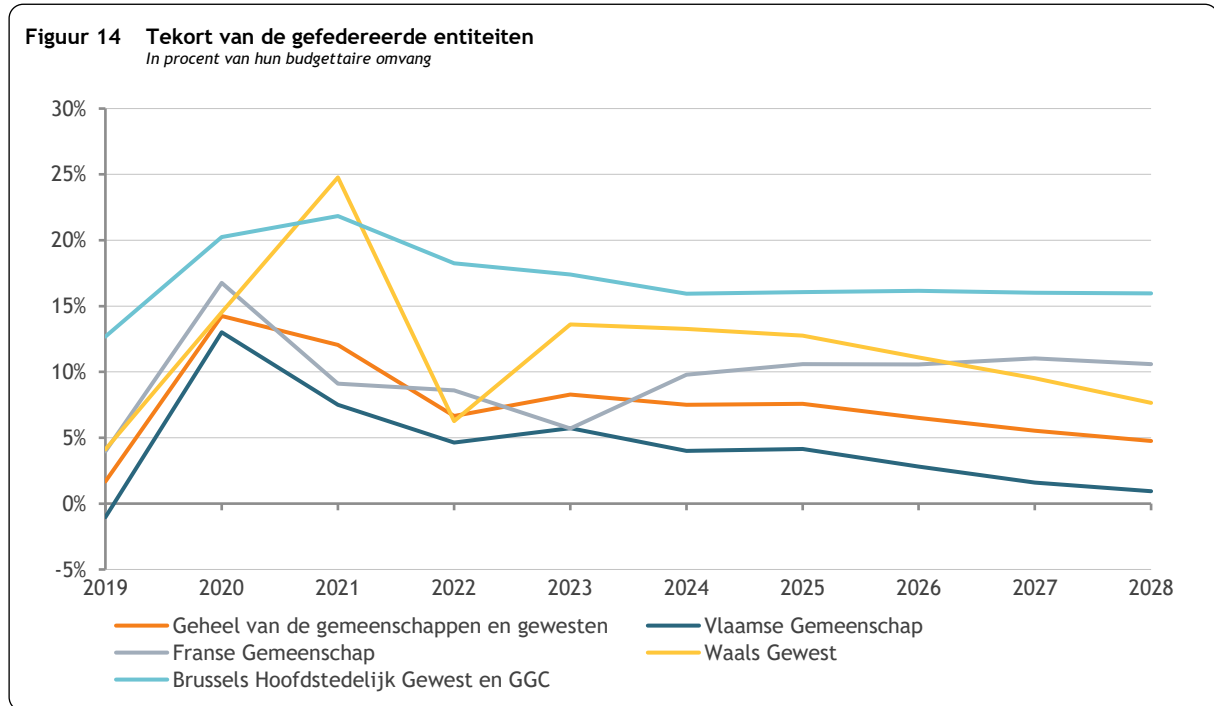
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Ontvangsten	18,9	18,9	19,5	19,2	19,1	19,0	18,8	18,8
Fiscale en parafiscale ontvangsten	4,8	4,7	4,7	4,8	4,9	4,9	4,9	4,9
Overdrachten van de overheid	10,8	10,8	11,3	10,9	10,8	10,7	10,7	10,6
Overige ontvangsten	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,4	3,3	3,3
Uitgaven	20,7	19,8	20,7	20,2	20,2	19,9	19,6	19,4
Werkingskosten	7,9	7,8	8,0	8,0	7,9	7,8	7,7	7,6
Sociale uitkeringen	5,0	4,9	5,1	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Overige finale primaire lopende uitgaven	2,8	2,4	2,4	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1
Investeringen	1,4	1,4	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3
Overige finale kapitaaluitgaven	0,8	0,5	0,8	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4
Overdrachten aan de overheid	2,6	2,6	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
Rentelasten	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
Vorderingensaldo	-1,8	-0,9	-1,2	-1,1	-1,1	-0,9	-0,8	-0,6
Vlaamse Gemeenschap	-0,6	-0,4	-0,5	-0,3	-0,3	-0,2	-0,1	-0,1
Franse Gemeenschap	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Waal Gewest	-0,7	-0,1	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,2	-0,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest en GGC	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Overige	0,0	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0

Op middellange termijn neemt het tekort gedeeltelijk af door het wegvallen van de uitgaven in verband met de energiecrisis en het aflopen van de verschillende relanceplannen.

De vermindering van het tekort van de rekening van de gemeenschappen en gewesten bij ongewijzigd beleid is toe te schrijven aan de Vlaamse Gemeenschap en het Waals Gewest. Het saldo van de Franse

Gemeenschap en het geconsolideerde saldo van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie evolueren weinig op middellange termijn.

De gefedereerde entiteiten hebben niet dezelfde budgettaire omvang gelet op hun respectieve bevolkingsaantallen en de bevoegdheidsverdeling tussen gemeenschappen en gewesten. In plaats van het vorderingensaldo uit te drukken in euro of in procent van het bbp, is het ook mogelijk om het uit te drukken als een percentage van hun respectieve budgettaire omvang.³⁷

Hieruit blijkt dat, op middellange termijn en op basis van de hypothesen van de projectie, het begrotingstekort van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie 16% bedraagt, dat van de Franse Gemeenschap 11%, dat van het Waals Gewest 8% en dat van de Vlaamse Gemeenschap 1%.

5.3. Vlaamse Gemeenschap

De verbetering van de rekening van de Vlaamse Gemeenschap in 2022 was vooral toe te schrijven aan de toename van de overgedragen middelen uit de BFW, de stijging van de ontvangsten uit de personenbelasting door een versneld inkohieringstempo, en de uitdoving van het ondersteuningsbeleid in het kader van de gezondheids crisis. Die factoren compenseerden ruimschoots de daling van de opbrengsten uit registratierechten als gevolg van een afkoelende vastgoedmarkt en de toename van de uitgaven door de hoge inflatie, de omvangrijke relanceuitgaven van het Plan Vlaamse Veerkracht (VVK) en de uitgaven in het kader van de Oekraïne- en energiecrisis.

In 2023 neemt het tekort toe. De ontvangsten profiteren enerzijds van een gunstig afrekeningsaldo van de BFW maar lijden anderzijds onder de weerslag van de versnelde inkohiering van de

³⁷ De weerhouden indicator voor de budgettaire omvang is die van de 'gecorrigeerde primaire finale uitgaven' (zie Federaal Planbureau, (2022), *Het overheidstekort en het relatief gewicht van het tekort van de verschillende entiteiten*, artikel 013).

personenbelasting in 2022 en de daling van de opbrengsten uit de registratierechten door minder vastgoedtransacties. De uitgaven stijgen aanzienlijk door de toename van de VVK-uitgaven en de bijkomende steunmaatregelen voor bedrijven (o.a. subsidies aan energie-intensieve bedrijven binnen een Europees tijdelijk steunkader), gezinnen (o.a. vermindering van de kosten en heffingen in de energiefactuur), onderwijs en lokale overheden (compensatie voor hoge energiekosten) in het kader van de energiecrisis. Daarnaast speelt ook het jaareffect van de opeenvolgende indexeringen van 2022 op de lonen en sommige sociale uitkeringen, de versterking van het sociaal beleid, zoals de verhoging van de kinderbijslag met 2%, en de extra middelen voor ruimtelijk beleid, energiebesparing en renovatie.

In 2024 dragen het éénmalige karakter van een groot aantal maatregelen van 2023, de lagere relanceuitgaven en de daling van de subsidies voor groenestroomcertificaten³⁸ bij tot de verbetering van het vorderingensaldo. Ook de afschaffing van de meeneembaarheid van de registratierechten ondersteunt de daling van het tekort.

Tabel 17 Rekening van de Vlaamse Gemeenschap
In miljard euro

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Ontvangsten	56,0	61,2	66,2	68,1	70,4	72,4	74,4	76,7
Fiscale en parafiscale ontvangsten	14,9	15,8	16,5	17,8	18,7	19,4	20,1	20,9
Overdrachten van de overheid	31,2	34,1	37,7	37,8	39,0	40,0	41,1	42,3
Overige ontvangsten	10,0	11,4	12,1	12,5	12,7	12,9	13,2	13,5
Uitgaven	59,2	63,3	69,1	70,1	72,5	73,9	75,3	77,2
Werkingskosten	22,7	24,9	26,9	27,8	28,6	29,3	29,9	30,5
Sociale uitkeringen	16,0	17,1	18,5	19,2	19,9	20,5	21,1	21,8
Overige finale primaire lopende uitgaven	7,8	7,4	7,6	7,2	7,3	7,3	7,4	7,5
Investeringskosten	4,3	5,0	5,5	5,3	5,6	5,6	5,6	5,8
Overige finale kapitaaluitgaven	1,4	1,4	2,4	1,9	2,1	1,8	1,6	1,6
Overdrachten aan de overheid	6,6	7,2	7,6	7,8	8,1	8,2	8,5	8,7
Rentelasten	0,5	0,5	0,6	0,8	0,9	1,0	1,2	1,3
Vorderingensaldo	-3,2	-2,1	-2,8	-2,0	-2,1	-1,5	-0,8	-0,5

Na een lichte achteruitgang van het saldo in 2025, evolueren de Vlaamse financiën naar een begrotingsevenwicht, desondanks de stijgende rentelasten. Die evolutie wordt bepaald door de uitgaven die over het algemeen minder dynamisch zijn dan de ontvangsten. De dynamiek van de uitgaven voor het Oosterweelproject, voor de uitkoop- en innovatiesteun voor landbouwers in het kader van het stikstofakkoord en voor gezondheidszorg wordt grotendeels afgezwakt door de progressieve daling van de uitgaven van het Plan Vlaamse Veerkracht, dat afloopt eind 2026.

³⁸ Vanaf 1 januari 2023 zullen er geen groenestroomcertificaten meer worden toegekend aan nieuwe en grote warmtekrachtinstallaties op fossiele brandstoffen. De projectie integreert de sluiting van de biomassacentrale van Rodenhuis in 2023. Er wordt echter geen rekening gehouden met de mogelijke afschaffing van subsidies voor grote installaties voor zonnepanelen, noch met de recent aangekondigde vermindering van de quotumverplichting.

5.4. Franse Gemeenschap

Het saldo van de rekening van de Franse Gemeenschap is in 2022 stabiel gebleven, aangezien de entiteit dankzij de dynamiek van de ontvangsten van de BFW de sterke stijging van haar uitgaven, vooral de lonen, kon opvangen. De Franse Gemeenschap deed ook tijdelijke uitgaven naar aanleiding van de crisissen van de voorbije jaren.

In 2023 worden de financiën van de Franse Gemeenschap positief beïnvloed door een aanzienlijk afrekeningssaldo van de BFW van het voorgaande jaar, waardoor het tekort tijdelijk vermindert. Een aantal maatregelen in verband met de coronacrisis en de opgelopen vertragingen bij het herstel van schoolgebouwen die in juli 2021 door de overstromingen werden getroffen, brengen nog een aantal tijdelijke uitgaven met zich mee, maar minder dan in 2022. Deze daling wordt gecompenseerd door het jaareffect van de loonindexering en door extra uitgaven in de onderwijssector (loonherwaarderingen, hervorming van de initiële lerarenopleiding) en in andere sectoren waarvoor de Gemeenschap verantwoordelijk is (uitvoering van het non-profitakkoord), die op middellange termijn worden opgetrokken.

In 2024 verdubbelt het tekort bijna door de weerslag van het afrekeningssaldo van de BFW in 2023. Het uitzonderlijk investeringsplan voor schoolgebouwen kent dan zijn eerste uitgaven. In de daaropvolgende jaren dekt de stijging van de ontvangsten grotendeels de stijging van de lonen, de uitgaven voor schoolgebouwen en de toename van de rentelasten, terwijl het RTBF Media Square-project ten einde loopt.

Tabel 18 Rekening van de Franse Gemeenschap
In miljard euro

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Ontvangsten	20,8	22,5	24,7	24,9	25,6	26,2	26,7	27,4
Fiscale en parafiscale ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overdrachten van de overheid	17,0	18,6	20,4	20,5	21,0	21,4	21,9	22,5
Overige ontvangsten	3,8	3,9	4,3	4,4	4,6	4,8	4,8	4,9
Uitgaven	21,7	23,4	25,3	26,0	26,8	27,5	28,0	28,7
Werkingskosten	10,0	10,9	11,7	12,2	12,5	12,8	13,0	13,2
Sociale uitkeringen	2,7	2,9	3,2	3,3	3,4	3,5	3,6	3,7
Overige finale primaire lopende uitgaven	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0
Investeringen	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5
Overige finale kapitaaluitgaven	0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overdrachten aan de overheid	6,8	7,4	8,0	8,0	8,2	8,4	8,6	8,8
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5
Vorderingensaldo	-0,9	-0,9	-0,6	-1,1	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3

5.5. Waals Gewest

De financiën van het Waals Gewest verbeterden aanzienlijk in 2022. Deze verbetering volgde vooral uit de weerslag van de uitgaven van 2021 ten gevolge van de overeenkomst met de verzekeraars na de overstromingen, de versnelling van het inkohieringstempo van de personenbelasting en de lagere uitgaven in verband met de gezondheids crisis. De verbetering van het vorderingensaldo werd echter afgezwakt door een eenmalige investeringssteun voor ziekenhuisinfrastructuur, door de stijging van de uitgaven in het kader van het Plan de relance de la Wallonie (PRW) en door de effecten van de inflatie, die zich sneller deden voelen bij de uitgaven dan bij de ontvangsten.

Het vorderingensaldo verslechtert in 2023. De ontvangsten stijgen door het gunstig afrekeningssaldo van de BFW en de Sainte-Emilie-overdrachten, alsook door de vertraagde effecten van de inflatie in 2022 op bepaalde fiscale ontvangsten, maar dalen door de weerslag van de versnelling van het inkohieringstempo van de personenbelasting in 2022. Ondanks de besparingsmaatregelen die bij de opmaak van de initiële begroting 2023 zijn genomen, worden de uitgaven ondersteund door het jaareffect van de indexeringen van lonen en bepaalde sociale uitkeringen in 2022, door de verwachte stijging van de uitgaven van het PRW, door tussenkomsten van het rampenfonds, door steunmaatregelen voor bedrijven naar aanleiding van de stijging van de energieprijzen en door de stijging van de rentelasten.

Tabel 19 Rekening van het Waals Gewest
In miljard euro

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Ontvangsten	15,2	16,8	18,1	18,5	19,1	19,4	19,7	20,3
Fiscale en parafiscale ontvangsten	6,4	7,4	7,5	8,0	8,4	8,6	8,9	9,3
Overdrachten van de overheid	7,4	8,0	8,7	8,6	8,7	8,9	9,0	9,2
Overige ontvangsten	1,4	1,5	1,9	1,9	1,9	1,9	1,7	1,8
Uitgaven	18,8	17,7	20,2	20,6	21,1	21,2	21,2	21,4
Werkingskosten	3,3	3,4	3,6	3,7	3,7	3,8	3,8	3,9
Sociale uitkeringen	4,7	5,2	5,6	5,8	6,0	6,2	6,3	6,5
Overige finale primaire lopende uitgaven	4,0	3,1	3,7	3,6	3,7	3,7	3,8	3,8
Investeringen	0,7	0,7	1,2	1,3	1,3	1,1	0,8	0,7
Overige finale kapitaaluitgaven	2,3	0,9	1,6	1,6	1,6	1,4	1,2	1,1
Overdrachten aan de overheid	3,4	3,7	3,9	3,8	3,9	4,0	4,1	4,2
Rentelasten	0,5	0,5	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2
Vorderingensaldo	-3,6	-0,8	-2,1	-2,1	-2,0	-1,7	-1,5	-1,2

Het aanhoudend hoge niveau van de uitgaven van het PRW in 2024 en 2025 heeft tot gevolg dat het vorderingensaldo relatief stabiel blijft. Vanaf 2026 verbetert het saldo als gevolg van de daling van deze relanceuitgaven, ondanks de stijging van de rentelasten door de stijgende rente en het geleidelijk verdwijnen van het overgangsmechanisme van de BFW. Merk op dat de projectie, vanaf 2024, geen rekening houdt met de verbintenis van de Waalse regering om het te financieren bruto-saldo met 150 miljoen per jaar te verbeteren, aangezien de maatregelen om dit te bereiken nog niet zijn vastgesteld.

5.6. Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

Het saldo van de geconsolideerde rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie verbeterde in 2022 als gevolg van een versnelde inkohiering van de personenbelasting, een aanzienlijke stijging van de registratierechten en een tijdelijke daling van de investeringen in mobiliteit en verkeersinfrastructuur. Deze verbetering van het saldo werd echter getemperd door de weerslag van de eenmalige opbrengst uit de successierechten in 2021, de eenmalige investeringssteun voor ziekenhuisinfrastructuur en het effect van de hoge inflatie op de sociale en werkingsuitgaven. De gedeeltelijke uitdoving van de uitgaven in verband met de coronacrisis werd eveneens partieel gecompenseerd door de uitgaven voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen.

Het tekort blijft in 2023 en op middellange termijn ongeveer op het niveau van 2022.

In 2023 profiteert het vorderingensaldo van een gunstig afrekeningssaldo van de BFW, een vermindering van de uitgaven in verband met de coronacrisis en de opvang van Oekraïense vluchtelingen. Deze gunstige factoren worden tenietgedaan door het jaareffect van de indexering van salarissen en sociale uitkeringen in 2022, de kosten van tijdelijke steunmaatregelen naar aanleiding van de stijgende energieprijzen en een hervatting van de investeringen in tunnels. De fiscale ontvangsten blijven in het algemeen stabiel, met enerzijds een stijging van ontvangsten uit successierechten en groenestroomcertificaten en anderzijds een daling van de registratierechten.

In 2024 wordt de afbouw van eenmalige uitgaven gecompenseerd door een hervatting van de investeringen in mobiliteit (tunnels en metro). In de daaropvolgende jaren tempert de dynamische groei van de opbrengsten uit de personenbelasting de toename van de gezondheidsuitgaven en rentelasten, terwijl de uitgaven voor de strategische investeringen stabiel blijven.

Tabel 20 Geconsolideerde rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
In miljard euro

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Ontvangsten	6,6	7,1	7,6	7,9	8,0	8,2	8,4	8,6
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2,5	2,8	2,8	3,0	3,2	3,3	3,4	3,5
Overdrachten van de overheid	3,3	3,5	3,8	3,8	3,8	3,9	3,9	4,0
Overige ontvangsten	0,9	0,9	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	1,1
Uitgaven	8,0	8,3	8,8	9,0	9,2	9,4	9,6	9,8
Werkingskosten	2,6	2,9	3,1	3,1	3,2	3,2	3,3	3,3
Sociale uitkeringen	1,4	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8
Overige finale primaire lopende uitgaven	1,3	1,2	1,3	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3
Investeringen	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8
Overige finale kapitaaluitgaven	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Overdrachten aan de overheid	1,5	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8
Rentelasten	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5
Vorderingensaldo	-1,4	-1,2	-1,2	-1,1	-1,1	-1,2	-1,2	-1,2

De projectie van de investeringen op middellange termijn is gebaseerd op de hypothese dat de middelen die in de meerjarenbegroting (opgesteld bij de opmaak van de begroting 2023) worden voorzien voor strategische investeringen, volledig zullen worden ingezet om de oorspronkelijk geplande investeringen geheel of gedeeltelijk uit te voeren. Met andere woorden, de recente onzekerheden over de toekomst van Metro 3 (mogelijke herziening of opheffing van het traject Noord-Bordet en extra kosten voor het gedeelte Zuidpaleis van het traject Albert-Noord) worden in deze vooruitzichten verondersteld geen invloed te hebben op de meerjarenplanning van de investeringen.

6. Broeikasgasemissies

In dit hoofdstuk worden de resultaten van een regionalisering van de nationale projectie van de broeikasgasemissies besproken.^{39 40}

6.1. Rijk

De totale broeikasgasemissies⁴¹ stegen in 2021 met 3,4% tot 111 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten door de economische heropleving na de coronacrisis (zie tabel 21). Ze zouden in 2022 met 3,1% zijn gedaald tot 107,5 Mt CO₂-equivalenten ten gevolge van de energieprijsschok, die de vraag naar energie temperde. De emissies zouden in 2025 en 2026 relatief sterk toenemen als gevolg van de stillegging van de resterende kerncentrales, maar daarna terugvallen door de heropening van de twee jongste kerncentrales. In 2028 zouden ze ongeveer 25% onder het niveau van 1990 uitkomen.

De emissies van de energieproducenten ('Transformatiesector' in tabel 21) worden in sterke mate bepaald door de elektriciteitsproductie van de thermische centrales. Hun verbeterde energie-efficiëntie⁴² en de toenemende productie van elektriciteit op basis van hernieuwbare energie hebben een neerwaartse invloed op de emissies. Niettemin zouden de emissies fors toenemen in 2025 en 2026 door een hogere productie op basis van gascentrales ter vervanging van kernenergie. De uitgesproken afname van de emissies in 2027 is toe te schrijven aan de heropening van de twee jongste kerncentrales.

De emissies van de industrie en de bouw ('Industrie' in tabel 21) stegen met 5,1% in 2021 in lijn met het economische herstel. In 2022 zouden ze sterk terugvallen ten gevolge van de energiecrisis. De toename zou beperkt blijven gedurende de projectieperiode dankzij een efficiënter energieverbruik⁴³ en de omschakeling naar hernieuwbare energie. De industriële uitstoot zou ook afgeremd worden door de doelstellingen voor de installaties die onder het European Emission Trading System (EU ETS) vallen.

De emissies van de transportsector stegen met 10,1% in 2021 als gevolg van het economisch herstel, maar zouden in de projectieperiode stelselmatig afnemen met gemiddeld 1% per jaar, mede dankzij het aanmoedigen van een modal shift voor het vracht- en passagiersvervoer over de weg, het gebruik van biobrandstoffen en de elektrificatie van het wagenpark.

De emissies van de verwarming van residentiële en niet-residentiële gebouwen ('Andere sectoren' in tabel 21) namen in 2021 toe met 8,5%. Deze emissies zijn sterk afhankelijk van de weersomstandigheden: 2021 was een kouder jaar. In 2022 zouden ze sterk afgenomen zijn als gevolg van de warmere temperaturen en de hoge energieprijzen. Vanaf 2025 zouden ze verder afnemen dankzij een stijgende energie-efficiëntie door energiebesparende renovaties. Die worden aangemoedigd door de relatief hoge

³⁹ Voor een methodologische beschrijving, zie Regionale economische vooruitzichten 2014-2019, FPB, BISA, SVR, IWEPS, p. 101, juli 2014. De verdeelsleutels voor 1990-2020 zijn berekend op basis van de Physical Energy Flow Accounts (PEFA).

⁴⁰ De geregionaliseerde energiebalansen en de geregionaliseerde evolutie van de verschillende broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen) worden weergegeven in de elektronische bijlage.

⁴¹ De broeikasgasemissies worden voor het eerst uitgedrukt volgens het opwarmingsvermogen van de gassen zoals die in het vijfde evaluatieverslag van de IPCC worden vermeld.

⁴² Deze verbetering is het gevolg van een toename van het aantal installaties voor de gezamenlijke opwekking van warmte en elektriciteit (STEG).

⁴³ Door de toepassing van energievriendelijkere technologieën onder impuls van de relatief hoge energieprijzen.

energieprijzen, financiële steunmaatregelen en energienormen omtrent isolatie en verwarming (energieprestatiecertificaat, warmtepompen). Bovendien stijgt het gebruik van hernieuwbare energiebronnen.

De industriële procesemissies zijn hoofdzakelijk afkomstig van de chemische industrie, de fabricage van minerale producten (zoals kalk en cement), de ijzer- en staalindustrie en koel- en klimaatregelingsapparatuur. De procesemissies zouden in de periode 2023-2028 verder afnemen met gemiddeld 2,2% per jaar dankzij technologische verbeteringen.

6.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 2021 steeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met 5,2%. Met 3,5 Mt CO₂-eq vertegenwoordigden ze 3% van de nationale emissies. Ze waren hoofdzakelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector) en transport.

De totale broeikasgasemissies zouden in 2022 gedaald zijn tot 3,2 Mt CO₂-eq. In 2028 zou het niveau van de emissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,2 Mt CO₂-eq bedragen. Dit is meer dan 20% onder het niveau van 1990. De totale uitstoot zou zich nagenoeg stabiliseren gedurende de periode 2023-2028.

6.3. Vlaams Gewest

In 2021 is de uitstoot van de broeikasgassen van het Vlaamse Gewest toegenomen met 4,8%. Met 73,4 Mt CO₂-eq vertegenwoordigden ze 66% van de nationale emissies. De sectoren die in het Vlaams Gewest een belangrijk aandeel hadden in de evolutie van de broeikasgasemissies zijn de transformatie van energie, de transportsector, de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector) en de industrie.

De totale broeikasgasemissies zouden in 2022 gedaald zijn tot 71,6 Mt CO₂-eq. De uitstoot zou gedurende de periode 2023-2028 licht toenemen met gemiddeld 0,5% per jaar en in 2028 uitkomen op 73,8 Mt CO₂-eq. Dit is 15% onder het niveau van 1990.

De emissies afkomstig van de transformatiesector stabiliseerden zich in 2021 maar ze zouden hernemen tot 23,3 Mt CO₂-eq in 2026 door de geleidelijke stopzetting van de kerncentrales. In 2027 zouden ze afnemen tot 20,2 Mt CO₂-eq door de heropening van een kerncentrale (Doel 4).

6.4. Waals Gewest

In 2021 nam de uitstoot van de broeikasgassen van het Waals Gewest met 0,3% toe. Met 34 Mt CO₂-eq vertegenwoordigden ze 31% van de nationale emissies. In het Waals Gewest werd de evolutie van de broeikasgasemissies vooral bepaald door de evolutie van de industriële emissies, de transportemissies en de uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector).

De totale broeikasgasemissies zouden in 2022 gedaald zijn tot 32,8 Mt CO₂-eq. De uitstoot zou vervolgens licht toenemen met gemiddeld 0,3% per jaar en in 2028 uitkomen op 33,3 Mt CO₂-eq. Dit is ongeveer 40% onder het niveau van 1990.

VOORUITZICHTEN

De emissies afkomstig van de transformatiesector zouden toenemen van 3 Mt CO₂-eq in 2022 tot 5,8 Mt CO₂-eq in 2026 door de geleidelijke stopzetting van kerncentrales. In 2027 zouden ze terug afnemen tot 4,3 Mt CO₂-eq door de heropening van een kerncentrale (Tihange 3).

Tabel 21 Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten

	1990 ⁽¹⁾	2019 ⁽¹⁾	2020 ⁽¹⁾	2021 ⁽¹⁾	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Het Rijk											
1. Energiegebonden	103,9	85,5	78,1	82,1	79,6	81,2	81,0	84,3	90,3	85,2	85,2
1.A. Verbranding van brandstoffen	102,5	84,8	77,4	81,4	79,0	80,6	80,4	83,6	89,7	84,6	84,5
1.A1. Transformatiesector	29,7	21,0	19,0	18,2	19,3	19,4	19,5	23,2	29,5	24,9	25,4
1.A2. Industrie	23,5	13,9	13,3	14,0	13,0	13,9	13,6	13,6	13,5	13,4	13,3
1.A3. Transport	20,9	26,0	21,7	23,9	23,9	23,5	23,2	23,1	22,9	22,7	22,5
1.A4. Andere sectoren	28,2	23,9	23,3	25,3	22,7	23,8	23,9	23,7	23,6	23,4	23,3
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
1.B. Vluchtige emissies	1,4	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
2. Industriële processen	25,5	19,9	18,4	18,2	17,4	16,6	16,2	15,9	15,7	15,4	15,2
3. Landbouw	11,6	9,6	9,5	9,4	9,3	9,3	9,2	9,2	9,1	9,0	9,0
5. Afval	4,8	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9
Totaal	145,8	116,5	107,3	111,0	107,5	108,2	107,6	110,4	116,1	110,7	110,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest											
1. Energie	4,0	3,4	3,1	3,3	3,0	3,1	3,0	3,1	3,1	3,1	3,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,9	3,4	3,0	3,2	2,9	3,0	3,0	3,0	3,1	3,0	3,0
1.A1. Transformatiesector	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
1.A2. Industrie	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
1.A3. Transport	0,9	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
1.A4. Andere sectoren	2,6	2,0	1,9	2,0	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Industriële processen	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
3. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	4,1	3,7	3,3	3,5	3,2	3,3	3,2	3,2	3,3	3,2	3,2
Vlaams Gewest											
1. Energie	65,0	57,0	51,2	54,9	53,6	54,8	54,8	57,1	61,1	57,8	57,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	64,0	56,6	50,8	54,4	53,2	54,4	54,4	56,7	60,7	57,3	57,3
1.A1. Transformatiesector	23,1	17,4	15,2	15,2	16,0	16,2	16,5	19,1	23,3	20,2	20,5
1.A2. Industrie	10,2	7,6	7,5	7,9	7,5	8,0	7,8	7,7	7,7	7,5	7,4
1.A3. Transport	13,8	17,4	14,6	16,0	16,1	15,8	15,7	15,6	15,5	15,4	15,3
1.A4. Andere sectoren	16,9	14,2	13,5	15,2	13,6	14,3	14,4	14,2	14,2	14,1	14,0
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,9	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
2. Industriële processen	12,5	13,7	12,6	12,4	11,8	11,3	11,1	10,9	10,7	10,6	10,4
3. Landbouw	6,5	5,4	5,4	5,3	5,3	5,3	5,2	5,2	5,2	5,1	5,1
5. Afval	2,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6
Totaal	86,8	77,1	70,1	73,4	71,6	72,2	71,9	73,9	77,7	74,0	73,8

	1990 ⁽¹⁾	2019 ⁽¹⁾	2020 ⁽¹⁾	2021 ⁽¹⁾	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Waals Gewest											
1. Energie	35,0	25,1	23,8	24,0	23,0	23,3	23,1	24,0	26,0	24,4	24,4
1.A. Verbranding van brandstoffen	34,6	24,8	23,6	23,8	22,8	23,1	22,9	23,8	25,8	24,2	24,2
1.A1. Transformatiesector	6,4	3,2	3,5	2,7	3,0	2,8	2,7	3,7	5,8	4,3	4,5
1.A2. Industrie	13,2	6,2	5,8	6,0	5,4	5,8	5,7	5,7	5,8	5,8	5,8
1.A3. Transport	6,2	7,7	6,3	7,1	7,0	6,8	6,8	6,7	6,6	6,5	6,5
1.A4. Andere sectoren	8,6	7,7	7,9	8,1	7,4	7,6	7,7	7,6	7,6	7,5	7,5
1.A5. Overige	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
2. Industriële processen	13,0	5,9	5,5	5,5	5,3	5,1	5,0	4,9	4,8	4,7	4,7
3. Landbouw	5,1	4,2	4,1	4,1	4,0	4,0	4,0	4,0	3,9	3,9	3,9
5. Afval	1,9	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Totaal	55,0	35,7	33,9	34,0	32,8	32,8	32,5	33,3	35,1	33,4	33,3

(1) De cijfers tot en met 2021 stemmen overeen met de inventariswaarden uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2023.

7. Bijlage

7.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid

Tabel 22 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in procentpunt

	2020	2021	2022	2023	2024	2025- 2028	Gemiddelden	
							2015- 2021	2022- 2028
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2. Energie	-0,69	0,67	-0,05	0,00	0,04	0,04	0,04	0,02
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,24	0,08	0,09	-0,01	-0,01	-0,02	-0,10	0,00
a. Intermediaire goederen	0,08	0,06	0,03	-0,04	-0,02	-0,02	-0,02	-0,01
b. Uitrustingsgoederen	0,04	-0,01	0,05	0,05	0,01	0,00	-0,01	0,02
c. Verbruiksgoederen	-0,36	0,03	0,01	-0,02	0,00	0,00	-0,07	0,00
1.4. Bouw	-0,30	-0,05	-0,05	0,05	0,03	0,02	-0,01	0,02
1.5. Marktdiensten	-4,44	4,12	3,29	1,06	1,01	0,99	0,59	1,33
a. Vervoer en communicatie	-0,63	0,46	0,58	0,07	0,15	0,17	0,14	0,21
b. Handel en horeca	-2,38	0,84	0,41	0,08	0,09	0,01	-0,32	0,09
c. Krediet en verzekeringen	0,18	0,21	0,04	0,20	0,23	0,21	-0,03	0,19
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-0,57	0,35	0,05	0,06	0,07	0,04	0,01	0,05
e. Overige marktdiensten	-1,04	2,26	2,21	0,65	0,48	0,55	0,78	0,79
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,05	0,88	0,29	0,27	0,16	0,12	0,22	0,17
a. Overheid en onderwijs	0,07	0,87	0,29	0,26	0,16	0,12	0,22	0,17
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.7. Totaal	-5,62	5,70	3,57	1,37	1,23	1,15	0,74	1,54
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.2. Energie	0,02	0,01	-0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,24	-0,01	-0,01	-0,01	-0,02	-0,03	-0,11	-0,02
a. Intermediaire goederen	-0,01	0,01	0,01	0,00	-0,01	-0,02	-0,03	-0,01
b. Uitrustingsgoederen	0,03	0,00	-0,01	0,01	0,00	-0,01	-0,02	0,00
c. Verbruiksgoederen	-0,25	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02	-0,01	-0,06	-0,01
2.4. Bouw	-0,06	-0,01	-0,05	0,09	0,03	0,03	0,01	0,02
2.5. Marktdiensten	-0,41	0,56	1,44	0,43	0,39	0,46	0,32	0,59
a. Vervoer en communicatie	-0,05	0,14	0,13	0,00	0,00	0,03	0,04	0,03
b. Handel en horeca	-0,37	-0,47	0,27	-0,12	-0,02	-0,06	-0,24	-0,02
c. Krediet en verzekeringen	-0,10	-0,06	-0,07	-0,02	-0,05	-0,06	-0,18	-0,05
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,12	0,25	0,04	0,10	0,17	0,19	0,19	0,15
e. Overige marktdiensten	-0,01	0,70	1,06	0,48	0,30	0,37	0,50	0,47
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,39	0,34	0,43	0,31	0,08	0,02	0,25	0,13
a. Overheid en onderwijs	0,38	0,37	0,42	0,28	0,08	0,02	0,25	0,12
b. Huishoudelijke diensten	0,01	-0,03	0,01	0,02	0,00	0,00	0,01	0,01
2.7. Totaal	-0,29	0,90	1,81	0,82	0,49	0,47	0,47	0,72

Tabel 23 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid - Vlaams Gewest
in procentpunt

	2020	2021	2022	2023	2024	2025- 2028	Gemiddelden 2015- 2021	2022- 2028
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,07	-0,04	-0,11	-0,09	0,01	0,01	0,02	-0,02
1.2. Energie	-0,01	0,45	0,01	-0,01	0,03	0,04	0,05	0,03
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,11	0,07	0,07	-0,07	0,19	0,23	0,09	0,16
a. Intermediaire goederen	0,46	-0,26	-0,21	-0,31	0,11	0,17	0,16	0,04
b. Uitrustingsgoederen	-0,24	0,21	0,17	0,22	0,05	0,01	-0,03	0,07
c. Verbruiksgoederen	-0,33	0,11	0,11	0,02	0,03	0,05	-0,03	0,05
1.4. Bouw	-0,20	0,04	0,01	0,16	0,16	0,10	0,10	0,11
1.5. Marktdiensten	-4,10	5,36	3,06	1,35	1,22	1,15	1,28	1,46
a. Vervoer en communicatie	-0,60	0,43	0,61	-0,01	0,11	0,10	0,08	0,16
b. Handel en horeca	-1,81	1,94	0,42	0,29	0,20	0,14	0,09	0,21
c. Krediet en verzekeringen	-0,06	-0,02	0,04	0,03	0,05	0,04	0,07	0,04
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-0,72	0,49	0,19	0,09	0,13	0,08	0,04	0,11
e. Overige marktdiensten	-0,91	2,53	1,80	0,95	0,72	0,78	1,00	0,94
1.6. Niet-verhandelbare diensten	-0,13	0,38	0,26	0,16	0,12	0,12	0,10	0,14
a. Overheid en onderwijs	-0,12	0,36	0,25	0,15	0,12	0,12	0,09	0,14
b. Huishoudelijke diensten	0,00	0,02	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,00
1.7. Totaal	-4,47	6,26	3,30	1,50	1,72	1,65	1,64	1,88
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,02	0,03	0,00	-0,01	-0,02	0,00	0,00	0,00
2.2. Energie	0,03	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,08	0,08	0,20	0,06	0,06	-0,03	-0,01	0,03
a. Intermediaire goederen	0,02	0,06	0,09	0,00	0,00	-0,03	0,01	0,00
b. Uitrustingsgoederen	-0,05	0,00	0,04	0,04	0,04	-0,01	-0,03	0,01
c. Verbruiksgoederen	-0,05	0,03	0,07	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02
2.4. Bouw	0,16	0,21	0,10	0,10	0,09	0,07	0,12	0,08
2.5. Marktdiensten	-0,02	1,45	1,64	0,88	0,89	0,89	1,21	1,00
a. Vervoer en communicatie	0,01	0,08	0,18	0,09	0,05	0,03	0,07	0,07
b. Handel en horeca	-0,19	0,12	0,40	0,20	0,10	0,01	0,06	0,10
c. Krediet en verzekeringen	-0,02	-0,02	-0,03	-0,01	0,00	-0,01	-0,02	-0,01
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,21	0,20	0,21	0,19	0,25	0,26	0,28	0,24
e. Overige marktdiensten	-0,02	1,08	0,89	0,42	0,49	0,60	0,81	0,60
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,12	0,29	0,21	0,13	0,10	0,07	0,15	0,10
a. Overheid en onderwijs	0,11	0,23	0,20	0,16	0,09	0,06	0,11	0,10
b. Huishoudelijke diensten	0,01	0,05	0,01	-0,03	0,00	0,00	0,03	0,00
2.7. Totaal	0,23	2,06	2,15	1,18	1,12	0,99	1,48	1,20

**Tabel 24 Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid -
 Waals Gewest
 in procentpunt**

	2020	2021	2022	2023	2024	2025- 2028	Gemiddelden 2015- 2021	2022- 2028
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,10	-0,03	-0,11	-0,06	0,01	0,01	0,02	-0,02
1.2. Energie	0,08	0,23	-0,07	-0,04	0,03	0,05	0,04	0,02
1.3. Verwerkende nijverheid	-1,24	-1,27	-0,15	-0,17	0,22	0,22	0,01	0,11
a. Intermediaire goederen	-0,60	-1,54	-0,29	-0,23	0,14	0,17	0,08	0,04
b. Uitrustingsgoederen	-0,36	0,11	0,06	0,15	0,02	0,01	-0,09	0,04
c. Verbruiksgoederen	-0,28	0,15	0,08	-0,09	0,06	0,04	0,01	0,03
1.4. Bouw	-0,38	0,29	0,12	0,09	0,12	0,06	0,04	0,08
1.5. Marktdiensten	-4,01	4,65	2,94	1,03	1,01	0,90	0,92	1,22
a. Vervoer en communicatie	-0,51	0,33	0,36	0,02	0,12	0,07	0,02	0,11
b. Handel en horeca	-1,22	1,71	0,58	0,18	0,20	0,15	0,22	0,23
c. Krediet en verzekeringen	-0,30	-0,09	0,06	0,03	0,02	0,02	-0,06	0,03
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-0,92	0,57	0,42	0,09	0,13	0,10	0,02	0,15
e. Overige marktdiensten	-1,07	2,13	1,52	0,70	0,54	0,56	0,73	0,72
1.6. Niet-verhandelbare diensten	-0,16	0,54	0,06	0,12	0,15	0,12	0,21	0,12
a. Overheid en onderwijs	-0,16	0,54	0,06	0,12	0,15	0,12	0,21	0,12
b. Huishoudelijke diensten	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.7. Totaal	-5,62	4,40	2,80	0,97	1,53	1,35	1,24	1,53
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	-0,02	-0,01	-0,01	0,00	-0,01
2.2. Energie	0,02	0,01	0,01	0,03	0,00	0,00	0,01	0,01
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,13	0,02	0,10	0,07	0,04	-0,04	0,01	0,01
a. Intermediaire goederen	-0,01	0,01	0,02	0,03	0,02	-0,04	0,02	-0,01
b. Uitrustingsgoederen	-0,05	-0,03	-0,01	0,04	0,01	-0,01	-0,05	0,00
c. Verbruiksgoederen	-0,07	0,04	0,10	0,01	0,01	0,01	0,04	0,02
2.4. Bouw	0,03	0,16	0,16	0,07	0,06	0,03	0,02	0,06
2.5. Marktdiensten	-0,16	1,43	1,40	0,53	0,62	0,66	0,89	0,74
a. Vervoer en communicatie	0,00	0,09	0,02	-0,02	0,03	0,02	0,04	0,01
b. Handel en horeca	-0,24	0,16	0,47	0,00	0,09	0,01	0,09	0,09
c. Krediet en verzekeringen	-0,06	-0,03	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02	-0,01
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,18	0,25	0,32	0,21	0,23	0,29	0,30	0,28
e. Overige marktdiensten	-0,05	0,96	0,60	0,35	0,28	0,35	0,49	0,38
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,13	0,29	0,22	0,12	0,08	0,03	0,21	0,08
a. Overheid en onderwijs	0,13	0,31	0,22	0,09	0,08	0,03	0,21	0,07
b. Huishoudelijke diensten	0,00	-0,02	0,00	0,03	0,00	0,00	0,00	0,01
2.7. Totaal	-0,11	1,91	1,89	0,79	0,80	0,68	1,14	0,89

7.2. Verklarende woordenlijst

- De **beroepsbevolking** (of het **arbeidsaanbod**) van een gewest bestaat uit alle werkende inwoners uit dat gewest (ongeacht hun werkplaats) en alle werkzoekende inwoners uit dat gewest. De FPB-definitie van de beroepsbevolking omvat ook de 'oudere werklozen' die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende. De vooruitzichten voor het regionaal arbeidsaanbod worden berekend met behulp van een sociodemografische module. Het resultaat op nationaal niveau wordt bottom-up berekend, door sommering van de regionale ramingen. De resultaten van de sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod worden gebruikt als exogene hypothesen in de eigenlijke regionale economische projectie.
- De **activiteitsgraad** van een gewest is de verhouding tussen de beroepsbevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64) van het gewest.
- De **binnenlandse werkgelegenheid** van een gewest bevat alle loontrekkenden en zelfstandigen voor wie dat gewest hun werkplaats is, ongeacht hun woonplaats. In lijn met de regionale rekeningen veronderstellen we voor zelfstandigen dat het gewest van de werkplaats overeenstemt met het gewest van de woonplaats.
- Het **pendelsaldo** van een gewest is gelijk aan het verschil tussen de uitgaande pendel en de inkomende pendel in dat gewest. Uitgaande pendel bestaat uit ingezetenen uit het gewest die hun werkplaats hebben in een ander gewest. Inkomende pendel bestaat uit ingezetenen uit een ander gewest die hun werkplaats hebben in het gewest.
- Het **saldo van de grensarbeid** van een gewest is gelijk aan het verschil tussen de uitgaande grensarbeid (inwoners uit het gewest die werken in het buitenland) en de inkomende grensarbeid (buitenlanders die werken in het gewest). Binnen de uitgaande grensarbeid kunnen twee types onderscheiden worden. Transfrontale grensarbeiders overschrijden de landsgrens minstens één maal per week, terwijl grensarbeiders door 'extraterritorialiteit' hun werkplaats hebben in enclaves (zoals internationale instellingen of ambassades) binnen de landsgrenzen.
- De **werkende beroepsbevolking** van een gewest bevat alle werkende ingezetenen van dat gewest, ongeacht hun werkplaats. De volgende identiteit geldt: regionale werkende beroepsbevolking is gelijk aan regionale binnenlandse werkgelegenheid plus regionaal pendelsaldo plus regionaal saldo van de grensarbeid.
- De **werkgelegenheidsgraad** van een gewest is de verhouding tussen de werkende beroepsbevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) van het gewest.
- De **administratieve werkloosheid** omvat de personen die als werkzoekende zijn ingeschreven bij de regionale bemiddelingsinstellingen. Dit concept heeft een exhaustief karakter waardoor het een basis vormt die coherent is met de overige boekhoudkundige aggregaten die in het model worden gebruikt (in het bijzonder de werkgelegenheid). Dit concept is dus geschikt voor een raming van de middellangetermijnevolutie van het arbeidsaanbod, waarbij rekening moet worden gehouden met een volledige opsplitsing van de bevolking per sociaaleconomische categorie.
- De **werkloosheid volgens de FPB-definitie** komt overeen met een uitgebreid concept van de administratieve werkloosheid. Het omvat ook de 'oudere werklozen' die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende.
- De **werkloosheid volgens de 'Enquête naar de arbeidskrachten'** (EAK) wordt opgesteld op basis van een enquête bij een steekproef van de bevolking. Deze enquêtes worden uitgevoerd door

Statbel in opdracht van EUROSTAT, die het methodologisch kader ervan definieert. De hoedanigheid van werkloze wordt erkend na een individueel interview waarin wordt nagegaan of de werkloze effectief beschikbaar is voor de arbeidsmarkt en actief naar werk zoekt.

- De **werkloosheidsgraad** geeft het procentuele aandeel werklozen in de beroepsbevolking weer.
- De **reële (arbeids)productiviteit per hoofd** is de toegevoegde waarde (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid.
- De loonkosten (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid geeft de **reële loonkosten per hoofd**.
- De **energiebalans** is het boekhoudkundig kader voor de energiestromen. De kolommen geven de gebruikte en beschikbare energiebronnen in de economie weer en de rijen de verschillende bewerkingen m.b.t. energie.
- Het begrip '**marktbedrijfstakingen**' slaat op het geheel van alle bedrijfstakingen, behalve de bedrijfstaking 'niet-verhandelbare diensten'.
- Onder **tertiaire sector** verstaat men de som van de marktdiensten en de bedrijfstaking 'niet-verhandelbare' diensten. De **primaire sector** bestaat enkel uit de bedrijfstaking 'landbouw'. De bedrijfstakingen 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw' vormen de **secundaire sector**.
- De **bedrijfstakingen** in het HERMES-HERMREG-systeem komen overeen met volgende hergroepering van NACE-BEL 2008 bedrijfstakingen:

Benaming van de bedrijfstak	NACE-BEL2008 (A38)
1. Landbouw	Landbouw, bosbouw en visserij (AA)
2. Energie	Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten (CD) + Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (DD) + Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (EE)
3. Verwerkende nijverheid	
a. Intermediaire goederen	Winning van delfstoffen (BB) + Vervaardiging van chemische producten (CE) + Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (CF) + Vervaardiging van producten van rubber en kunststof en van anderen niet-metaalhoudende minerale producten (CG) + Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (CH)
b. Uitrustingsgoederen	Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (CI) + Vervaardiging van elektrische apparatuur (CJ) + Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (CK) + Vervaardiging van transportmiddelen (CL)
c. Consumptiegoederen	Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten (CA) + Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer (CB) + Houtindustrie, vervaardiging van papier en papierwaren, drukkerijen (CC) + Vervaardiging van meubelen en overige industrie, reparatie en installatie van machines en apparaten (CM)
4. Bouw	Bouwnijverheid (FF)
5. Marktdiensten	
a. Vervoer en communicatie	Vervoer en opslag (HH) + Telecommunicatie (JB)
b. Handel en horeca	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (GG) + Verschaffen van accommodatie en maaltijden (II)
c. Krediet en verzekeringen	Financiële activiteiten en verzekeringen (KK)
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Menselijke gezondheidszorg (QA) + Maatschappelijke dienstverlening (QB)
e. Overige marktdiensten	Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen (JA) + Informaticadiensten en dienstverlenende activiteiten op gebied van informatica (JC) + Exploitatie van en handel in onroerend goed (LL) + Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen (MA) + Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied (MB) + Reclamewezen en marktonderzoek; overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (MC) + Administratieve en ondersteunende diensten (NN) + Kunst, amusement en recreatie (RR) + Overige diensten (SS)
6. Niet-verhandelbare diensten	
a. Overheidsadministratie en onderwijs	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (OO) + Onderwijs (PP)
b. Huishoudelijke diensten	Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik (TT)